

Univerzita Pardubice

Fakulta filozofická

Katedra religionistiky

Komparace pojetí Ježíše a Marie v Novém zákoně a v Koránu

Bakalářská práce

Autor práce: Blanka Fišarová

Vedoucí práce: Mgr. Viola Pargačová, Ph.D.

2013

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Akademický rok: 2011/2012

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Blanka Fišarová**
Osobní číslo: **H10217**
Studijní program: **B6101 Filozofie**
Studijní obor: **Religionistika**
Název tématu: **Komparace pojetí Ježíše a Marie v Novém zákoně a v Koránu**
Zadávající katedra: **Katedra religionistiky**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Autorka nejprve najde verše týkající se koránského pojetí proroka 'Ísy, opatří je tafsírem a provede komparaci s odpovídajícími pasážemi z novozákonních apokryfů. Totéž autorka provede s verši o Marii. V další fázi práce autorka shrne koránské pojetí 'Ísy a Marie a srovná je s pojetím Ježíše a Marie v synoptických evangeliích. Případné shody a odchylky budou řádně vysvětleny a interpretovány v kontextu daného náboženského systému (islámu či křesťanství).

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

Abú L-Hasan ?Alí Ibn al-Husajn Al-Mas?údí (přel. Hrbek, I.): Rýžoviště zlata a doly drahokamů, Praha, 1983.

Bible: Písmo svaté Starého a Nového zákona, ekumenický překlad, Praha 1979.

Cook, M.: Muhammad, Praha, 1994.

Ibn Chaldún (přel. Hrbek, I.): Čas království a říší, Mukaddima, Praha, 1972.

Abú al-Hasan al-Kisáí: Kniha o počítku a konci a rozprávania o prorokoch (Islámské mýty a legendy)

(ed., přel., Paulíny, Ján), Tatran, Bratislava 1980.

Dus, J. A. ?Pokorný, P. (ed.): Neznámá evangelia, Novozákonní apokryfy, I.-III.díl, Praha, 2001.

Korán, (přel. Hrbek, I.), Praha, 1991.

Kropáček, L.: Duchovní cesty islámu, Praha, 2004.

Küng, H., van Ess, J.: Křesťanství a islám, na cestě k dialogu, Praha 1998.

An-Nawawí, J. (ed.): Zahrady spravedlivých, sbírka výroků proroka Muhammada, Praha, 2008.

Muhsin-Khan, M. (ed., transl.): Summarized Sahih al-Bukhari, Riyadh 1996.

Oliverius, J.: Svět klasické arabské literatury, Atlantis, Brno 1995.

www.al-tafsir.com (tafsír al-Džalálajn, tafsír ibn Kathír)

Vedoucí bakalářské práce:

Mgr. Viola Pargačová, Ph.D.

Katedra religionistiky

Datum zadání bakalářské práce: **30. dubna 2012**

Termín odevzdání bakalářské práce: **31. března 2013**

prof. PhDr. Petr Vorel, CSc.
děkan

Mgr. Martin Fárek, Ph.D.
vedoucí katedry

V Pardubicích dne 30. listopadu 2012

Prohlašuji:

Tuto práci jsem vypracovala sama na základě materiálů uvedených v bibliografii.

Byla jsem seznámena s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona číslo č. 121/2000 Sb., autorský zákon, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v Univerzitní knihovně.

V Jihlavě dne 22. 2. 2013

Blanka Fišarová

Poděkování:

Ráda bych poděkovala vedoucí své bakalářské práce Mgr. Viole Pargačové, Ph. D. za její pomoc při výběrů literatury, cenné rady a konzultace. Rovněž bych ráda poděkovala Dr. Vítu Machálkovi, Th. D. za jeho četné připomínky a návrhy, především pokud jde o křesťanskou problematiku v této práci.

Souhrn:

Cílem této práce je porovnat pojetí Ježíše a jeho matky Marie, tak jak je nalezneme v Novém zákoně a v Koránu. Práce se zaměřuje především na vztah obrazů Marie a jejího syna v kanonických textech křesťanství a islámu se zvláštním přihlédnutím k novozákonním apokryfním spisům a dvou rozšířeným tafsírům - tafsíru Al – Džaláljn a tafsíru Ibn Kathír. Dílo upozorňuje na problémy spojené s komparací Ježíše a Marie v Novém zákoně a v Koránu, například na křesťanské čtení Koránu neodmyslitelně spojeném s křesťanským výkladem Ježíšových činů, titulů, Ježíšova příchodu na svět v ústředním textu islámu, které ovšem chápou muslimové odlišnými způsoby. Práce usiluje také o vysvětlení odmítání Ježíšova ukřižování v islámu, odmítání trojičního konceptu aj. Rovněž se snaží poukázat na problematičnost některých velice rozšířených teorií o původu koránských představ o Ježíšovi a Marii v „monofyzitismu“, „nestoriánství“ a gnózi. V první části díla jsou představeny hlavní texty křesťanství a islámu spolu s apokryfy především z hlediska jejich vzájemného vztahu. Další část se zabývá Ježíšovou matkou Marií, po té následují kapitoly věnované samotnému Ježíšovi. Text uzavírá kapitola věnovaná problematice Trojice, která úzce souvisí s hlavním tématem bakalářské práce.

Klíčová slova:

Ježíš (‘Ísá), Marie (Marjamu), Mesiáš, Panna Maria, Korán, Nový zákon (Bible)

Abstract:

The aim of this thesis is to compare the conception of Jesus and his mother Mary in the way as it is found in the New Testament and Quran. The thesis is first of all directed at relationship between images of Mary and her son in the canonical texts of Christianity and Islam with special regard to apocryphas of New Testament and two expanded islamic exegesions - tafsir Al – Jalalyn and tafsir Ibn Kathír. The thesis points out problems connected with comparison of Jesus and Mary in New Testament and Quran, for example Christian reading of Quran inseparably connected with Christian interperetation of Jesus's deeds, his coming to world as mentioned in central text of Islam but these actions are underwood differently by Muslims. The paper is also amed at explanation of refusul of Jesus's crucifixion in Islam, renunciation of the concept of Trinity etc. It also makes effort to point out problematic nature of some very expanded theories about origins of images about Jesus and Mary of Quran in „monofyzitism“, „nestorianism“ and gnosis. The main text of Christianity and Islam with apocryphas are introduced in the first part of thesis first of all from the view of their relations. The next part deals with Jesus's mother Mary, then there are chapters about Jesus himself. Thesis is finished with a chapter pointing out problems with Trinity, which is closely connected with the main theme of bachelor thesis.

Key words:

Jesus (Ísá), Mary (Marjamu), The Messiah, The Virgin Mary, Quran, New Testament (Bible)

Obsah

Úvod.....	10
1 Bible, Korán a apokryfy	13
1.1 Vztah Nového zákona a křesťanských apokryfních textů.....	13
1.2 Možný vliv křesťanství na některé představy v Koránu	15
2 Mariin příběh/ příběhy	19
2.1 Mariin původ	19
2.2 Mariino narození	21
2.3 Mariino dětství.....	24
2.4 Zvěstování	28
2.5 Mariino těhotenství a narození Ježíše.....	32
2.6 Události po Ježíšově narození a Mariina obhajoba	37
3 Postavení Marie v křesťanství a islámu	40
3.1 Marie jako panenská matka	40
3.2 Marie jako výjimečná žena.....	43
4 Shrnutí rozdílů mezi Marií v Koránu a v Novém zákoně.....	46
5 Ježíšův příběh/ příběhy	49
5.1 Ježíšovo dětství.....	49
5.2 Ježíšovy zázraky	52
5.3 Ježíšovy promluvy	55
5.4 Ježíšův odchod z pozemského světa	59
6 Ježíšova identita v křesťanství a islámu	65
6.1 Bůh anebo člověk?	65
6.2 Ježíšovo srovnání s Adamem	68
6.3 Ježíšovy přívlastky v Koránu	70
7 Trojice – nedorozumění a spory	72

7.1	Otec, Syn a Duch svatý v křesťanství	72
7.2	Odmítnutí Ježíše jako Božího Syna v islámu a protitrojční verše v Koránu..	75
7.3	Pojetí pojmů Syn Boží a Trojice v islámu.....	77
7.4	Možný původ koránských představ o Trojici.....	80
8	Shrnutí rozdílů mezi Ježíšem v Novém zákoně a Koránu	82
	Závěr	85
	Bibliografie	89

Úvod

V této práci se budu zabývat obrazem Ježíše a jeho matky Marie, jak je vykreslují hlavní texty křesťanství a islámu – Nový zákon a Korán. Z Nového zákona budu věnovat zvláštní pozornost synoptickým evangeliím.¹ Upozorním na podobnosti a odlišnosti mezi Ježíšovým a Mariiným příběhem v Novém zákoně a v Koránu. Pokusím se vysvětlit, proč křesťanství a islám interpretují určité události odlišnými způsoby, jaké významy připisují křesťané a muslimové událostem, které se objevují v obou textech – tedy například panenskému početí, Ježíšovým zázrakům, Ježíšovým titulům Slovo, Duch či Mesiáš. Rovněž zde představím hypotézy, které se snaží dohledat původ z křesťanského pohledu zvláštních koránských představ o Ježíšovi a jeho matce.

Domnívám se, že někteří lidé stále vidí v koránském podání zkrácení křesťanského pojetí příběhu o Ježíšovi a jeho matce a připisují tyto rozdíly svéráznému výkladu či nepochopení křesťanské zvěsti zakladatelem islámu prorokem Muhammadem. Stále se také objevují snahy dokázat, že rozdíly mezi příběhem a úlohou Ježíše v Novém zákoně a Koránu jsou pouze zdánlivé a ve skutečnosti hlásají totéž. Tato tendence příliš neprospívá v dnešní době tolik potřebnému dialogu křesťanství s islámem, neboť vede k tomu, že se křesťané a muslimové snaží vzájemně přesvědčit, že oni jsou ti, kteří poselství svatých knih toho druhého náboženství chápou lépe, což samozřejmě druhá strana nese s nelibostí. Patří sem například snahy křesťanských teologů dokázat, že i v Koránu je Ježíš božské podstaty (viz kapitola 6. 3 argumentace Jana Damašského) nebo naopak snahy muslimů dovést, že původní evangelia ukazovala Ježíše jako pouhého člověka vyvoleného Bohem. (viz problematika takzvaného Barnabášova evangelia zmíněná v první kapitole). Proto se pokusím v této práci ukázat novozákonní postavy Ježíše a Marie, jak jim rozumí křesťané, Marii (Marjam)² a jejího syna (‘Ísá, též Mesiáš³) v Koránu, jak je chápou muslimové. Budu se snažit vystříhat se křesťanského čtení Koránu, ačkoliv to bude obtížné, neboť západní kultura je postavena na křesťanství, a tak se křesťanské myšlení může promítnout do náhledu na ostatní náboženství, ačkoliv to nebyl vědomý úmysl.

¹ za synoptická evangelia jsou označována Markovo, Matoušovo a Lukášovo evangelium, protože dodržují přibližně stejné pořadí událostí a líčí Ježíšův život velmi podobně. Název synoptická evangelia byl poprvé užit biblistou Griesbachem v 18. století. D. A. Carson, *Úvod do Nového zákona*, s. 59

² *Korán*, přek. Ivan Hrbek, s. 795

³ Tamtéž, s. 794

Uvědomuji si, že si mi rozhodně nepodaří popsat v této práci celou širokou škálu názorů na danou problematiku a obrovské množství náhledů na Marii a Ježíše v islámu a křesťanství. Zde uvedené interpretace Koránu a Nového zákona budou odrážet většinové pojetí – tedy především pohled sunnitského islámu a nejpočetnější křesťanské odnože katolictví.

V tomto díle budu čerpat především z ekumenického překladu Bible z roku 1984, překladu Koránu od Ivana Hrbka z roku 2006⁴, z internetových vydání tafsíru Al – Džalálajn, tafsíru Ibn Kathíra, z edice Petra Pokorného a jeho spolupracovníků shromažďující apokryfní evangelia (*Neznámá evangelia: novozákonní apokryfy I., Příběhy apoštolů: novozákonní apokryfy II., Proroctví a apokalypsy: Novozákonní apokryfy III.*) a ze sborníku katolické církve *Panna Marie v Písmu svatém* editovaném Gustavem Čejkou. Ze sekundární literatury mi budou oporou zejména díla profesora Luboše Kropáčka⁵ a to především *Duchovní cesty islámu, Islám a západ: historická paměť a současná krize* či jeho článek uveřejněný v Teologických textech z roku 1999 *Rané křesťanství a vznik islámu*, práce Hanse Künga a Josefa van Esse⁶ *Křesťanství a islám: na cestě k dialogu*, sbírka *The Muslim Jesus* od profesora arabských a blízkovýchodních studií na univerzitě v Bejrútu Tarifa Khalidího⁷, *Christ in Islam and Christianity* od Neala Robinsona⁸, dílo *Marie* od Jacquese Duquesneho⁹ a práce Raymonda E. Browna¹⁰ *Ježíš v pohledu Nového zákona: úvod do christologie*.

⁴ při citování veršů z Koránu se budu řídit podle egyptského vydání z roku 1923, protože je shodné s číslováním, které používají mnou uváděni exegeté, *Korán*, přel. Ivan Hrbek, s.48 -50

⁵ Luboš Kropáček – profesor filozofické fakulty univerzity Karlovy, arabista afrikanista, je autorem slovníků arabštiny a svahilštiny a četných publikací o islámu. Mezi jeho práce mimo jiné patří *Duchovní cesty islámu, Islámský fundamentalismus, Blízký východ na přelomu tisíciletí*. L. Kropáček, *Islám a západ: historická paměť a současná krize*, přebal knihy

⁶ Hans Küng – kontroverzní katolický teolog, zúčastnil se druhého vatikánského koncilu, angažuje se v ekumenických aktivitách. <http://glosy.info/autori/hans-kung/>, převzato 15. 12 2012

Josef van Ess – profesor islámských a semitských studií na univerzitě v Tübingen, získal cenu Kniha roku od Íránské republiky, publikoval nespočetné množství článků a knih. http://www.iis.ac.uk/view_person.asp?ID=140&type=auth, převzato 15. 12 2012

⁷ T. Khalidí, *The Muslim Jesus*, zadní strana knihy

⁸ Neal Robinson – profesor na Islámských studiích na Australské národní univerzitě, je členem Královské asijské společnosti Velké Británie a Irska. Je autorem mimo jiné těchto prací *Discovering the Qur'an: a Contemporary Approach to a Veiled Text* a *Islam: A Concise Introduction*.

<http://cais.anu.edu.au/http%3A/%252Fcais.anu.edu.au/Robinson>, převzato 15. 12 2012

⁹ Jacque Duquesne – francouzský novinář, je prezidentem poradního sboru časopisu L'Express, autor románů *Maria Vandamme, Catherine Courage* a publikací s náboženskou tematikou např. *Jesús*. <http://www.planetadelibros.com/jacques-duquesne-autor-000012508.html>, převzato 15. 12 2012

Dílo francouzského novináře jsem si vybrala proto, že je to jeden z mála neteologických textů věnující se Marii dostupný v České republice. Z tohoto díla čerpám pouze některé základní údaje či zajímavé

Ve své práci budu postupovat následujícím způsobem: V první části představím hlavní texty, z nichž budu čerpat - Nový zákon, novozákonní apokryfy a Korán především z hlediska jejich vzájemného ovlivňování. V další části se budu zabývat životem Ježíšovy matky Marie, kde události z Koránu porovnáám s novozákonními apokryfy a kde to bude možné také s Novým zákonem (k veršům koránu budou přiloženy dva výše zmíněné komentáře tafsír Al – Džalálajn a tafsír ibn Kathír), v další části se budu věnovat úloze Marie v křesťanství a islámu a jejímu postavení mezi ostatními ženami – zde mi budou především oporou názory katolického teologa Jiřího Hubera¹¹, dílo francouzského novináře Jacquese Duquesne, interpretace ibn Kathíra. Následně shrnu rozdíly mezi koránským, novozákonním a apokryfním pojetím Marie. Po té svoji pozornost zaměřím na Ježíše, kdy se nejprve budu věnovat jeho životu a sporné otázce odchodu Mariina syna z pozemské existence (hlavní oporou mi kromě kanonických textů a komentářů Koránu budou interpretace Tarifa Khalidiho a Neala Robinsona), následně přejdu k problematice Ježíšovi identity v Koránu a Novém zákoně, kde budu prezentovat především názory R. E. Browna, N. Robinsona, T. Khalidiho, ibn Kathíra a Josefa van Esse. V poslední části své práce se budu zabývat tématem úzce souvisejícím s Ježíšovou osobou – tedy křesťanskou Trojicí a jejím odsuzováním v Koránu. Opět zde představím názory R. E. Browna, N. Robinsona, komentátorů Koránu, Luboše Kropáčka a Josefa van Esse.

postřehy, nechávám stranou další rovinu této práce, kterou je snaha popsat „skutečnou Marii“, což do religionistické práce nepatří.

¹⁰ Raymond E. Brown – americký římskokatolický teolog a biblista, napsal téměř 40 knih, které se zabývaly Novým zákonem, detailními studii evangelii a tématy Ježíšova narození a smrti. <http://www.nytimes.com/1998/08/11/us/raymond-e-brown-70-dies-a-leading-biblical-scholar.html>, převzato 15. 12 2012

¹¹ Jiřího Hubera jsem si vybrala jako jednoho ze zástupců katolických kněží, kteří vystoupili s tématem mariologické otázky na Teologicko – mírovém semináři v Hradci Králové r. 1987

1 Bible, Korán a apokryfy

Pokud se budeme zabývat obrazem Ježíše a Marie tak, jak ho podávají Korán a Bible, a případnými podobnostmi či odlišnostmi těchto dvou podání, bude dobré, jestliže si alespoň v krátkosti klíčové texty křesťanství a islámu představíme. Připomeneme si ve stručnosti proces formování křesťanského kánonu a budeme se zabývat také křesťanskými apokryfy¹², neboť i ony podávají důležité svědectví o smýšlení tehdejších křesťanů. Zamyslíme se nad vztahem apokryfů k oficiálnímu křesťanskému kánonu. Po té přesuneme svoji pozornost ke Koránu. Zde nás bude zajímat Muhammadův možný kontakt s křesťany a také to, zda některé koránské pasáže věnované Ježíšovi a Marii nemohou zrcadlit učení některých křesťanských církví, s kterými zakladatel islámu mohl přijít do styku. Uvedeme si také názory, které předpokládají apokryfní či křesťanský původ některých pasáží v ústředním textu islámu. To nám, jak doufám pomůže při následujícím srovnávání osob, které se v textu vyskytují, poslouží k pochopení nejednoznačné a mnohotvárné interpretace těchto textů.

1.1 *Vztah Nového zákona a křesťanských apokryfních textů*

Proces formování křesťanského kánonu¹³ nebyl jednoduchý. Po dlouho dobu křesťané používali jako hlavní text řecký překlad židovské bible, tzv. Septuagintu. Idea ryze křesťanského kánonu (tedy Nový zákon) se začala formovat v polovině druhého století. Např. v druhé polovině tohoto století apologeta Theofilos z Antiochie chápal jako Písmo evangelia a Pavlovy listy.¹⁴ Dnešních sedmadvacet knih Nového zákona vypočítá až biskup Athanasios v druhé polovině čtvrtého století.¹⁵

Ve formování ideje kánonu hrál roli mimo jiné článek o Bohu jako Stvořiteli předmětného světa. V některých textech, které se do kánonu nedostaly (tzv. apokryfy, viz poznámka 12), totiž zaznívá nedůvěra v materiální svět a v případě, že se jedná o

¹² Apokryfos – skrytý utajovaný, později v negativním smyslu chápáno jako falešný. Křesťanské apokryfy je označení pro texty, které nebyly z různých důvodů zařazeny do oficiálního kánonu, například vznikly ještě před rozvinutím kánonu (papyrus Egertonův). Další texty byly vyřazeny kvůli své fragmentárnosti nebo se nestačily rozšířit, jiná díla byla odmítnuta pro spornost svého obsahu – např. Petrovo evangelium apod. J. A. Dus, P. Pokorný (ed.), *Novozákonní apokryfy I: Neznámá evangelia*, s. 31

¹³ Kánon – původně slovo označující třtinovou hůl, od čtvrtého století n. l. používáno jako označení vymezeného souboru autoritativních spisů, P. Pokorný, *Literární a teologický úvod do Nového zákona*, s. 271

¹⁴ J. A. Dus, P. Pokorný (ed.), *Novozákonní apokryfy I*, s. 21 - 28

¹⁵ P. Pokorný, *Literární a teologický úvod do Nového zákona*, s. 275

apokryfy, v nichž vystupuje Ježíš, můžeme se v nich setkat s relativizací Ježíšova lidství. ¹⁶(což je v rozporu s oficiálním učením hlavního proudu křesťanské církve o Ježíšově plném lidství kromě hříchu stanoveném chalcedonským koncilem r. 451¹⁷). V této práci budeme připisovat apokryfům stejnou váhu jako oficiálnímu Novému zákonu, neboť i ony jsou cenným zdrojem informací o raném křesťanství a podle mnoha odborníků se příběhy apokryfů podobají koránským představám o Ježíšovi a Marii mnohem více než novozákonní zvěst. (viz. 1. 2)

Ostatně, jak brzy uvidíme mezi apokryfy a oficiálním kánonem neexistuje žádná ostrá dělicí čára, mnohé z toho, co se dočteme v apokryfech, se opakuje či s malými obměnami objevuje i v novozákonních textech. Například zlomky z takzvaného papyru Oxyrhynchus 1224 svým obsahem spadají do zprávy synoptických evangelií, Ježíšova odpověď v papyru Egerton 2, kdy je dotazován na to, co si myslí o dávkách odevzdávaných vrchnosti, zase nápadně připomíná Markovo evangelium, kdy je ovšem Ježíš mnohem konkrétněji dotazován na daň císaři. (Mk 12, 14).¹⁸ Některé pasáže z Protoevangelia Jakubova zase vykazují podobnost s Lukášovou verzí a v tzv. Pseudo – Tomášově evangeliu nalezneme zprávu o Ježíšovi diskutujícím s učenci v chrámu, které je rovněž přítomno i v církvi oficiálně schváleném Lukášově evangeliu.¹⁹

¹⁶ J. A. Dus, P. Pokorný (ed.), citované dílo, s. 29

¹⁷ P. Filipi, *Křesťanstvo*, s. 47 - 48

¹⁸ J. A. Dus, P. Pokorný (ed.), citované dílo, s. 60 - 63

¹⁹ Tamtéž, s. 253

1.2 Možný vliv křesťanství na některé představy v Koránu

Islám se zrodil v rozmanitém náboženském prostředí. V době Muhammadova vystoupení v sedmém století existovala na Arabském poloostrově kmenová náboženství, o nichž mnoho nevíme. Zřejmě v nich šlo o uctívání personifikovaných přírodních sil, jako například bohyně Al – Lát spojované se sluncem. Na jihu a v některých severních oázách žili židé (nebo spíše judaizovaní Arabové) a zasahovali sem křesťanské vlivy zejména ze Sýrie a Persie. Na Arabský poloostrov se uchylovali zejména příznivci křesťanství neschváleného oficiálními koncily jako monofyzité a nestoriáni. Zřejmě zde působili také gnostikové a takzvaní hanífové – jacísi zvláštní monoteisté, které nemůžeme zařadit ani k judaismu ani ke křesťanství. Luboš Kropáček se však domnívá, že jejich počty byly zanedbatelné.²⁰

Z těchto vyjmenovaných náboženství, jejichž vliv se mohl projevit v ústředním textu islámu Koránu²¹, nás bude pro účely této práce nejvíce zajímat křesťanský a s křesťanstvím související proud. S křesťanstvím se Muhammad mohl seznámit mimo jiné na svých obchodních cestách do Sýrie²² a například libanonský autor Abú Músa al Haríri soudil, že na zakladatele islámu měl rozhodující vliv také bratranec Muhammadovy ženy Chadidži Waraqa ibn Nawfal, který byl podle Haríriho křesťanským duchovním.²³

Teologové a religionisté se snažili a snaží odhalit původ některých zvláštních představ o Ježíšovi a Marii v Koránu. Například orientalista Jaroslav Oliverius je přesvědčen, že v Koránu najdeme volné parafrázování příběhů ze Starého a Nového zákona.²⁴ Většina autorů knih a článků zabývajících se touto problematikou v Koránu jednoznačně spatřuje vliv křesťanských apokryfních spisů. Tento vliv se podle jejich slov zřejmě nejvíce projevuje v 19. sůře Koránu nazvané Marie.²⁵ Autor českého překladu Koránu Ivan Hrbek se domnívá, že v této sůře se odráží zejména vyprávění z tzv. evangelií

²⁰ L. Kropáček, *Duchovní cesty islámu*, s. 9 – 11 Neobvyklou představu o poměrech na Arabském poloostrově uvádí Günter Lüling, který se snaží dokázat, že v Muhammadově době převládali v této oblasti křesťané. L. Kropáček, „Rané křesťanství a vznik islámu“, s. 111

²¹ Muslimové by však nesouhlasili, s tím, že by v jejich ústředním textu mohl být vliv jiných náboženství, protože Korán považují za zjevené slovo Boží, jedinečné ve svém obsahu i formě. T. Khalidi, *The Muslim Jesus*, s. 9 – 10

²² L. Kropáček, *Duchovní cesty islámu*, s. 13 - 15

²³ L. Kropáček, „Rané křesťanství a vznik islámu“ v *Teologické texty* 4/ 99, s. 111

²⁴ J. Oliverius, *Svět klasické arabské literatury*, s. 87

²⁵ L. Kropáček, *Duchovní cesty islámu*, s. 230

dětství (viz níže), mezi něž se například řadí Jakubovo protoevangelium, Evangelium o dětství Ježíšově či Pseudo – Matoušovo evangelium.²⁶ Jako velice slibná inspirace pro formování koránské představy o Ježíšovi se jevílo tzv. Barnabášovo evangelium, v němž Ježíš plně odpovídá koránskému obrazu – je pouze prorokem, předpovídá příchod Muhammadův, sdělí, že jeho učedníci učení překrutí. Tento text však vznikl až v 16. století pro účely muslimské propagandy, proto ho nemůžeme považovat za možný pramen koránského příběhu.²⁷ Více podrobností k tématu paralel mezi apokryfními spisy a Koránem zde uvádět nebudu, neboť toto téma bude náležitě rozebráno v dalších kapitolách mé práce.

Někteří autoři se domnívají, že v Koránu se také zračí vliv výše zmíněného nestoriánství a monofyzitismu.²⁸ Nestoriánství učilo, že Ježíš je spojením dvou podstat, které však nejsou v jednotě a odmítali pro Marii titul Theotokos (Bohorodička). David Zbiral však upozorňuje na to, že tento titul neodmítali, proto, že by popírali Ježíšovo božství, jak to činí Korán (viz kapitola 6), oni ho naopak uznávali, avšak Marie mohla porodit pouze Ježíše jako člověka. Muhammad by pak podle Zbiral musel učení o popření Ježíšova božství převzít spíše od polemiků s nestoriánstvím, kteří odmítnutí Ježíšova božství nestoriánům podsouvali.²⁹

Monofyzité sice uznávali pouze jednu přirozenost Kristovu, jenže ta byla božská nikoli lidská. Zbiral prohlašuje, že pro většinu neobvyklých výroků v Koránu nenajdeme podklad ani v monofyzitismu ani v nestoriánství, a tak ačkoliv mohli sloužit Muhammadovi jako zdroj informací o křesťanství, v Koránu nenajdeme žádnou stopu jejich specifických učení.³⁰

Neal Robinson je přesvědčen o tom, že v Koránu se nachází paralely k syrskému křesťanství a také vliv práce Diatessaron, která spojovala Matoušovo, Lukášovo a

²⁶ *Korán*, přek. Ivan Hrbek, s. 662

²⁷ L. Kropáček, *Islám a západ: Historická paměť a současná krize*, s. 157 - 158

²⁸ Nestoriánství nese svůj název po konstantinopolském patriarchovi Nestorovi, jehož učení bylo odmítnuto na třetím všeobecném křesťanském koncilu v Efezu roku 431. Nestoriánství bylo rozšířené zejména v Sýrii. Monofyzité hlásali jednu přirozenost Kristovu a jejich učení bylo odmítnuto na Chalcedonském koncilu r. 451 a po té pronásledováno na území Byzantské říše. N. Robinson, *Christ in Islam and Christianity*, s. 15

²⁹ D. Zbiral, *Náboženství předislámské Arábie*, <http://www.david-zbiral.cz/Predislam.htm>, publikováno: 18. 8. 2008 11:56

³⁰ D. Zbiral, citované dílo

Markovo evangelium do janovského rámce. Soudí tak především proto, že koránské výroky se neodvolávají na evangelia, nýbrž na jedno evangelium.³¹

Luboš Kropáček rovněž spatřuje v Koránu vliv gnóze, konkrétně doketismu, v koránském pojetí Ježíšova ukřižování jako pouhého zdání³² (podrobně v podkapitole 5. 4). David Zbiral však tento argument odmítá a říká, že Muhammadova odmítnutí Ježíšova ukřižování může vycházet z prorokova popření vykupitelské mise Mariina syna a považuje gnostické vlivy v Koránu za neprůkazné.³³

V současnosti běží také výzkum zaměřený na možné vlivy židokřesťanství na ústřední text islámu.³⁴ Ke spojování Muhammada s židokřesťanstvím se hlásí například Hans Küng, které považuje židokřesťanství za původní křesťanské učení nezkažené koncily.³⁵

Pro odkaz na židokřesťanství by mohlo svědčit odmítání Trojice v této odnoži křesťanství a v Koránu nebo také skutečnost, že židokřesťané podobně jako muslimové uctívali Ježíše jako proroka a rovněž odmítali jeho božství.³⁶ (podrobněji o odmítání Ježíšova božství a trojičního konceptu kapitoly 6 a 7)

Tolik jsme si nastínili k tomu, jak si někteří autoři vysvětlovali přítomnost určitých tvrzení o Ježíšovi a jeho matce v Koránu. Vzhledem k velmi malému množství informací, které máme o náboženské situaci na Arabském poloostrově před příchodem islámu, jsou tyto hypotézy velmi těžko prokazatelné. Rovněž není zcela jasné, zda některé z nich stále nezůstávají pod určitým vlivem tvrzení středověkého křesťanství

³¹ N. Robinson, citované dílo, s. 18 – 19, Zde je nutné podotknout, že muslimové chápou evangelium (*indžíl*) jako knihu zjevenou Ježíšovi, která obsahovala totéž poselství jako Korán, avšak křesťané tuto zvěst pokazili učením o Kristovi jako Synovi Božím, jeho vykupitelskou smrtí apod. Evangelium tedy nemělo podle muslimů lidského autora, avšak autorem byl Bůh. L. Kropáček, *Islám a západ: Historická paměť a současná krize*, s. 16

³² L. Kropáček, *Rané křesťanství a vznik islámu*, s. 110

³³ D. Zbiral, cit. dílo

³⁴ L. Kropáček, „Rané křesťanství a vznik islámu“, s. 110 - 111

³⁵ H. Küng, J. v Ess, *Křesťanství a islám*, s. 174 P. Croneová a M. Cook se zaměřili na studium mimomuslimských pramenů o vzniku islámu a za určují faktor považovali nikoli vliv židokřesťanství ale židovství. L. Kropáček, „Rané křesťanství a vznik islámu“, s. 111 - 112

³⁶ N. Robinson, cit. dílo, s. 21

Ve sbírce apokryfních evangelií *Novozákonní apokryfy I: Neznámá evangelia* od J. A. Duse a P. Pokorného jsou popsány zlomky některých židokřesťanských evangelií, které se nám zachovaly v podání křesťanských autorů například Epifania. V těchto zlomcích nenajdeme výše zmíněné představy, ale jisté zvláštnosti zde nalezneme. Například v Epifaniem citovaném takzvaném evangeliu Ebionitů se hovoří o tom, že Ježíš byl vyvolen za Božího Syna až v době svého křtu. J. A. Dus, P. Pokorný (ed.) „Evangelium Ebionitů“ v *Novozákonní apokryfy I: Neznámá evangelia*, s. 194

(vytvořených samozřejmě za účelem snížení významu a věrohodnosti islámu) o tom, že Muhammad převzal informace o Ježíšovi od křesťanských heretiků či židů.³⁷

³⁷ N. Robinson, citované dílo, s. 8

2 Mariin příběh/ příběhy

V této kapitole se budu zabývat Ježíšovou matkou Marií, jejím původem a klíčovými událostmi z jejího života – jejím narozením, službou v chrámě zachycenou v Koránu i křesťanských apokryfních spisech, zvěstováním, narozením Ježíše... V tomto oddíle se budu odvolávat na verše v Koránu ve výkladu Ibn Kathíra, slavného komentátora Koránu, který působil ve 14. století³⁸ a výkladem (tafsírem³⁹), který sepsali dva učenci – učitel a jeho žák – Džaláluddín al- Mahalí a Džaláluddín as-Sujútí ve čtrnáctém a šestnáctém století.⁴⁰ Vybrané pasáže porovnám s informacemi z apokryfních evangelií, a kde to bude možné také s texty z Nového zákona. Na následujících stranách se mimo jiné pokusím ukázat, do jaké míry vykazuje text Koránu podobnosti s podáními, která přináší apokryfní zdroje.

2.1 Mariin původ

O původu Ježíšovy matky se velice krátce dozvídáme z veršů třetí koránské súry, která nese název Rod ‘Imránův.⁴¹ Tuto súru zařazuje Ivan Hrbek do medínského období, zřejmě vznikla ve 2. či 3. roce po hidžře⁴². Pravděpodobně již došlo k roztržce s židy, protože se zde objevují výtky, že židé zavrhli každého svého nového proroka.⁴³

Ve verších Koránu 3:33 a 3:34 (alternativně 3:30) se dozvídáme o vyvolenosti Adamově, Noemově a rodu Abrahamova a ‘Imránova. Z potomků této rodiny pochází Marie a jejím prostřednictvím také Ježíš, ze stejné rodové linie pochází také prorok Muhammad.⁴⁴ Ve výkladu súry 19, která dokonce nese název Marie, přidává Kathír navíc tvrzení, že Marie pocházela z linie Davidovy!⁴⁵

³⁸ <http://www.qtafsir.com/>, převzato 22. 11 2012

³⁹ Tafsir – označení pro výklad (exegezi) Koránu, L. Kropáček, *Duchovní cesty islámu*, s. 34

⁴⁰ Tafsir al - Jalalayn <http://www.altafsir.com/Al-Jalalayn.asp>, převzato: 20. 9 2012

⁴¹ Imrán neboli Amram, ve Starém zákoně se tak jmenoval otec Mojžíše, Árona a Marie, *Korán*, přel. Ivan Hrbek, s. 746

⁴² Hidžra – označení pro Muhammadův odchod z Mekky do Medíny (původně Jathribu), značí přerušení kmenových a rodových svazků a navázání nových. Tamtéž, s. 31

⁴³ Tamtéž, s. 744 - 745

⁴⁴ Ibn Kathír, *The Chosen Ones Among the People of the Earth*, http://www.qtafsir.com/index.php?option=com_content&task=view&id=547&Itemid=46, převzato: 20. 9. 2012

⁴⁵ Ibn Kathír, *The story of Maryam and Al - Masih (‘Isa)*, http://www.qtafsir.com/index.php?option=com_content&task=view&id=2687&Itemid=75, převzato: 20. 9. 2012

Tuto informaci o Ježíšově původu bychom mohli přirovnat k rodokmenům, které nalezneme v Novém zákoně v Matoušově a Lukášově evangeliu. I oni ukazují, že Ježíš měl výjimečné předky. Zatímco v Matoušově evangeliu je rodokmen Mariina syna veden od Abrahama a dokazuje Ježíšovu příslušnost k Davidovu rodu, z něž měl vzejít Mesiáš (Mt, 1, 1 – 17), Lukáš zachází ve svém rodokmenu až k Adamovi. Zde je však nutno poznamenat, že na rozdíl od Koránu jsou oba rodokmeny vedeny přes Josefa, kterého posvátná kniha islámu vůbec nezná. Je otázkou, proč jsou v Novém zákoně tyto rodokmeny uvedeny, když v křesťanství není Josef považován za Ježíšova pravého otce.⁴⁶

Nepouštějme se však do diskuzí, které náleží teologům a filosofům a vraťme se k původu Ježíšovi matky. Ve třetí sůře v Koránu je zachycen výrok Mariiny matky:

„A hle pravila manželka ‘Imránova: „Pane můj, zaslibuji Ti, co je v lůně mém, aby se zasvětilo Tobě. Přijmi to ode mne, vždyť Tys slyšící, vševědoucí!“ (Korán 3:35)

K tomuto verši je v tafsíru al – Džalálajn připomenuto, že ‘Imránova manželka, která se jmenovala Hanna, dosáhla stáří a toužila po dítěti. Když po té poznala, že její prosba byla vyslyšena a že nosí dítě, pronesla onen zmiňovaný výrok, kterým zasvětila své dítě službě v chrámu v Jeruzalémě. K tomu komentátoři dodávají, že ‘Imrán zemřel, zatímco jeho žena byla ještě těhotná.⁴⁷

Další komentátor Koránu, ibn Kathír k tomuto verši přidává, že Hannah (další přepis jména Mariiny matky) byla dcerou Faqudhovou. Příběh Mariiných rodičů po té uvádí do větších podrobností, když cituje Ibn Isháqa. V tomto příběhu Hannah jednou uviděla ptáka, jak krmí svého potomka. Když to spatřila, vyslovila přání, aby také jí bylo dopřáno stát se matkou. Slíbila, že když se tak stane, zaslíbí své dítě Alláhovi.⁴⁸

Pokud se zadíváme na tyto doplňující zprávy, které nám poskytují komentátoři Koránu, nejspíš se neubráníme jejich srovnání s příběhy, které nám poskytují apokryfní

⁴⁶ D. Flusser, *Ježíš*, s. 24

⁴⁷

<http://www.altafsir.com/Tafasir.asp?tMadhNo=1&tTafsirNo=74&tSoraNo=3&tAyahNo=35&tDisplay=yes&UserProfile=0&LanguageId=2>, převzato 21. 9 2012

⁴⁸ Kathír, *The story of Maryam's Birth*,

http://www.qtafsir.com/index.php?option=com_content&task=view&id=546&Itemid=46, převzato 21. 9 2012

evangelia. Takzvané Protoevangelium Jakubovo⁴⁹ podává příběh o Mariiných rodičích Joachimovi a Anně. Zde je dán větší prostor než v islámské verzi Joachimovi (Jáchymovi), který je nešťasten ze svého údělu. Kvůli tomu, že nezplodil žádného potomka, je mu odepřeno odevzdávat dary mezi prvními. Proto odešel do pouště, kde plánoval zůstat po čtyřicet dní a nocí. Jeho ženu tak potkává dvojnásobné neštěstí – ztratila manžela a nemá dítě. Když se Anna zarmouceně prochází v zahradě, prosí Boha, aby jí požehnal, stejně jako požehnal Sáře, která ve svém vysokém věku, přivedla na svět syna Izáka. Podobně jako ve verzi od Ibn Isháqa zahlédne ptačí hnízdo a to ji ještě více rozlící. V následujících chvílích se vystupuje v příběhu hned několik andělů. Jeden oznamuje Anně, že její prosba byla vyslyšena, dva vyzývají Joachima k návratu domů.⁵⁰

Při porovnání těchto příběhů si jistě povšimneme, že zatímco islámští komentátoři prakticky nepodávají žádnou zprávu o Mariině otci, spokojí se s prostým konstatováním jeho existence, snaží se vypravěč v apokryfním evangeliu soustředit stejnou měrou na oba Mariiny rodiče. Ve verzích, které podává Korán a Protoevangelium Jakubovo, zaslibuje své dítě službě Bohu právě Anna, český překladatel Koránu Ivan Hrbek však upozorňuje na skutečnost, že v Evangeliu o dětství Ježíšově je tento slib připisován jejímu manželovi.⁵¹

2.2 *Mariino narození*

Slib, který Mariina matka skládá, hraje klíčovou roli v tom, jak oba Džalálové interpretují následující verš (Korán 3: 36), v němž Hanna zvolá: „*Pane můj, přivedla jsem na svět dceru.*“ Podle těchto komentátorů vyjadřuje ‘Imránova manželka své překvapení nad tím, že se jí narodila dcera. Určitě doufala v chlapce, protože, jak se v tafsíru udává, pouze chlapci byli zasvěceni službě v chrámu. Dívka nebyla způsobilá k službě v chrámu, protože má menší duchovní schopnosti a také například kvůli efektu,

⁴⁹ Protoevangelium Jakubovo patří mezi takzvaná Evangelia dětství, která se vyznačují pohádkovým a románovým koloritem, nejstarší pochází ze stejné doby jako evangelia kanonická. Protoevangelium Jakubovo bylo napsáno koiné (tedy řečtinou používanou středně vzdělanými osobami helénistické doby). Svůj název odvozuje od jedné z hypotéz, která přisuzuje jeho autorství Ježíšovu bratrovi Jakubovi Mladšímu. J. A. Dus, P. Pokorný (ed.), *Novozákonní apokryfy I.*, s. 248 – 249, s. 253 - 254

⁵⁰ Tamtéž, s. 257 - 259

⁵¹ *Korán*, přek. Ivan Hrbek. s. 746

jaký na ni má menstruace. Proto matka v podivu zvolala, že její dítě je ženského pohlaví. Jak by teď mohla dodržet svůj slib?⁵²

Kathír naopak prohlašuje, že Hannah neměla tušení, zda přivede na svět dceru nebo syna. Také on však uvádí důvody, proč dívka není tak vhodná pro službu v chrámu jako chlapec. Kathírovy důvody se však od těch, které uvádějí jeho kolegové, liší. Žena se prý nevyrovná muži v síle a věrnosti uctívat Alláha.⁵³

Nyní uvidíme podstatný rozdíl v reakci na Mariino narození v podání tafsíru a Protoevangelia Jakubova. Zatímco Mariina matka v Koránu přijímá narození dcery s rozpaky či alespoň podivem, oba rodiče ve výše zmiňovaném apokryfním evangeliu se radují. Nevidí žádný problém v tom, že by se žena tolik nehodila pro službu v chrámu jako muž.⁵⁴

Ostatně v apokryfní verzi příběhu Anna výslovně říká: „*At' porodím chlapce nebo dceru, zaslíbím je Bohu.*“⁵⁵ Protoevangelium Jakubovo se tak více blíží Kathírově přesvědčení, že Mariina matka neprosila výslovně o syna, jak se domnívají Džalálové.

Ve stejném verši, kdy se Mariina matka diví či konstatuje, že přivedla na svět dceru, zároveň dává své dceři jméno a svěruje ji i její potomky do ochrany Boží. (Korán 3:36) Podle Kathíra skutečnost, že Hannah dala své dceři jméno Marie, dosvědčuje, že je dovoleno dávat novorozenci jméno v den, kdy se narodil. V obou tafsírech Kathírově i Džalálů je v souvislosti se svěřením Marie do ochrany Boží před satanem prokletým připomínán hadíth, kdy Muhamad prohlásil o každém novorozenci, že je zasažen Satanem a proto pláče. Výjimku z tohoto pravidla tvoří právě Marie a její syn.⁵⁶

Tato výjimečnost Marie a jejího syna, kteří nejsou zasaženi satanem, se trochu podobá křesťanskému pojetí, že Ježíš a v katolické církvi i Marie byli vyňati z dědičného hříchu.⁵⁷

⁵²

<http://www.altafsir.com/Tafasir.asp?tMadhNo=1&tTafsirNo=74&tSoraNo=3&tAyahNo=36&tDisplay=yes&UserProfile=0&LanguageId=2>

⁵³ Kathír, *The story of Maryam's Birth*, lokace uvedena výše

⁵⁴ J. A. Dus, P. Pokorný (ed.), „Protoevangelium Jakubovo“ v *Neznámá evangelia I.*, s. 260

⁵⁵ Tamtéž, s. 259

⁵⁶ Viz předchozí citace z www.altafsir.com a www.qtafsir.com (52, 53)

⁵⁷ Jiří Huber, *Panna Maria v Písmě svatém* v G. Čejka (ed.), *Písmo svaté a Maria*, s. 38

Zatímco v Koránu vyslovuje přání o Mariině budoucnosti její matka, v Protoevangeliu Jakubově se dostává ročnímu děvčátku požehnání od kněží. Dítěti se má dostat ještě větších poct než v islámské verzi. Kněží Marii žehnají, aby její jméno bylo věrně vyslovováno s úctou po všechna pokolení.⁵⁸

Podle Luboše Kropáčka se dokonce v Koránu odráží křesťanská víra v Mariino neposkvrněné početí, neboť Marie v ústředním textu islámu byla Marie již v lůně své matky zasvěcena Bohu. L. Kropáček, *Súfismus: Dějiny islámské mystiky*, s. 168

⁵⁸ J. A. Dus, P. Pokorný (ed.), *Novozákonní apokryfy I.*, s. 260

2.3 Mariino dětství

Lepší název této podkapitoly by pravděpodobně byl Mariina služba v chrámu, protože o Mariině dětství jako takovém se prakticky nic nedozvídáme. Avšak Marie podle Koránu i podle apokryfních evangelií vstoupila do chrámu již v raném dětství, proto jsem se rozhodla podkapitolu pojmenovat tímto způsobem. Poměrně dlouhé vyprávění je v ústředním textu islámu shrnuto těmito slovy:

„A přijal ji Bůh přijetím laskavým a dal ji vyrůst vzrůstem krásným; a svěřil ji Zachariášovi. A kdykoliv za ní vešel Zachariáš do její svatyně, našel u ní potravu. I zeptal se: „Marie, odkud to máš?“ Odpověděla: „To přichází od Boha a Bůh věru uštědřuje obživu, komu chce, aniž počítá.“ (Korán 3 : 37)

K tomuto stručnému podání přidávají oba Džalálové další podrobnosti. Bůh dal vyrůst dívce s excelentním charakterem, za den vyrostla tolik, co novorozenec za rok. Její matka ji přivedla ke kněžím, kteří o ni soutěžili (soupeřili o to, kdo se o ni bude starat, protože byla dcerou náboženského vůdce). Přihlásil se Zachariáš, který si činil na Marii největší nárok, neboť byl manželem její tety. Ostatní však jeho nárok neuznali. A tak o tom, kdo bude opatrovníkem dítěte, mělo rozhodnout metáním losu. Házeli do vody brky (v Hrbkově českém překladu Koránu je ovšem řeč o vrhání třtinových losů 3: 44) a ten, jehož brk bude nejrychlejší, se měl děvčete ujmout. Tato soutěž však jen potvrdila Zachariášův nárok. Mariin strýc nechal děvčeti vystavět příbytek, kam směl vstoupit jenom on. Korán říká, že Zachariáš našel u dívky potravu, v tafsíru je toto prosté sdělení navíc rozvedeno s tím, že u ní našel letní plody v zimě a zimní plody v létě. To dodává události ještě větší punc zázraku. Od koho jiného by Marie takovou potravu mohla mít, nežli od Boha?⁵⁹

Kathír ve svém výkladu podrobně vysvětluje, co to znamená: dal ji vyrůst vzrůstem krásným. Tato slova zdaleka nemíní pouze krásu fyzickou. Marie ovládala krásnou řeč, stala se oblíbenou mezi lidmi, a protože doprovázela čestné lidi, naučila se cti, znalostem a náboženství. Že Bůh dal dívku do péče Zachariášovi, znamená podle Kathíra, že tento muž byl její sponzor. Alláh ho učinil Mariiným poručníkem k dívčině

⁵⁹

<http://www.altafsir.com/Tafasir.asp?tMadhNo=1&tTafasirNo=74&tSoraNo=3&tAyahNo=37&tDisplay=yes&UserProfile=0&LanguageId=2>, převzato 21. 9 2012

prospěchu, aby se učila z jeho ohromných znalostí a čestného chování. Komentátor také uvádí dvě možné verze příbuzenského vztahu mezi Zachariášem a Marií. Například ve verzi od ibn Isháqa byl Zachariáš manželem Mariiny vlastní tety, v jiných verzích však byl dívčíným švagrem, a proto byli Jan a Ježíš rovní bratřenci. To by ovšem předpokládalo skutečnost, že Marie by musela mít sestru.⁶⁰ Epizodu s metáním losu pak Kathír připomíná, až v souvislosti s veršem 3:44, kdy Alláh promlouvá k Muhammadovi a mimo jiné mu sděluje: „*Tys nebyl mezi nimi, když vrhali los třtinami o to, kdo z nich se ujme Marie, a nebyls mezi nimi, když se hádali.*“

Kathír kromě příbuzenského vztahu mezi Marií a Zachariášem, připomíná, že mezi oběma příběhy (Mariiným i Zachariášovým) je podobnost. Marie i Zachariášův syn Jan se narodí z vůle Alláhovy, kdy již jejich rodiče ztrácí naději, že by mohli mít potomka. Zachariáš i Marie oba oddaně slouží Bohu v jeruzalémském chrámu. Z tohoto důvodu, míní Kathír, jsou oba příběhy o Marii a Janovi uváděny společně, a to jak v sůře Marie, tak v sůře Rod ‘Imránův.⁶¹

Taktéž v Novém zákoně se objevuje náznak příbuzenství mezi Marií a Zachariášem, respektive mezi Marií a Zachariášovou ženou Alžbětou. Tuto informaci nám poskytuje evangelista Lukáš, když anděl odpovídá na Mariinu otázku, jak by mohla mít syna, když nežije s mužem. (L 1, 34) Gabriel zde říká: „*Hle i tvá příbuzná Alžběta počala ve svém stáří syna a již je v šestém měsíci, ač se o ní říkalo, že je neplodná.*“ (L 1, 36) Tato poznámka je prakticky jedinou zmínkou o Mariině rodině, kterou nám poskytuje Nový zákon.

V Protoevangelii Jakubově se maličká Marie projevuje jako velmi nadané dítě. Už v šesti měsících učiní první kroky. Její matka se však rozhodne, že děvčátko neučiní po zemi už ani krok, dokud ji nepřivede do chrámu. Do chrámu ji oba rodiče přivedou ve třech letech (zde vidíme, že oba rodiče, když dívku odevzdávají do péče chrámu, jsou ještě naživu, na rozdíl od verze, kterou uvádí Džalálové, kdy Mariin otec umře již

⁶⁰ Ibn Kathír, *Maryam Grows Up; Her Honor is with Allah*, http://www.qtafsir.com/index.php?option=com_content&task=view&id=544&Itemid=46, převzato 21. 9 2012

⁶¹ Ibn Kathír, *The story of Maryam and Al - Masih (‘Isa)*, http://www.qtafsir.com/index.php?option=com_content&task=view&id=2687&Itemid=75, převzato 21. 9 2012

v průběhu těhotenství její matky.)⁶² Marie přijímá potravu z ruky anděla, což je zachyceno jak v Protoevangeliu Jakubově tak v Otázkách Bartolomějových, kdy Ježíšova matka odpovídá na otázky apoštola Bartoloměje.⁶³ Podobně jako v Koránu tedy Marie získává potravu nadpřirozeným způsobem. Na rozdíl od Koránu se však v Protoevangeliu Jakubově vyskytuje scéna soupeření o Ježíšovu matku v jiné souvislosti. Dochází k ní, až v dívčiny dvanácti letech, kdy velekněz na radu andělovu svolá všechny vdovce a dívka má připadnout tomu, na jehož holi se ukáže znamení. Znamení se ukázalo na holi vdovce jménem Josef, který již měl syny z předchozího manželství. Josef se kvůli svému stáří zdráhal Marie ujmout, ale byl přemluven. Měl dívku opatrovat a chránit pro Pána.⁶⁴

Trochu odlišné podání Mariina života v chrámě uvádí pozdní spis nazvaný Pseudo – Matoušovo evangelium. Tento apokryf zřejmě vznikl v osmém či devátém století. Spis se v latinském překladu těšil značné oblibě zvláště ve středověku v západním křesťanství.⁶⁵ Jeho pozdní vznik se projevuje mimo jiné i tím, že Marie se v chrámu modlí a dodržuje podobný řád jako benediktini. Oproti Protoevangeliu Jakubovu přidává tento novější spis také informaci, že když se Marie dotkl nemocný, uzdravil se. (V Novém zákoně však takovou schopností Ježíšova matka nedisponuje) V chrámu pak dívka zůstává až do čtrnácti let a prohlásí, že zůstane navždy pannou. Kněží však namítnou, že musí mít opatrovníka, a pomocí holí opět vyberou Josefa.⁶⁶

Vidíme tedy, že zatímco v ústředním textu islámu získá dívku do opatrovnictví hned po jejím příchodu do chrámu Zachariáš a Marie v chrámu má zřejmě již zůstat do konce života, v Protoevangeliu Jakubově je děvče odevzdáno do péče vdovce Josefa, protože ve svých dvanácti letech musí opustit chrám. V tomto apokryfu však zřejmě Josef nemá nikdy být jejím manželem. Takové podání se však neshoduje s tím, co říkají kanonická evangelia, konkrétně Matoušovo a Lukášovo. V obou těchto podáních se píše, že Marie byla Josefovi zasnoubena – měla se tedy později stát jeho manželkou. (Mt 1, 18, L 1,

⁶²

<http://www.altafisir.com/Tafasir.asp?tMadhNo=1&tTafsirNo=74&tSoraNo=3&tAyahNo=35&tDisplay=yes&UserProfile=0&LanguageId=2>, převzato 21. 9 2012

⁶³ J. A. Dus (ed.), „Otázky Bartolomějovy“ v *Proroctví a apokalypsy – Novozákonní apokryfy III*, s. 106 – 107, J. A. Dus, P. Pokorný (ed.), „Protoevangelium Jakubovo“ „Novozákonní apokryfy I.“, s. 260 - 261

⁶⁴ J. A. Dus, P. Pokorný (ed.), *Novozákonní apokryfy I.*, s. 262 - 263

⁶⁵ Tamtéž, s. 286 - 287

⁶⁶ Tamtéž, s. 294 - 295

27) Ve své sbírce *Novozákonní apokryfy I.* popisují editoři, že ve čtvrtém století se vyvinula představa, která se stavěla proti možnosti, že by Josef mohl být Mariiným partnerem, proto je popisován jako velmi starý muž a Ježíšovi sourozenci jsou tak chápáni jako děti z Josefova předchozího manželství.⁶⁷

Korán však Josefa vůbec nepotřebuje, Marie má již jiného opatrovníka a zůstává v chrámu. Pouze ve sbírce *The Muslim Jesus*, která shromažďuje muslimská nekoránská vyprávění o Ježíšovi (její autor Taríf Khalidí tuto sbírku sestavil z prací islámských mystiků, sbírek moudrostí, příběhů o prorocích a „svatých“, které vznikaly v osmém až osmnáctém století. Sám autor tuto sbírku nazývá „Muslimským evangeliem“, konkrétní vyprávění o Josefovi a Marii přebírá z knihy Abú al – Hadžaje al – Balawího Kitáb Alif Ba´) najdeme příběh, v němž se jméno Josef objevuje. V žádném případě se však nejedná o Mariina snoubence či opatrovníka, avšak jde o jejího synovce. V této verzi je to právě synovec Josef, který navštěvuje Marii ve svatyni, zjistí její těhotenství a dívka se před ním obhajuje.⁶⁸

Pokud jde o předchozí oddíly - Mariin původ, narození a dětství jedná se o příběhy, které Nový zákon nezná. Křesťanské kanonické spisy neví nic o Mariiných rodičích, o jejím dětství v chrámě. Přesto se tyto skutečnosti podle editorů sborníku *Novozákonní apokryfy I.: Neznámá evangelia* považují v křesťanských kruzích za samozřejmost.⁶⁹ Například katolická církev slaví svátek sv. Jáchyma a sv. Anny, kteří jsou považováni za Mariiny rodiče, ačkoliv v Bibli o nich není ani zmínka.⁷⁰

⁶⁷Tamtéž, s. 262

⁶⁸T. Khalidi (ed.), *The Muslim Jesus*, s. 197

⁶⁹J. A. Dus, P. Pokorný (ed.), *Novozákonní apokryfy I.*, s. 248

⁷⁰J. Duquesne, *Marie*, s. 13 - 18

2.4 Zvěstování

Zvěstování, jak je označována událost, kdy je Marii oznámeno Ježíšovo narození, se v Koránu vyskytuje hned na dvou místech. Najdeme ho již v několikrát zmiňované třetí súře Rod ʿImránův a také v devatenácté súře Marie. Devatenáctou kapitolu Koránu řadí Ivan Hrbek do druhého mekkánského období. Hrbek se domnívá, že v této době se Muhammad pouští do větších disputací s opozicí, a proto musí vystupovat se stále novými argumenty na obranu víry. Zvláště zde obhajuje tvrzení o jedinství Boží.⁷¹ Súra devatenáct je podle českého překladatele Koránu nejstarším textem, v němž se pojednává o novozákonních postavách. Verše, jak tvrdí, jsou převzaty z křesťanských pramenů. Většina z nich však má apokryfní charakter, jedná se například o Protoevangelium Jakubovo, evangelium o dětství Ježíšově, Pseudo-Matoušovo evangelium a evangelium Pseudo-Tomášovo. (viz poznámka 27)

V Rodu ʿImránově andělé Marii sdělí, že se jí narodí syn, který bude blahoslavený na tomto i onom světě. Dávají mu i další přívlastky jako Slovo, jež od Něho přichází – o tom, jak si tato přívlastka muslimové i nemuslimové vykládají, však pohovoříme až v kapitole o Ježíšovi. Nyní se zaměříme na samotnou Marii. Dívka je pochopitelně tvrzením andělů zaskočena.

Pravila: „Pane můj, jak bych mohla mít syna, když se mne smrtelník žádný dosud nedotkl?“ Prvilil: „Takto Bůh tvoří to, co chce; když o věci nějaké rozhodně, řekne toliko „Staniž se!“ a stane se.“ (Korán 3: 47)

Žádný smrtelník se jí dosud nedotkl, znamená podle tafsíru al- Džalálajn, že nekonzumovala manželství. K Boží odpovědi komentátoři přidávají, že Bůh z Marie stvoří dítě bez otce, aby nebylo pochyb, že zde dojde k zázračnému početí.⁷² Tato událost je v islámu interpretována jako důkaz Boží všemohoucnosti.⁷³

Více podrobností se dozvídáme ze súry Marie. Zde je připomenuto, že Marie se vzdálila do místa východního – to podle Džalálů značí, že se uchýlila na východní stranu svého domu. Spustila závoj mezi sebou a jimi (Korán 19: 17) pak podle komentátorů

⁷¹ Korán, přek. Ivan Hrbek, s. 662

⁷²

<http://www.altafsir.com/Tafasir.asp?tMadhNo=1&tTafsirNo=74&tSoraNo=3&tAyahNo=47&tDisplay=yes&UserProfile=0&LanguageId=2>, převzato 30. 9 2012

⁷³ H. Küng, J. v. Ess, *Křesťanství a islám: na cestě k dialogu*, s. 141 - 142

znamená, že se přikryla závojem, když si myla vlasy, prala oblečení nebo se očišťovala po menstruaci.⁷⁴ A právě ve chvíli, kdy si oblékla šaty, se jí zjevil Gabriel (jeho jméno není v Koránu uvedeno, v Koránu se píše: „*A poslali jsme k ní ducha Svého*“, avšak Džalálové i Kathír pod tím shodně rozumí Gabriela). Nejprve se jí zjevil jako smrtelník, a proto se lekla a dovolávala se Boží pomoci. Anděl jí však uklidnil a předal jí podobnou zprávu, jaká je uvedena ve třetí sůře. Kromě samotné zvěsti o narození syna, přidávají komentátoři k sůře Marie podrobnosti, jak k otěhotnění došlo. Gabriel jí dýchl pod košili a od té chvíle cítila, jak se v ní formuje plod.⁷⁵

Kathír dodává k Mariině údivu nad tím, jak by mohla mít syna (Korán 3:47) navíc, že nejen, že dívka není vdaná, ale ani se nezamýšlí vdát!⁷⁶ Zde můžeme shledat podobnost například s Pseudo-Matoušovým evangeliem, kde Marie prohlásí, že zůstane navždy pannou.⁷⁷ O Mariině panenství, dalších souvislostech a úloze Ježíšovy matky v křesťanství a islámu však napíšeme více až v následující kapitole.

Ve výkladu k sůře devatenáct zastává Kathír názor, že východní místo znamená východní stranu posvátné mešity v Jeruzalémě a spuštění závoje chápe jako skrytí Marie před světem. Když k ní Alláh seslal Džibríla (Gabriela) v podobě smrtelníka obávala se, že ji chce zneuctít a proto zvolala: „*Utíkám se před tebou k Milosrdnému – kéž i ty ses bál Jeho!*“ (Korán 19: 18) V té chvíli na sebe vzal podobu anděla a opět vysvětlil celou záležitost. Kathír zde při této příležitosti připomíná, že Alláh dokončil čtyři typy stvoření lidí: Adama stvořil bez muže a ženy, Evě (Hawwě) dal vzniknout

⁷⁴ Neal Robinson spatřuje ve verši hovořícím o spuštění závoje odkaz na apokryfní evangelia, připomíná, že v Protoevangeliu Jakubově byla Marie vybrána, aby pracovala na závěsu v chrámě a v Bartolomějově evangeliu ve chvíli, kdy se Marii zjeví anděl, roztrhne se závěs v chrámu. N. Robinson. *Christ in islam and christianity*, s.158

⁷⁵ <http://www.altafisir.com/Tafasir.asp?tMadhNo=1&tTafsirNo=74&tSoraNo=19&tAyahNo=17&tDisplay=yes&UserProfile=0&LanguageId=2>,

<http://www.altafisir.com/Tafasir.asp?tMadhNo=1&tTafsirNo=74&tSoraNo=19&tAyahNo=21&tDisplay=yes&UserProfile=0&LanguageId=2> převzato 18.10 2012

Zjevení anděla však nebrali všichni komentátoři jako samozřejmost. Například Abú Muslim soudí, že zvěst o svém narození přinesl Marii samotný Ježíš, který se své matce zjevil v duchovní podobě. N. Robinson, citované dílo, s. 162

⁷⁶ Kathír, *Isa was Created Without a Father*, http://www.qtafsir.com/index.php?option=com_content&task=view&id=539&Itemid=46, převzato 18: 10 2012

⁷⁷ J. A. Dus, P. Pokorný (ed.), *Novozákonní apokryfy I.*, s. 294 - 295

z muže bez ženy, zbytek lidstva vznikl z muže a ženy, až nakonec Ježíš byl stvořen z ženy bez muže.⁷⁸

Jak jsem již uvedla, Ivan Hrbek je toho názoru, že detaily vyprávění o Marii v súde devatenáct jsou převzaty z apokryfních evangelií.⁷⁹ V apokryfních evangeliích najdeme například příběh, kdy se Marii zjeví anděl, ona s ním pojí chléb a víno a on jí při té příležitosti sdělí, že za tři roky porodí syna, který spasí lidi. S takovým předstihem se Marie novinu dozvídá v Otázkách Bartolomějových.⁸⁰ V Protoevangeliumu Jakubově jde dívka v šestnácti letech ke studni a zde jí anděl Páně oznámí zvěst o tom, že počne z Božího slova. Navíc jí sdělí, že její porod nebude probíhat jako u ostatních žen.⁸¹ V Pseudo – Matoušově evangeliu se Marii zjeví anděl dokonce dvakrát – poprvé, když jde ke studni a podruhé když zpracovává purpur. V druhém případě se jí zjeví v podobě krásného smrtelníka a Ježíšova matka je jeho zjevem polekaná podobně jako v Koránu. On jí oznámí, že porodí krále, který bude vládnout na zemi i na nebi na věky věků.⁸²

Na základě těchto tří apokryfních verzí o zvěstování se jeví, že mezi jimi a Koránem existuje zhruba stejná podobnost jako mezi koránským vyprávěním a Novým zákonem. Zvláště se to týká veršů o zvěstování v súde Rod ‘Imránův a podání Lukášova evangelia. Anděl Gabriel v Lukášově evangeliu Marii předpovídá, že se jí narodí syn, kterého pojmenuje Ježíš, získá trůn svého otce Davida a bude navěky kralovat. Dívka se stejně jako v ústředním textu islámu ptá, jak je to možné. Gabriel jí popíše, že na ni sestoupí Duch svatý, a proto i její dítě bude svaté a bude nazváno Synem Božím. (Křesťanské pojetí tohoto titulu a námitky, které proti němu mají muslimové, bude popsáno v kapitole, která se bude věnovat osobě Ježíše ve dvou významných světových náboženstvích a úlohách, které v nich zaujímá). Konečné zdůvodnění, jak je možné, že

⁷⁸ Kathír, *The Story of Maryam and Al-Masih (‘Isa)*,

http://www.qtafsir.com/index.php?option=com_content&task=view&id=2687&Itemid=75, převzato 18. 10 2012

Racionalistický komentátor ze 12. století se domnívá, že anděl Gabriel se Marii zjevil jako její společník nazývaný Josef (Júsuf), který patřil ke služebníkům chrámu. Někteří komentáři však ve skutečnosti, že se anděl nejprve zjevil v podobě smrtelníka a po té zjevil svou andělskou podobu, spatřují značný problém. Gabriel by musel Marii dokázat, že je anděl a toto oznámení by muselo být zázračné. V islámské ortodoxii byl však zázrak znamením proroka a prorokem mohl být pouze muž. N. Robinson, citované dílo, s. 161 - 163

⁷⁹ *Korán*, přek. Ivan Hrbek, s. 676

⁸⁰ J. A. Dus (ed.), „Otázky Bartolomějovy“ v *Prorocství a apokalypsy – Novozákonní apokryfy III*, s. 105 - 106

⁸¹ J. A. Dus, P. Pokorný (ed.), „Protoevangelium Jakubovo“ v *Neznámá evangelia I.*, s. 262 - 263

⁸² „Pseudo- Matoušovo evangelium“ v *tamtéž*, s. 296

Marie počne, ačkoliv je pannou, zůstává v zásadě stejné jako v Koránu. Bůh zkrátka může vše a není pro něj nic nemožného. (L 1, 26- 37)

Stojí ovšem za povšimnutí, že Marii, která je zasnoubena s Josefem, ani na okamžik nenapadne, že by anděl mohl hovořit o tom, že dítě se jí narodí až v manželství s tímto mužem. Na první pohled se zdá, že Marie v Koránu, která zřejmě neměla nikdy v úmyslu se vdát (jak to interpretuje Kathír), měla vyjadřovat mnohem větší údiv nad možností, že se jí narodí dítě, než Marie v Novém zákoně. Přesto je jejich údiv srovnatelný. Z Lukášova evangelia bychom tak mohli usoudit, že Marie pochopila andělovu zprávu jako zvěst o nejbližší budoucnosti, kdy ještě neměla být za Josefa provdaná. Nabízí se však také další možnost, která se mohla stát živnou půdou pro představu populární od čtvrtého století našeho letopočtu, tedy, že Ježíšova matka nikdy neměla v úmyslu žít s Josefem v plnohodnotném manželství.

Další obdoba zvěstování se objevuje v Novém zákoně v evangeliu Matoušově. Zde se pozornost příběhu zaměřuje na Josefa, který zjistil, že jeho snoubenka je těhotná, a proto ji chtěl propustit. Anděl se muži zjeví ve snu a vysvětlí mu, že Mariino mateřství je zázračné, aby Marii přijal za svou manželku. Boží posel je však v líčení Ježíšova úkolu skromnější než v Lukášovi. Konstatuje, že Mariin syn osvobodí svůj lid z hříchů. (Mt 1, 18 – 21)

Co se týče zbylých dvou kanonických evangelií Markova a Janova, ty příběh o zvěstování vůbec neznají. V Janovi a Markovi se setkáváme s Ježíšem až v dospělosti, Marek se o zázračných okolnostech Ježíšova příchodu na svět vůbec nezmiňuje, v Janovi jsou tyto okolnosti zmíněny v prologu. (J, 1-18)

2.5 Mariino těhotenství a narození Ježíše

V Koránu se o těchto dvou událostech dočteme v sůře Marie. Po té co dívka otěhotní, uchýlí se na místo vzdálené. (Korán 19 : 22) Pod místem vzdáleným rozumí Džalálové místo daleko od Mariiny rodiny.⁸³ Kathír uvádí, že se rozhodla skrýt se před lidmi, protože, když lidé zjistili, že je těhotná, začali o ní vykládat pomluvy. Tvrdili, že jejím partnerem určitě musí být Júsuf, protože nikdo jiný nebyl v chrámě s ní.⁸⁴ Od komentátora Koránu se však nedozvídáme, kdo onen Júsuf byl, kde se vzal v chrámě.⁸⁵ V Koránu se přece říká, že dívku měl na starosti Zachariáš a komentátoři k tomu dodávají, že nikdo kromě něj Marii nechodil navštěvovat. Výjimkou je již jednou zmiňovaný příběh obsažený v sbírce muslimských nekoránských vyprávění Tarifa Khalidiho, kdy Marii místo Zachariáše navštěvuje její synovec Josef (Yosuf).⁸⁶ Pomluvy, které se o Marii šířily, jsou v Koránu několikrát připomenuty a židé jsou za ně zatracováni. To se týká například veršů ve čtvrté sůře. Zde Bůh mimo jiné proklíná židy za: „*nevěrectví jejich a jejich slova o Marii, jež nehoráznou byla pomluvou.*“ (Korán 4 :156) Kathír uvádí, že židé nejen obviňovali Marii ze smilstva a Ježíše prohlašovali za nelegitimního syna, ale někteří z nich dokonce říkali, že Marie spáchala smilstvo, zatímco menstruovala.⁸⁷

V Novém zákoně a apokryfech máme popsánu pouze reakci Josefa na zjištění těhotenství své snoubenky či svěřenky. O tom, co si mysleli obyčejní lidé, nemůžeme na základě četby těchto textů nic říci (výjimku představuje například Pseudo – Matoušovo evangelium). V Protoevangeliu Jakubově se Marie po svém otěhotnění uchýlí ke své příbuzné Alžbětě, kde pobyla tři měsíce. Alžběta i její nenarozené dítě poznaly, koho dívka nosí pod srdcem. Když se vrátil Josef ze stavby, byla Marie již v šestém měsíci. Josef byl velice nešťastný. Přemýšlel, co má dělat, a nakonec se stejně

⁸³

<http://www.altafsir.com/Tafasir.asp?tMadhNo=0&tTafsirNo=74&tSoraNo=19&tAyahNo=22&tDisplay=yes&UserProfile=0&LanguageId=2>, převzato 30. 9 2012

⁸⁴ Kathir, *The Conception and the Birth*,

http://www.qtafsir.com/index.php?option=com_content&task=view&id=2686&Itemid=75, převzato 30. 9 2012

⁸⁵ O Júsovi však hovoří racionalistický komentátor Al – Razi, podle něhož byl služebníkem v chrámu, kde Marie přebývala. N. Robinson, citované dílo, s. 161

⁸⁶ T. Khalidi (ed.), *The Muslim Jesus*, s. 197

⁸⁷ Kathir, *The Evil Accusation the Jews Uttered Against Maryam and Their Claim that They Killed `Isa*, http://www.qtafsir.com/index.php?option=com_content&task=view&id=585&Itemid=59, převzato 30. 9 2012

jako v Matoušově kanonickém evangeliu rozhodl, že ji potají propustí. A stejně jako v Novém zákoně se mu ve spánku zjeví anděl, který mu vše vysvětlí. Co však v Bibli chybí (z pochopitelných důvodů, protože zde nenajdeme nic o Mariině službě v chrámu a vylosování Josefa) je reakce velekněží. V apokryfním evangeliu musí Josef i Marie podstoupit zkoušku, že nelžou, že jsou oba ve věci Mariina těhotenství nevinní. Samozřejmě v ní oba ob stojí.⁸⁸

V Pseudo – Matoušově evangeliu hájí Marii po Josefově návratu dívky, které jí dělaly společnost po jejím odchodu z chrámu. Josef jim však nevěří a opakuje se epizoda se snem. Svědkem Mariiny a Josefovi zkoušky jsou nejen velekněží, ale také Mariini příbuzní a lid. Zde tedy nalézáme reakci dívčiných příbuzných, kteří si rovněž mysleli, že spáchala hřích. I po zkoušce měli ještě někteří lidé pochybnosti. Teprve po té, co dívka prohlásí, že složila slib bezúhonnosti do konce života, lid jí uvěří a omlouvá se jí.⁸⁹

V Novém zákoně se dozvídáme pouze o Josefově reakci na to, že je jeho snoubenka těhotná. To je rozvedeno v kapitole 2. 4. V Lukášovi podobně jako v Protoevangeliu Jakubově se Marie setká s Alžbětou, která pozná prostřednictvím Jana, koho dívka nosí ve svém lůně. (L 1, 39 – 45) Reakce Josefa na těhotenství jeho snoubenky nám však zůstává utajena.

V několikrát zmíněném muslimském nekoránském vyprávění se Marie obhájí před svým synovcem. Ten se jí ptá, zda může být rostlina bez semene a těhotenství bez muže. A ona mu na to odpovídá, že Adam a Eva také nebyli z muže a neměli matku. Dál mu vypráví o zjevení anděla a o tom, co jí zvěstoval.⁹⁰

O průběhu Mariina těhotenství nás texty příliš neinformují. V jednom vyprávění zachyceném ve sbírce Tarifa Khalidiho se dozvídáme, že j iž v průběhu Mariina

⁸⁸ J. A. Dus, P. Pokorný (ed.), „Protoevangelium Jakubovo“ v *Novozákonní apokryfy I.*, 262 - 264

⁸⁹ Tamtéž, s. 296 - 298

⁹⁰ T. Khalidí (ed.), *The Muslim Jesus*, s. 197

těhotenství s ní Ježíš rozmlouval.⁹¹ Někteří učenci, například Al-‘Awfi, však tvrdí, že Ježíš nepromluvil, dokud ho jeho matka nepřinesla mezi lidi.⁹²

Více informací získáváme o porodu a událostech, které mu bezprostředně předcházely. Verš v Koránu nám sděluje: „*A zastihly ji bolesti poblíž kmene datle palmové a zvolala: „Ach, kéž bych byla raději dříve zemřela a upadla v zapomenutí úplné!“*“ (Korán 19 : 23) Džalálové k tomu připomínají, že porod trval jednu hodinu. Nevysvětlují však Mariino zvolání. Můžeme se jen dohadovat, zde ho vyslovila kvůli bolesti, kterou ji porod způsobil nebo kvůli hanbě, která na ni čeká.⁹³ Kathír se domnívá, že tak učinila z toho druhého důvodu. Její zvolání vysvětluje tím, že věděla, že lidé jí nebudou věřit. Připomíná také názor Wahba bin Munabibh, podle nějž došlo k Ježíšovu narození v Bajt al-Lahm (tedy Betlémě).⁹⁴ V tom bychom snad mohli spatřovat ozvěnu křesťanského přesvědčení, že Ježíš přišel na svět právě v Betlémě. Narození v tomto místě mělo podpořit Ježíšův mesiášský nárok.⁹⁵ Pro samotné muslimy by však narození Ježíše v Betlémě nemělo žádný význam.

Po Mariině zoufalém zvolání ji kdosi nabádá, aby se nermoutila. Má pít z říčky a jíst datle, a pokud potká jiného člověka, má mu naznačit, že slíbila půst Bohu a nebude s nikým mluvit. (Korán 19 : 24 -26) V Koránu nenajdeme bližší informace o tom, kdo je onen neznámý. Píše se zde pouze: „*I zavolal na ni zpod jejích nohou...*“ (19:24) V tafsíru Al – Džalálajn je za mluvčího označen anděl Gabriel.⁹⁶ Kathír uvádí názor několika učenců, kteří jsou stejného názoru a to z již zmíněného důvodu, podle nějž Ježíš nemluvil dřív, než ho přinesla k lidem. Kathír však zmiňuje i druhou skupinu učenců (například Abdura ar - Razzaqa), kteří se domnívají, že na Marii promluvil

⁹¹ Tamtéž, s. 194

⁹² Kathír, *What was said to Her after the Birth Some reciters read the Ayah as, (ENFR *N-*NG')* http://www.qtafsir.com/index.php?option=com_content&task=view&id=2685&Itemid=75, převzato 2. 10 2012

⁹³

<http://www.altafsisir.com/Tafasir.asp?tMadhNo=1&tTafsirNo=74&tSoraNo=19&tAyahNo=23&tDisplay=yes&UserProfile=0&LanguageId=2>, převzato 2. 10 2012

⁹⁴ Kathír, *The Conception and the Birth*,

http://www.qtafsir.com/index.php?option=com_content&task=view&id=2686&Itemid=75, převzato 2. 10 2012

⁹⁵ D. Flusser, *Ježíš*, s. 25

⁹⁶

<http://www.altafsisir.com/Tafasir.asp?tMadhNo=1&tTafsirNo=74&tSoraNo=19&tAyahNo=24&tDisplay=yes&UserProfile=0&LanguageId=2>, převzato 2. 10 2012

právě Ježíš. Po té opakuje Abdura ar- Rahmána bin Zajda, který říká, že Ježíšova matka reagovala na slova svého syna takto: „*Jak nemohu netruchlit, když ty jsi se mnou a já nemám žádného muže ani nejsem otrokyně s pánem. Jakou omluvu mohu mít před lidmi? Běda mi, kéž bych byla dříve před tím zemřela a byla zapomenuta a neznámá.*“⁹⁷

V Koránu a hadíthech nalezneme tedy Marii po porodu Ježíše nikoli jako šťastnou rodičku, ale jako zoufalou opuštěnou ženu, která se obává o svou pověst, reakce lidí a toho, že jí nikdo neuvěří její příběh. V apokryfech je situace Ježíšovy matky jiná. Obhájila se před kněžími i lidem a doprovází jí Josef. Stejně jako v Lukášově evangeliu jsou Marie s Josefem na cestě do Betléma, kam míří kvůli sčítání lidu. Na rozdíl od kanonického podání však do Betléma nedojedou. Marie v Protoevangeliu Jakubově působí ztrápeně, avšak nemá starosti o svůj osud jako v Koránu. Střídavě se trápí a směje, protože vidí lid nešťastný a rozesmátý. Kvůli dítěti, které nosí, však nemůže už jít dál, a proto její porod proběhne v jeskyni za přítomnosti nedůvěřivé porodní báby, kterou potkal Josef. Marie si získá důvěru nejen porodní báby, ale o tom, že pochybovat o zázračném zrození z panny se nevyplácí, se přesvědčí Salomé, která si dovolí Marii zkontrolovat. Nebýt lítosti, kterou projevila nad svým činem, přišla by za svou troufalost o ruku.⁹⁸

Pseudo – Matouš v zásadě opakuje příběh Protoevangelia Jakubova, avšak je obohacen o další zázračné prvky. Například ve chvíli, kdy Marie hovoří o plačícím a radujícím se lidu, Josef ji odbude, aby nevedla zbytečné řeči. Vtom se zjeví anděl, který vysvětlí význam vidění Ježíšovy matky. Plačící lid značí Izrael, který se odklonil od svého Boha, zatímco radující se lid jsou pohané, kteří se k Bohu přikloní. Pak dává anděl Marii pokyn, aby sesedla z osla, a dochází k zázračnému porodu za asistence dvou porodních bab. Hned po porodu se také kolem Marie shromáždí andělé, kteří chválí Boha.⁹⁹

⁹⁷ „*How can I not grieve when you are with me and I have no husband nor am I an owned slave woman What excuse do I have with the people. Woe unto me, if I had only died before this, and had been a thing forgotten and unknown.*“ Kathír, *What was said to Her after the Birth Some reciters read the Ayah as, (ENFR *N-*NG'),* http://www.qtafsir.com/index.php?option=com_content&task=view&id=2685&Itemid=75, převzato 2. 10 2012

⁹⁸ J. A. Dus, P. Pokorný (ed.), „Protoevangelium Jakubovo“ v *Novozákonní apokryfy I.*, s. 266 - 267

⁹⁹ Tamtéž, s. 298 - 299

Kanonická evangelia nezachází, co se týče porodu do podrobností. Matouš konstatuje, že se Ježíš narodil v Betlémě. (Mt 2, 1). Lukáš uvádí příběh o putování do Betléma, kde Marie porodí svého syna, a protože nikdy jinde nebylo místo, položí ho do jeslí. (L 2, 1 – 7) Odtud pochází známý vánoční obraz, v němž je zobrazena svatá rodina, andělé a pastýři v malebném seskupení kolem jesliček s malým Ježíškem.

2.6 Události po Ježíšově narození a Mariina obhajoba

Zatímco Marii v apokryfech napomáhají k její obhajobě zázraky a dokonce i fyzická kontrola, v Koránu je jediným obhájcem své matky samotný Ježíš. Chlapec, který z dovolení Božího přišel na svět a stal se znamením pro lidi,¹⁰⁰ totiž dovedl mluvit již v kolébce přesně, jak Gabriel Marii předpověděl. (Korán 3: 46) Proto nepotřebuje Korán žádné zástupy andělů, znamení na nebi a podobně. Ostatně, kdyby to tak bylo, musely by podobné události provázet narození každého proroka, protože, jak Korán na několika místech zdůrazňuje Ježíš je jeden z řady proroků. (avšak v kapitole 5. 3 si ukážeme, že Ježíš v Koránu má přece jenom nějaké specifické rysy, kterými se liší od zástupu poslů) Například:

„A hle, uzavřeli jsme s proroky úmluvu, s tebou, s Noem, s Abrahamem, s Mojžíšem i s Ježíšem synem Mariiným, a uzavřeli jsme s nimi úmluvu přísnou.“ (Korán 33 :7)

Hadíthy však nejsou již tak skromné. Kathír cituje hadíth, v němž se Mariini lidé vydávají hledat Ježíšovu matku. Šli kolem honáka krav a zeptali se ho, jestli ji neviděl. On odpověděl, že ne, avšak viděl krávy klanět se ve směru údolí nebo spatřil zářící světlo.¹⁰¹

V Protoevangeliu Jakubově se ve chvíli Mariina porodu jakoby zastaví čas a po té jeskyni, kam se dívka uchýlila, zahalí světlo. Dojde také k dalšímu zázraku – Marie zůstává pannou i po porodu, jak potvrzují hned dvě porodní báby.¹⁰² Podobně popisuje zázraky kolem Ježíšova narození také Pseudo – Matouš.¹⁰³

V Bibli je též Ježíšovo narození spojeno se zázraky. V Matoušově evangeliu se ukáže hvězda mudrcům z východu a označuje jim cestu k malému Ježíškovi. (Mt 2, 1 – 10) V Lukášovi se zjeví anděl pastýřům a ti na základě jeho výzvy spěchají do Betléma. (L 2, 9 – 20)

¹⁰⁰ Kathír, *The Challenge to the Mubalahah*, http://www.qtafsir.com/index.php?option=com_content&task=view&id=531&Itemid=46, převzato 2. 10. 2012

¹⁰¹ Kathír, *Maryam with Al-Masih before the People, Their Rejection of Her and His Reply to Them*, http://www.qtafsir.com/index.php?option=com_content&task=view&id=2684&Itemid=75, , převzato 2. 10. 2012

¹⁰² J. A. Dus, P. Pokorný (ed.), „Protoevangelium Jakubovo“ v *Novozákonní apokryfy I.*, s. 266 -267

¹⁰³ „Pseudo – Matoušovo evangelium v tamtéž s. 298 - 299

Vraťme se však k Marii v Koránu. V sůře Marie se setkává dívka se svým lidem a ti, když spatří dítě v jejím náručí, komentují to následujícími slovy: „*Marie, tys věru provedla věc neslýchanou. Sestro Áronova, otec tvůj nebyl mužem špatným ani matka tvá nebyla nepočestnou!*“ (Korán 19: 27 – 28)

Tím Marii říkají, že její matka nebyla smilnice, ani její otec smilník, tak jak je možné, že navzdory jejich dobrému příkladu, má toto dítě?¹⁰⁴ Kathír připomíná, že celá Mariina rodina byla čistá, dobrá, známá pro svou zbožnost, proto lidé nechápou, jak mohla dívka spáchat něco takového?¹⁰⁵

Povšimněme si však zvláštního oslovení, které zde bylo pro Marii použito. Z jakého důvodu je zde nazvána sestrou Áronovou, když tento muž zemřel dávno před narozením Marie? Ivan Hrbek říká, že vzhledem k tomu, že je Marie nazývána ‘Imránovou dcerou, došlo v Koránu zřejmě ke ztotožnění Ježíšovy matky s prorokyní Marií, která byla sestrou Árona a Mojžíše a tedy dcerou Amrámovou. Takové tvrzení vedlo k ostré polemice křesťanství vůči islámu již v době Prorokova života. Z tohoto důvodu, tvrdí Hrbek, islámská exegeze vykládala slovo sestra jako z ženských potomků Áronových, tedy příbuzná Áronova.¹⁰⁶

Ibn Kathír skutečně zmiňuje názor Alího bin Abí – Talháha, který říká, že Marie byla nazvána sestrou Áronovou, protože pocházela z jeho potomků. Kathír však stejně jako Džalálové přichází i s jiným možným vysvětlením tohoto oslovení. Podle Kathíra to

¹⁰⁴

<http://www.altafsir.com/Tafasir.asp?tMadhNo=1&tTafsirNo=74&tSoraNo=19&tAyahNo=28&tDisplay=yes&UserProfile=0&LanguageId=2>, převzato 5. 10 2012

¹⁰⁵ Kathír, *Maryam with Al-Masih before the People, Their Rejection of Her and His Reply to Them*, http://www.qtafsir.com/index.php?option=com_content&task=view&id=2684&Itemid=75, převzato 5. 10 2012

N. Robinson spatřuje paralely mezi ženou proroka Muhammada Á'íšou a Marií, protože obě byly svěčeny do péče proroků. (Muhammada a Zachariáše) a obě byly obviněny z nemorálnosti. N. Robinson, citované dílo, s. 159

¹⁰⁶ *Korán*, přek. Ivan Hrbek, s. 677

Hypotézu o záměně Ježíšovy matky s Mojžíšovou sestrou vyslovil již v devátém století křesťan Niketas z Byzance, a jak vidíme, tato teze se stále těší značné oblibě. N. Robinson, citované dílo, s. 9

Zastáncem této hypotézy byl rovněž Jaroslav Oliverius, který hovoří o tom, že Muhammad zaměnil Mojžíšovu sestru za Ježíšovu matku a mimo jiné přisoudil egyptskému faraonovi dvořana Hamána, který byl však ve Starém zákoně nejvyšším hodnostářem na dvoře perského krále v knize Ester. J. Oliverius, *Svět klasické arabské literatury*, s. 87

znamená ty, kdo se podobáš Áronovi ve zbožnosti.¹⁰⁷ Džalálové udávají, že Marie byla takto nazvána proto, že byla stejně čestná jako Áron.¹⁰⁸

Nevidím jediný důvod k tomu, proč by již od samého počátku, nemohlo být Mariino oslovení vykládáno symbolicky. Bible i Korán si libují v podobných titulech, které rozhodně nemůžeme chápat doslovně. Samotný Ježíš v Novém zákoně je přece nazýván syn Davidův a syn Abrahamův. (Mt1, 1) Nikdo však netvrdí, že by David či Abraham měli být Ježíšovými otci. Proč bychom tedy měli chápat Mariino oslovení v Koránu doslovně? Z jakého důvodu bychom si měli myslet, že Prorok zaměnil dvě osoby z tradic, které mu předcházeli? Dnes se samozřejmě již nemůžeme dovědět, jestli Muhammad tyto dvě Marie rozlišoval či nikoli. Hypotéza o jejich ztotožnění mi však připadá značně nepravděpodobná. Nese se až příliš v duchu západních studií z počátku dvacátého století, které tvrdily, že Muhammad byl zmaten heretickými představami křesťanských sekt a koránská vyprávění považovala za výmysly a fantazie.¹⁰⁹

¹⁰⁷ Kathir, *Maryam with Al-Masih before the People, Their Rejection of Her and His Reply to Them*, odkaz viz. výše

¹⁰⁸

<http://www.altafsir.com/Tafasir.asp?tMadhNo=1&tTafsirNo=74&tSoraNo=19&tAyahNo=28&tDisplay=yes&UserProfile=0&LanguageId=2>, převzato 5. 10 2012

¹⁰⁹ T. Khalidi (ed.), *The Muslim Jesus*, s. 7 - 8

3 Postavení Marie v křesťanství a islámu

Protože Mariin příběh se po Ježíšově narození prolíná s příběhem jejího syna a Korán a Bible o Mariiných dalších osudech až na pár výjimek mlčí, pojďme se nyní podívat na to, kým je podle Bible a Koránu Ježíšova matka. A neboť na Bibli a Koránu staví křesťanství a islám, seznámíme se také s některými tvrzeními, která nám o Marii tato náboženství předkládají. Obě náboženství se snaží dokázat, že tato tvrzení jsou v přímé či nepřímé formě obsažena v posvátných textech (zda je to pravda či ne lze doložit jen s obtížemi) a proto se některých z nich zmíním i v této kapitole. Z tohoto důvodu jsem také tuto pasáž nenazvala Postavení Marie v Bibli a v Koránu a dala jsem jí název, který zahrne širší oblast bádání. Nyní se budeme zabývat takovými predikáty připisovanými Marii, které ukazují její odlišnost od ostatních žen.

3.1 Marie jako panenská matka

Zatímco Korán nás nenechává na pochybách, že Marie byla pannou a žádný muž nesehrál v jejím početí roli (O tom se hovoří, jak ve třetí sůře, tak ještě v obsáhleji v sůře devatenácté a najdeme to také v sůře Zákaz, kde se říká: „*A uvádí i Marii, dceru Imránovu, jež panenství své střežila a do níž jsme vdechli ducha Svého.*“ (Korán 66: 12)), Nový zákon tak jednoznačný není. Kromě Matouše a Lukáše žádný text Nového zákona neuvádí, že by Marie byla pannou. Nový zákon je, co se týče Ježíšovy matky řekněme, až skoupý na slovo, což může působit poněkud překvapivě, uvážíme – li, kolik pozornosti věnovalo Marii pozdější křesťanství. Jacques Duquesne dokonce upozorňuje na skutečnost, že Mariino jméno je v Bibli zmíněno pouze desetkrát a spíše je nazývána matkou Ježíšovou.¹¹⁰ Autor knihy *Marie* soudí, že pro první misionáře nebyla informace o Mariině panenství zásadní.¹¹¹ Především je však Nový zákon christocentrický, takže je celkem logické, že Ježíšova matka zde hraje okrajovou roli.¹¹²

Křesťanská církev přijala však brzy Mariino panenství za nepopiratelný fakt, a ačkoliv o tom není v Bibli ani zmínka, katolická církev dokonce stanovila, že Marie zůstala pannou i porodu.¹¹³ Toto tvrzení, o němž se Bible ani Korán nezmiňují, bylo, jak už jsme si ukázali výše, často rozvíjeno v apokryfních evangeliích. V apokryfech je totiž

¹¹⁰ J. Duquesne, *Marie*, s. 7 - 8

¹¹¹ Tamtéž, s. 35

¹¹² M. Keene, *Bible: kapesní průvodce*, s. 28

¹¹³ Jiří Huber, *Panna Maria v Písmě svatém* v G. Čejka (ed.), *Písmo svaté a Maria*, s. 37

často zdůrazňována pohlavní zdrženlivost, a tak věrna tomuto pojetí musí být Marie věčnou pannou.¹¹⁴

Jaký význam však má Mariino panenství, ať věčné či nikoli pro křesťany a muslimy? Význam, který je mu v daném náboženství připisován, úzce souvisí s tím, za koho je považován Ježíš. Když jen na prvním křesťanském koncilu roku 325 n. l. v Nikaii ustanoveno Ježíšovo božství (tak vehementně popírané Koránem, jak si již brzy ukážeme), vyvstává otázka, jak nahlížet na Ježíšovu matku.¹¹⁵ Dochází ke známému sporu mezi stoupenci Nestórioova učení a zbytkem křesťanů o to, zda je Marie Antropothokos (rodička člověka) nebo Theotokos (Bohorodička). Efezský koncil z roku 431 n. l. přiznává Marii titul Bohorodička a nestoriánství je odsouzeno.¹¹⁶ V křesťanství zrození z Panny odhaluje, kdo Ježíš skutečně je.

Kathír polemizuje s křesťanským argumentem, že Ježíš je Boží Syn, protože byl stvořen bez otce. (Zde můžeme říci, že se spíše jedná o Kathírovu představu, jak vypadá křesťanská argumentace než o skutečnou argumentaci používanou křesťany.) Pokud by to byla pravda, znamenalo by to podle muslimského komentátora, že Božím Synem je také Adam a protože takové tvrzení o Adamovi je falešné, tvrzení toho samého o Ježíšovi je ještě falešnější.¹¹⁷

Význam Mariina panenského početí v křesťanství je tedy jasný. Ježíš jakožto Bůh přichází na svět nadpřirozeným způsobem, zrození z Panny je důkazem jeho božství. Korán toto přesvědčení obrací. Panenské početí je důkazem Boží všemohoucnosti.¹¹⁸ Ježíš, jak jsme si uvedli na začátku, je podle Kathíra zkrátka jedním z typů stvoření. Dokazuje, že Bůh v islámském pojetí skutečně činí, co chce.¹¹⁹ Také Neal Robinson

¹¹⁴J. A. Dus (ed.), *Novozákonní apokryfy II. – Příběhy apoštolů*, s. 60 – 63

Titul Panna podle katolického teologa Maxe Thuriana odkazuje ke starozákonnímu obrazu Izraele jako Panny Sionské. M. Thurian, *Maria, matka Pána*, s. 12 -13

¹¹⁵Brown, R. E. *Ježíš v pohledu Nového zákona*, s. 46 - 47

¹¹⁶J. Huber, *Panna Maria v Písmě svatém* v G. Čejka (ed.), *Písmo svaté a Maria*, s. 37

¹¹⁷Kathír, *The Similarities Between the Creation of Adam and the Creation of 'Isa*, http://www.qtafsir.com/index.php?option=com_content&task=view&id=532&Itemid=46, převzato 4. 10 2012

¹¹⁸J. v. Ess, „Ježíš a Muhammad v pohledu muslimů a křesťanů“ v Souvislosti 3 – 4/97

¹¹⁹Kathír, *The Story of Maryam and Al-Masih ('Isa)*, http://www.qtafsir.com/index.php?option=com_content&task=view&id=2687&Itemid=75, převzato 4. 10 2012

upozorňuje na skutečnost, že v islámu je Mariino panenské početí analogické ke stvoření Adama a tuto podobnost viděli také ortodoxní syrští křesťané.¹²⁰

Jak vidíme, křesťanství i islám shodně hovoří o Mariině panenství (pomineme specifčnost katolického pojetí), avšak připisují mu odlišné významy. To vše, jak jsem již řekla, souvisí s celkovým islámským a křesťanským chápáním Boha a protože se celá záležitost týká Ježíše, budeme se jí věnovat zvláště v oddílech o něm.

¹²⁰ N. Robinson, citované dílo, s. 156

3.2 Marie jako výjimečná žena

Ježíšova matka není výjimečná jenom tím, že podle Koránu a apokryfních zdrojů přijímala potravu z rukou anděla a jako panna počala syna. Křesťanství a islám připisují Marii celou řadu dalších přívlastků, schopností a chvályhodných vlastností. V obou náboženstvích je Ježíšova matka předmětem chvály a úcty. Zřejmě na nejvyšší piedestal staví Marii katolické křesťanství. O Marii vyhlásili katoličtí křesťané hned čtyři dogmata (první dvě sdílejí až na pár výjimek s ostatními křesťany) Marie je Bohorodička (vyhlášené na koncilu v Efezu r. 431), je trvale panna (druhý konstantinopolský koncil r. 553), devatenácté století přineslo další dogma, že byla neposkvrněně počata v lůně své matky Anny (dogma o Mariině neposkvrněném početí bylo vyhlášeno papežem Piem IX. v r. 1854), a až v roce 1950 došlo papežem Piem XII. k vyhlášení dogmatu o nanebevzetí Mariiny duše i těla.¹²¹ Na druhém vatikánském koncilu dokonce neúspěšně žádalo asi pět set účastníků pro Marii definici Prostřednice a asi padesát přítomných dokonce titul Spoluvykupitelky.¹²² Ježíšova matka je, jak věří katoličtí křesťané, prosta dědičného hříchu a nejen to - navíc uchráněna veškerého hříšného konání.¹²³

Takto ještě více vyvstává kontrast Marie a Evy, který mnozí křesťanští teologové s oblibou zdůrazňují a někdy užívají pro Marii titulu Nová Eva. S paralelou mezi první ženou a Ježíšovou matkou přišel ve druhém století našeho letopočtu křesťanský apologeta Justin Martyr. Zatímco Eva byla původcem fyzické smrti lidí, Marie její hřích zrušila a nepřímo se podílela na jeho spáse.¹²⁴ Kontrast mezi Evou a Marií se také

¹²¹ P. Filipi, *Křesťanstvo*, s. 95

¹²² T. Machula, *Marie – přímělkyně, prostřednice a spoluvykupitelka?* v *Teologické texty 5/97*

¹²³ Jiří Huber, *Panna Maria v Písmě svatém* v G. Čejka (ed.), *Písmo svaté a Maria*, s. 38 – 39

Katolický teolog Max Thurian ve své práci o Marii přidává k výčtu mnoha Mariiných ctností také přesvědčení, že Mariin chvalozpěv v Novém zákoně se podobá řeči starozákonní prorokyně a soudkyně Debory. M. Thurian, *Maria, matka Pána*, s. 82

Někteří komentáři Koránu však spatřují problém ve skutečnosti, že se Marii anděl nejprve zjevil v podobě smrtelníka, právě proto, že Gabriel by musel Marii dokázat, že je anděl a toto oznámení by muselo být zázračné. V islámské ortodoxii byl však zázrak znamením proroka a prorokem mohl, jak uvádí Neal Robinson, být pouze muž. Tudíž by se tito exegeté stavěli proti možnosti podobnosti Mariina příběhu s prorockým posláním. N. Robinson, citované dílo, s. 161 - 163

¹²⁴ J. Duquesne, *Marie*, s. 46 - 47

odráží v apokryfním spisu Otázky Bartolomějovy, kde Marie apoštolům vysvětluje, že v ní Kristus přebýval, protože obnovila důstojnost žen a změnila Evino přestoupení.¹²⁵

Marie je oblíbenou postavou apokryfních spisů a je jí v nich věnováno mnohem více pozornosti než v Novém zákoně. V Pseudo – Matoušově se dokonce uvádí, že když se nemocný dotkl jejího šatu, uzdravil se.¹²⁶ V takzvaném Slovo Jana Teologa, což je mimokanonický spis zabývající se Mariinou smrtí, je Marie předem upozorněna na svou smrt, po třech dnech v hrobě je pak vyzdvížena na nebesa.¹²⁷ Zde bychom mohli vidět inspiraci pro vyhlášení dogmatu o Mariině nanebevzetí.

V komentářích ke Koránu také nalezneme výroky svědčící o Mariině výjimečnosti. Například, jak jsem již zmínila dříve, podle tafsíru al – Džalálajn a ibn Kathíra, kteří citují hadíth ze sbírek Bucháriho a Muslima, nebyli Marie ani její syn na rozdíl od ostatních novorozenců dotčeni satanem a tudíž neplakali.¹²⁸ Ježíšova matka je také několikrát chválena vyzdvihována pro svoji zbožnost a ctnost. Například Kathír říká, že Bůh si Marii vyvolil díky její službě, skromnosti, cti a nevinnosti. Připomíná také slova Alího ibn Tálíba, který zaznamenal prorokova slova, o tom, že Marie byla nejlepší ženou své doby. Rovněž připomíná hadíth, podle nějž dosáhli dokonalosti pouze dvě ženy – Marie a f araonova žena.¹²⁹ Ježíšova matka rovněž patří podle jednoho Muhammadova výroku mezi nejlepší ženy v ráji, podobně jako například prorokova dcera Fátima.¹³⁰ Ve výkladu súry Prostřený stůl zase výše zmiňovaný komentátor Koránu říká, že nejvyšším uznáním pro Marii je to, že věřila v Boha s plnou důvěrou.¹³¹

¹²⁵ J. A. Dus (ed.), „Otázky Bartolomějovy“ v *Proroctví a apokalypsy – Novozákonní apokryfy III*, s. 108 - 109

¹²⁶ J. A. Dus, P. Pokorný (ed.), „Pseudo – Matoušovo evangelium“ v *Neznámá evangelia I.*, s. 294 - 295

¹²⁷ J. A. Dus (ed.), „Slovo Jana Teologa“ v *Novozákonní apokryfy II. – Příběhy apoštolů*, s. 454 - 464

¹²⁸ <http://www.altafsir.com/Tafasir.asp?tMadhNo=1&tTafsirNo=74&tSoraNo=3&tAyahNo=36&tDisplay=yes&UserProfile=0&LanguageId=2>, převzato 4. 10 2012

Kathír, *The Story of Maryam's Birth*,

http://www.qtafsir.com/index.php?option=com_content&task=view&id=546&Itemid=46, převzato 4. 10 2012

¹²⁹ Kathír, *The Virtue of Maryam Over the Women of Her Time*,

http://www.qtafsir.com/index.php?option=com_content&task=view&id=542&Itemid=46, převzato 4. 10 2012

¹³⁰ Kathír, *The Disbelievers can cause no Harm to the Believers*,

http://www.qtafsir.com/index.php?option=com_content&task=view&id=1298&Itemid=122

¹³¹ Kathír, *Isa is Allah's Servant and His Mother is a Truthful Believer*, http://www.qtafsir.com/index.php?option=com_content&task=view&id=752&Itemid=60, převzato 4. 10 2012

Marie se netěší úctě jen v Koránu, hadíthech či v tafsírech. Velkou oblibu měla také u súfijů.¹³² Annemarie Schimmelová ve svém článku *Obraz ženy v islámské mystice* píše, že súfijové Marii milovali. Podle nich představovala symbol duše, která přijímá božskou inspiraci a stává se těhotnou božským světlem. Mystické básně také často Marii nazývají příkladem čistoty.¹³³

Přese všechnu úctu se Korán a potažmo s ním i islám podobně jako křesťané jednoznačně staví proti jakémukoli Mariinu zbožšťování. Komentátoři Koránu však většinou, jak si ukážeme v kapitolách o Ježíšovi, chápali křesťanské trojiční učení jako uctívání tří božstev Boha, Ježíše a jeho matky. Tak je to ostatně naznačeno i v Koránu, např. *„Ježíši, synu Mariin, zdaž jsi to byl ty, kdo řekl lidem: „Vezměte si mne a matku mou jako dvě božstva vedle Boha?“* (Korán 5:116) Proto uvádí Korán i jeho komentátoři argumentaci, proč byli Ježíš i jeho matka lidmi. Džalálové říkají, že Marie ani Ježíš nemohou být bohy, protože jedli jídlo jako ostatní lidé a Bůh nemůže být hmotný a chybný.¹³⁴

Často je také připomínána skutečnost, že Marie se nikdy neodchýlila od pravdy, což podle Al – Raziho může znamenat, že přijala všechna znamení od Boha a uvěřila všemu, co jí Ježíš řekl, nebo též, že hned uvěřila tomu, že Gabriel je anděl, či že se vyhýbala hříchu a sloužila oddaně Alláhovi. G. A. Barker, S. E. Gregg (ed.), *Jesus beyond Christianity*, s. 108

¹³² Súfí – označení pro islámského „mystika“. V etymologickém výkladu zřejmě pochází z arabského slova súf – vlna, neboť asketičtí mystikové si oblékali šat z hrubé vlny. L. Kropáček, *Duchovní cesty islámu*, s. 155 - 156

¹³³ A. Schimmelová, „Obraz ženy v islámské mystice“, s. 142

¹³⁴

<http://www.altafsir.com/Tafasir.asp?tMadhNo=1&tTafsirNo=74&tSoraNo=5&tAyahNo=75&tDisplay=yes&UserProfile=0&LanguageId=2>, převzato 4. 10 2012

4 Shrnutí rozdílů mezi Marií v Koránu a v Novém zákoně

Povrchní pohled na hlavní texty křesťanství a islámu nám řekne, že se zde setkáváme s totožnými osobami a stejným příběhem. Marii je andělem zvěstováno zázračné početí neobyčejného syna Ježíše, Marie se diví, avšak svůj úděl přijímá a jako panna porodí syna... Pokud však nahlédneme více do hloubky, spatříme, že nic není tak jednoduché, jak se na první pohled zdá. Rozdíl je už v samotném množství informací, které v obou textech nalezneme. Nový zákon nám o Marii neprozradí téměř nic – od Matouše a Lukáše se pouze dozvídáme, že byla zasnoubena Josefovi. (Mt 1, 18, L 1, 27) a Lukáš pak ještě navíc uvádí informaci, z níž můžeme usoudit, že Marie je v jakémsi příbuzenském vztahu se Zachariášovou ženou Alžbětou (L 1, 36), avšak nedozvídáme se ani, o jaký konkrétní vztah šlo. Nevíme, kdo byli Mariiny rodiče, jak přišla na svět, nedozvídáme se nic o tom, co Marie dělala do doby, než jí přišel anděl zvěstovat Ježíšovo narození (tato verze zvěstování je navíc pouze v Lukášovi), kromě kusých informací od Lukáše, evangelia mlčí i o Mariiných pocitech, svým jménem je nazvána pouze asi desetkrát. Například Marek její jméno vůbec neuvádí. Marie zde vystupuje pouze ve strohé pasáži, kde se navíc zdá, jako by Ježíšovi jeho vlastní matka nestála ani za setkání: *„Tu přišla jeho matka a jeho bratři. Stáli venku a vzkázali mu, aby k nim přišel. Kolem něho seděl zástup; řekli mu: „Hle, tvoje matka a tvoji bratři jsou venku a hledají tě.“ Odpověděl jim: „Kdo je má matka a moji bratři?“ Rozhlédl se po těch, kteří seděli v kruhu kolem něho, a řekl: „Hle, moje matka a moji bratři! Kdo činí vůli Boží, to je můj bratr, má sestra i matka.“* (Mk 3, 31- 35)

Ačkoliv by se tato informace mohla zdát překvapivá vzhledem k například rozsáhlé mariologii katolické či rozsáhlému učení pravoslavného směru křesťanství, více informací se o Ježíšově matce dozvídáme z Koránu než Nového zákona. Víme, za jakých okolností přišla na svět, víme, že byla vychovávána v chrámě (Korán 3: 35 -37), také se nám dostává nahlédnutí do jejích pocitů, když se dočítáme, jak v devatenácté síře nešťastná zvolala: *„Ach, kéž bych byla raději již dříve zemřela a upadla v zapomenutí úplné!“* (Korán 19:23) Zatímco Nový zákon nám zprostředkovává pouze Josefovou reakci na Mariino nečekané těhotenství (Mt 1, 18 – 25), Korán nám ukazuje reakci celé Mariiny rodiny, kdy se Ježíšovy matky tážou, jakou hroznou věc to provedla. (19: 27 – 28) Když už hovoříme o Josefovi, v Novém zákoně nic nenaznačuje,

že by Marie neměla původně v úmyslu žít v normálním manželství, dokonce bychom mohli usuzovat, že Ježíš vyrůstal v normální rodině po boku svých bratrů a sester. O tom svědčí například výše citovaný výrok z Marka, Matoušovo prohlášení: „*Ale nežili spolu, dokud neporodila syna a dal mu jméno Ježíš.*“ (Mt 1, 25) Takový výrok naznačuje, že po té již spolu Marie a Josef žili v běžném manželství. Ale ať už spolu žili jako muž a žena, nebo nežili (způsob soužití v nenaplněném manželství je tendence, která se začala objevovat od čtvrtého století našeho letopočtu a slova o Ježíšových sourozencích jsou tak interpretována jako například slova o Josefových dětech z předchozího manželství¹³⁵ nebo jsou chápáni pouze jako příbuzní, například děti Marie Kleofášovy)¹³⁶ jisté je, že Marie na výchovu Ježíše nebyla sama a s výchovou Ježíše jí pomáhal Josef. V Koránu však žádný Josef nevystupuje a Ježíš je také důsledně zván jako syn Mariin na důkaz toho, že se narodil z Boží vůle a nemá tedy žádného otce.¹³⁷ Konkrétní příklady toho, že Ježíš je nazýván syn Mariin nalezneme například v páté súře. (Korán 5: 110,112, 114, 116) Také skutečnost, že byla Marie pannou má, jak jsme si uvedli jiný význam v Koránu a jiný v Novém zákoně, respektive v křesťanském výkladu evangelií.

Když tedy víme všechny tyto věci, vidíme, že Marie v Koránu a v Novém zákoně toho mají společného jen velmi málo, nebo lépe řečeno téměř nic. Spojuje je snad jediné skutečnost, že obě porodily Ježíše a jeho narození jim bylo (ovšem jen ve verzi jednoho evangelia) předem oznámeno andělem. Mnohem více podobných rysů nalezneme mezi Marií v Koránu a apokryfech. Zde nalezneme velmi obdobné příběhy o Mariině narození či o jejím dětství v chrámě. Tyto příběhy se podobají, je tedy možné, že v Koránu jsou jistým způsobem zachyceny odrazy apokryfních vyprávění, rozhodně však nemůžeme hovořit o jejich totožnosti. Připomeňme si rozdílné reakce Mariiny matky na narození Mariino, podobně jako v Novém zákoně také existenci Josefa v apokryfech a jeho neexistenci v Koránu, zázračný porod - v Protoevangeliu Jakubově i Pseudo – Matoušově evangeliu zůstává Marie i po porodu pannou, zatímco Korán nic takového nenaznačuje. V některých apokryfech je také Marie považována za rodičku

¹³⁵ J. A. Dus, P. Pokorný (ed.), *Neznámá evangelia I.*, s. 262

¹³⁶ Jiří Huber, *Panna Maria v Písmě svatém* v G. Čejka (ed.), *Písmo svaté a Maria*, s. 38

¹³⁷ Kathír, *Delivering the Good News to Maryam of 'Isa's Birth*, http://www.qtafsir.com/index.php?option=com_content&task=view&id=541&Itemid=46, převzato 7. 10 2012

Boží (např. Alžběta reaguje na návštěvu Marie v Protoevangeliu Jakubově takto: „*Čím jsem si zasloužila, aby za mnou přišla matka mého Pána?*“¹³⁸), v Koránu je samozřejmě Marie rodičkou člověka, respektive významného proroka. Např. „*A promluvil chlapec: „Já služebníkem Božím jsem, On mi dal Písmo a učinil mne prorokem.“* (Korán 19:30) A tak můžeme s trochou nadsázky říci, že jsme se seznámili se třemi rozdílnými obrazy Marie: Marií novozákonní, Marií koránskou a Marií apokryfů.

¹³⁸ J. A. Dus, P. Pokorný (ed.), „Protoevangelium Jakubovo“ v *Novozákonní apokryfy I.*, s. 263

5 Ježíšův příběh/ příběhy

Pojďme si nyní přesunout od Marie k jejímu synu Ježíšovi, který je nejdůležitější osobou křesťanství, avšak podstatnou roli mu přisuzuje také islám. Kolem jeho osoby však koluje mnohem více sporů a rozdílných verzí některých událostí i samotného chápání, kdo Ježíš je, než kolem jeho matky. Nejprve se podobně jako v případě Marie zaměříme na jeho příběh. Již jsme zde hovořili o tom, za jakých okolností přišel na svět, nyní se v krátkosti zaměříme na jeho dětství – v tom nám budou oporou především apokryfní Pseudo-Tomášovo evangelium,¹³⁹ zmínky v Novém zákoně zejména z Lukášova evangelia a pasáže v Koránu hovořící o Ježíšově schopnosti hovořit již v kolébce. Porovnáme také některé události v apokryfech, které sice v Koránu nejsou zařazeny do Ježíšova dětství, avšak v ústředním textu islámu se vyskytují v jiné souvislosti. V dalších podkapitolách se pak budeme věnovat Ježíšovým zázrakům a promluvám. Zázraky však představíme jenom ve stručnosti. Ježíš v islámském pojetí sám o sobě představuje zázrak.¹⁴⁰ Ježíšův příběh pak ukončíme jeho odchodem z pozemského života, který, jak uvidíme, představuje velmi spornou událost mezi křesťany a muslimy. V otázce Ježíšova ukřižování budeme věnovat pozornost pouze většinovému proudu koránské exegeze, který tuto událost odmítá.

5.1 Ježíšovo dětství

O Ježíšově dětství se z Koránu téměř nic nedozvídáme. Víme pouze, že Džibril oznámil Marii při zvěstování, že Ježíš bude mluvit s lidmi již v kolébce (Korán 3:46), což se také stane, když Ježíš v devatenácté súře vystupuje jako obhájce své matky. Když Marii lidé kárají, ona ukáže na Ježíše, aby mluvili s ním, protože ona, jak jsme se dozvěděli z dřívějších veršů, zachovává mlčení. (Korán 19:26 -29). Oni se však samozřejmě diví: „*Jak máme mluvit s někým, kdo ještě v kolébce je děckem?*“ (19:29) Kathír dokonce uvádí, že se domnívali, že se jim Marie posmívá.¹⁴¹ A tehdy Ježíš promluví a prozradí

¹³⁹ Takzvané Pseudo - Tomášovo evangelium vzniklo zřejmě v druhé polovině 2. století n. l., mapuje Ježíšovo dětství mezi pátým až dvanáctým rokem, je psáno místy až vulgárním jazykem a vykazuje podobné rysy s romskou pohádkou. J. A. Dus, P. Pokorný (ed.), *Novozákonní apokryfy I.*, s. 270 – 271

¹⁴⁰ T. Khalidi, *Muslim Jesus*, s. 14 - 15

¹⁴¹ Kathír, *Maryam with Al-Masih before the People, Their Rejection of Her and His Reply to Them*, http://www.qtafsir.com/index.php?option=com_content&task=view&id=2684&Itemid=75, převzato 22. 11. 2012

lidu, kdo je: „*Já služebníkem Božím jsem, on dal mi Písmo a učinil mne prorokem.*“ (Korán 19:30) Tímto prohlášením podle Kathíra předchází jakýmkoli spekulacím a tím, že vyhlašuje, že je služebníkem Božím, sděluje, že Alláh je povznesen nad to mít dítě. O tom si však povíme více až v následující kapitole. Tím, že Ježíš prohlásí: „*On dal mi Písmo a učinil mne prorokem*“ potvrzuje také bezúhonnost své matky a dokazuje, že nařčení z nemorálnosti vznesená proti ní jsou neopodstatněná.¹⁴²

Zde bychom mohli, pokud jde o Ježíšovo dětství v Koránu skončit. My se však nyní podíváme do Pseudo - Tomášova evangelia, kde jak shledáme, najdeme některé události, o nichž se zmiňuje také Korán. V tomto apokryfním evangeliu Ježíš vystupuje jako vzpurné dítě, které si činí, co chce. V sobotu si hraje u potůčku a uplácá z bláta dvanáct vrabčáků. Josef ho kárá, že v sobotu se nic takového dělat nesmí. Ježíš tedy zatleská rukama, křikne na vrabčáky: „*Tak zmizte!*“ a oni skutečně vzlétnou a zmizí.¹⁴³ Mohlo by se nám zdát, že ozvěna tohoto vyprávění zaznívá v Koránu, když Ježíš říká: ... „*Utvořím pro vás z hlíny něco podobného ptáku a vdechnu tomu život, a stane se to skutečným ptákem z dovolení Božího...*“ (Korán 3:49) Džalálové k tomu dodávají, že Ježíš skutečně vytvořil podle jejich slov netopýra – nejdokonalejšího ze všech ptáků! (Toto prohlášení se nám může zdát velmi podivné. Říkáme si, odkdy netopýr patří mezi ptáky? Co vytvořil, však není zas až tak podstatné.) Uviděli ho letět, ale když jim tento výtvar sešel z očí, padl k zemi mrtvý. Komentátoři Koránu to odůvodňují tím, že takto je práce stvořitele Ježíše rozlišena od práce Stvořitele Boha, kterému jedinému náleží dokonalost.¹⁴⁴ Tím zřejmě chtějí Džalálové předejít všem teoriím, které by mohly Ježíše ztotožňovat s Bohem. Kathír však žádné podobné tvrzení neuvádí. Podle jeho slov stvoření ptáka z hlíny potvrzuje, že Ježíše je skutečně Božím poslem.¹⁴⁵

¹⁴² Tamtéž

¹⁴³ J. A. Dus, P. Pokorný (ed.), „Pseudo - Tomášovo evangelium“ v *Novozákonní apokryfy I.*, s. 275 - 276

¹⁴⁴ <http://www.altafisir.com/Tafasir.asp?tMadhNo=1&tTafsirNo=74&tSoraNo=3&tAyahNo=49&tDisplay=yes&UserProfile=0&LanguageId=2>, převzato 5. 10 2010

Křesťanští apologeté se však domnívali, že zázraky jako vytvoření ptáka z hlíny, znamenaly, že Ježíšovi bylo dovoleno uplatňovat božské výsady. Argumentovali tím, že v této souvislosti bylo v Koránu užito slovo *khalāqa*, které je obvykle v ústředním textu islámu používáno pro Božské aktivity. N. Robinson, citované dílo, s. 143

¹⁴⁵ Kathír, *The Description of Isa and the Miracles He Performed*, http://www.qtafsir.com/index.php?option=com_content&task=view&id=538&Itemid=46, převzato 5. 10 2010

Další událost, kterou nalezneme, avšak v různých souvislostech v Koránu i apokryfech, popisuje Pseudo – Matoušovo evangelium. Zde jsou Ježíš a jeho rodiče na útěku do Egypta před králem Herodem. Když odpočívají v poušti, Marie zatouží po plodech palmy obsypané ovocem, která je však příliš vysoká, než aby si je mohla natrhat. Na Ježíšův rozkaz se palma skloní a u paty stromu vytryskne voda.¹⁴⁶ To by nám mohlo připomenout scénu, kdy na Marii po porodu kdosi zavolá a řekne jí: *„Nermut' se, vždyť tvůj Pán dal pod tebou téci říčce plynulé, a zatřes kmenem palmy nad sebou a spadnou k tobě datle čerstvé a uzralé!“* (Korán 19: 24 – 25) Zatímco v apokryfu je strůjcem zázraku Ježíš, v Koránu odpovědnost za událost náleží Bohu bez ohledu na to, kdo podle různých učenců na Marii promluví.¹⁴⁷

Z Nového zákona se toho o Ježíšově dětství také mnoho nedozvídáme. V Matoušovi se objevuje scéna útěku do Egypta (Mt 1, 13 – 22). V Lukášovi je pak zachycen okamžik, kdy prorokyně Anna a zbožný Simeon rozpoznali v Ježíši Mesiáše. (L 2, 25 – 38) a také událost, kdy Ježíš jako dvanáctiletý rozmlouvá s učenci v chrámu. (L 2, 46) Epizodu s Ježíšem v chrámu nalezneme také v Pseudo Tomášově evangeliu¹⁴⁸, avšak v Koránu k těmto událostem paralelu nenajdeme. Mohli bychom snad pouze říci, že Ježíšova rozmluva s učenci v chrámě demonstruje podobně jako skutečnost, že mluvil již v kolébce, jeho moudrost či chcete – li předčasnou vyspělost. V Koránu totiž mimo jiné představuje Mariin syn symbol moudrosti, jak o tom svědčí například verše: *„A naučí jej Bůh Písmu a Moudrosti a Tóře a Evangeliu“*. (Korán 3:48) Nebo: *„A když přišel Ježíš s jasnými důkazy, pravil: „Přišel jsem k vám s moudrostí, a abych vám objasnil něco z toho, o čem jste různého názoru; bojte se tedy Boha a poslouchejte mne!“* (Korán 43: 63)

¹⁴⁶ J. A. Dus, P. Pokorný (ed.), „Pseudo-Matoušovo evangelium“ v *Novozákonní apokryfy I*, s. 302 - 303

¹⁴⁷ Kathír, *What was said to Her after the Birth Some reciters read the Ayah as, (ENFR *N-*NG')*, http://www.qtafsir.com/index.php?option=com_content&task=view&id=2685&Itemid=75, převzato 5. 10 2010

¹⁴⁸ J. A. Dus, P. Pokorný (ed.), *Novozákonní apokryfy I*, s. 280 – 281

5.2 Ježíšovy zázraky

V Koránu i Novém zákoně je Ježíšovi připisováno konání zázraků.¹⁴⁹ Hovořili jsme o tom, že Ježíš je sám o sobě zázrakem, mluvil již v kolébce, že on ani jeho matka po narození neplakali a zmínili jsme si také zázrak vytvoření ptáka z hlíny. O dalších zázracích se z Koránu dozvídáme jenom poskrovnu a samozřejmě nesmíme zapomenout zdůraznit, že všechny tyto divy koná v ústředním textu islámu Ježíš z dovolení Božího.¹⁵⁰ Zázraky jsou v obecné rovině představeny v sůře rod 'Imránův, kde Mariin syn hovoří o tom, co všechno učiní. Opět přitom neopomíná zdůraznit, že to nikoli z jeho vůle se tak stane:

„A byl poslem k dítkám Izraele: „Přišel jsem k vám se znamením Pána vašeho. Utvořím pro vás z hlíny něco podobného ptáku a vdechnu tomu život, a stane se to skutečným ptákem z dovolení Božího. A vyléčím slepého i malomocného a vzkřísím mrtvé z dovolení Božího. A sdělím vám, co jíte a co shromažďujete v příbytcích svých. A věru je v tomto pro vás znamení, jste-li věřící.“ (Korán 3:49)

V tomto Ježíšově proslovu, jako by byly shrnuty všechny Ježíšovy rozličné zázraky z Nového zákona (kromě zřejmě největšího zázraku v křesťanství Ježíšova zmrtvýchvstání. Víra v Ježíšovo zmrtvýchvstání je základem křesťanské zvěsti a

¹⁴⁹ Zázrak hraje v křesťanství a islámu různě důležité role, v encyklopedii *Judaismus, křesťanství a islám* je zázrak v křesťanském smyslu definován jako „vnímatelná událost způsobená intervencí Boha a překračující svým charakterem normální řád věcí.“ Zatímco protestantské křesťanství zpravidla připouští jenom biblické zázraky, v katolictví a pravoslaví se předpokládá jejich zjevování i v dějinách církve. V katolické církvi jsou zázraky dokonce podmínkou kanonizace. H. Pavlincová, B. Horyna (ed.), *Judaismus, křesťanství, islám*, s. 497 V islámu pak zázrak znamená Bohem danou schopnost konat výjimečné činy. Zázraky nehrají významnou roli v koránské exegezi ani teologii, neboť prorok Muhammad podle Koránu zázraky nekonal. Konání zázraků však hrálo významnou roli v lidové slovesnosti. Tamtéž, s. 651

Zvláštní moc konat zázraky se nazývá *baraka*, tento výraz se však v Koránu vyskytuje pouze v plurálu *barakát* a pouze ve vztahu k Bohu. Jedině jeho moci totiž lze přičítat všechny divy, které se nám jeví jako dílo proroků či „světců“. Islámské pojetí zázraků připouští tři druhy projevů Boží moci: znamení Boží – *áját*, zázraky konané proroky *mu'džizát* a zázraky konané světci *karámát*. Prorocký zázrak musí být veřejný, potvrzuje pravdivost prorokových slov a může být prorokem vyžádaný. Nejvíce zázraků mezi proroky konal Ježíš. L. Kropáček, *Súfismus: dějiny islámské mystiky*, s. 184 – 187

V křesťanství naopak veřejnost zázraku není nutná. Sám Ježíš dokonce vyzýval v Novém zákoně učedníky, aby o jeho zázracích nemluvili.

<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/384816/miracle/34101/Christianity>, citováno 15. 12 2012

¹⁵⁰ N. Robinson, *Christ in Islam and Christianity*, s. 14

Profesor misijních a světových náboženství z Indiany Roelf Kuitse připomíná, že Ježíš v Koránu neměl žádnou specifickou sílu, ale stejně jako ostatním prorokům mu byla dána moc konat neobvyklé činy v určitých případech, například ke snížení vzdoru proti Boží zvěsti. R. S. Kuitse, *Christology in the Qur'an* in American Society of missiology, *Missiology: An international Review*, 10/ 3 1992, s. 358

zárukou naděje ostatních lidí.¹⁵¹ Korán však, jak si ukážeme, zmrtvýchvstání nezná) a také některé z apokryfů, neboť například vytvoření ptáka z hlíny, které jsme si představili v předchozí podkapitole v křesťany uznávaných takzvaných kanonických evangeliích, nenajdeme. Džalálové ve svém výkladu Koránu k tomuto verši dodávají, že Ježíš vyléčí slepého a malomocného, protože u těchto dvou neduhů jsou osoby zcela bezmocné. Uzdraví také padesát tisíc lidí za podmínky, že se stanou věřícími. (Tuto podmínku ovšem Korán nezmiňuje). Rovněž z dovolení Božího vzkřísí mrtvé – to podle komentátorů Ježíš opakuje proto, aby zabránil přísouzení falešného božství jemu. Dále tafsír vypočítává konkrétní zázraky – vzkřísí svého přítele Azara a dceru výběřčího daní atd.¹⁵²

Kromě oživení ptáka z hlíny je v Koránu popsán blíže již jen jeden zázrak. Nalezneme ho v sůře Prostřený stůl, která podle něj nese jméno. Zde apoštolové žádají Ježíše, jestli je možné, aby jim Bůh z nebe seslal prostřený stůl. Žádají ho jako znamení, že Ježíš k nim mluví pravdu. Mariin syn tedy prosí Boha o to, aby vyhověl jejich žádosti. Alláh jejich prosby vyslyší a stůl sešle, avšak připojí varování, že kdo nebude věřit ani potom, toho Bůh ztrestá jako žádného jiného člověka. (Korán 5: 112 – 115) V tafsíru Al – Džalálajn se k tomu navíc dočteme, že Bůh jim seslal sedm bochníků a sedm ryb. V tom bychom mohli spatřovat jistou vzdálenou podobnost s novozákonním zázrakem, kdy Ježíš pomocí pěti chlebů a dvou ryb nasytí zástup pěti tisíců lidí. (Mt 14, 16 – 20) Džalálové k tomu navíc uvádějí hadíth, v němž Bůh poslal na zem stůl složený z chleba a masa a nařídil Ježíšovým následovníkům, že z tohoto stolu nesmí nechat nic pro další den. Oni však neuposlechli a proměnili se v opice a prasata.¹⁵³ Kathír k zázraku se stolem uvádí názory některých učenců, kteří tvrdí, že apoštolové žádali takový čin po Ježíšovi, protože byli chudí, a tak chtěli stůl, z nějž by mohli jíst každý den.¹⁵⁴

¹⁵¹ Pavlincová, Horyna, *Judaismus, křesťanství, islám*, s. 498

¹⁵²

<http://www.altafsir.com/Tafasir.asp?tMadhNo=1&tTafsirNo=74&tSoraNo=3&tAyahNo=49&tDisplay=yes&UserProfile=0&LanguageId=2>, převzato 5. 10 2010

¹⁵³

<http://www.altafsir.com/Tafasir.asp?tMadhNo=1&tTafsirNo=74&tSoraNo=5&tAyahNo=115&tDisplay=yes&UserProfile=0&LanguageId=2>, převzato 22. 11 2012

¹⁵⁴ Kathír, *Sending Down the Ma'idah*,

http://www.qtafsir.com/index.php?option=com_content&task=view&id=725&Itemid=60, převzato 7. 10 2012

V Novém zákoně najdeme zázraků mnohem více, ačkoliv bychom mohli říct, že Korán je v podstatě všechny, kromě výše zmíněného největšího zázraku zmrtvýchvstání, shrnuje v jediném verši, protože nepovažuje za nezbytné se o nich dopodrobna rozepisovat. V evangeliích jsou zázraky rozepsány do větších podrobností: Např. Uzdravení malomocného (Mt 8, 1 – 4), Vzkříšení dcery Jairovy (Mt 9, 18 – 26), Utišení bouře (M 4, 35 – 41), Ježíš kráčí po moři (Mt 14, 22 – 32) aj. Tyto zázraky však Ježíš vykonává sám, protože on sám, jak bylo ustanoveno již na prvním všeobecném křesťanském koncilu, je podle přesvědčení křesťanů božské podstaty (zde ve známém sporu zvítězil Athanasios, který stanovil, že otec a syn jsou si rovni).¹⁵⁵ Mezi evangelií se opět odlišuje Janovo podání. V Janově evangeliu chybí příběhy o vymítání démonů a uzdravení malomocných, je tu, však zmíněno sedm jiných zázraků například promění vody ve víno, které Jan označuje jako znamení. Britský teolog a religionista Michael Keene, autor knihy *Bible – kapesní průvodce*¹⁵⁶ tvrdí, že zatímco v synoptických evangeliích byly zázraky známkou příchodu Božího království, u Jana jsou spíše důkazem toho, že Ježíš je Boží Syn.¹⁵⁷ Podle Koránu však zásadní význam Ježíšových zázraků tkví v tom, že potvrzují Ježíšovo pověření Alláhem. (viz např. kapitola 5. 1. O vytvoření ptáka z hlíny)

Zatímco v Novém zákoně i v Koránu koná Ježíš ve většině případů zázraky, které slouží lidem a pomáhají jim – uzdravuje je z nemocí, sytí zástupy apod., v Pseudo Tomášově evangeliu Ježíš své božské moci zneužívá a nikdo si nemůže být jistý před jeho hněvem. Například když mu jeden chlapec zničí rybníčky, Ježíš způsobí, že uschne. Nechá zemřít jiného hochu, který do něj vrazí a ti kdo si na Ježíše stěžují, oslepnou.¹⁵⁸

¹⁵⁵ R. E. Brown, *Ježíš v pohledu Nového zákona*, s. 46, 169

¹⁵⁶ M. Keene, *Bible – kapesní průvodce*, přebal knihy

¹⁵⁷ Tamtéž, s. 110

¹⁵⁸ J. A. Dus, P. Pokorný (ed.), „Pseudo – Tomášovo evangelium“ v *Novozákonní apokryfy I*, s.277

5.3 Ježíšovy promluvy

Ježíš v Koránu, kterému je z pochopitelných důvodů věnována mnohem menší pozornost a prostor než v Novém zákoně, zde také mluví mnohem méně než v křesťanském posvátném textu. A nejen, že mluví méně, což se dá očekávat, avšak jeho řeč se zcela liší od evangelií.¹⁵⁹ Podle Tarífa Khalidího jeho mluva připomíná Muhammadovu kariéru, v Koránu nenajdeme žádné Kázání na hoře, žádná podobenství, která jsou častá zvláště v takzvaných synoptických evangeliích¹⁶⁰, a Ježíš také neustále připomíná, že Bůh je pánem jeho života.¹⁶¹ Např. „*Zajisté je Bůh Pánem mým i Pánem vaším, uctívejte Jej tedy - a to je stezka přímá!*“ (Korán 3:51)¹⁶² Z podobných výroků tak například Neal Robinson autor knihy *Christ in Islam and Christianity* usuzuje, že hlavní náplní Ježíšovy zvěsti v Koránu je skutečnost, že Bůh je jeho Pán a rovněž Pán jeho posluchačů a jeho uctívání je stezka přímá. Také říká, že k nim přichází s moudrostí a vyjasněním věcí, o něž se hádali. (Korán 43:63) Náboženství, které ustanovuje je pak totožné s tím, s kterým přišli již Noe, Abraham a Mojíš a samozřejmě také totožné se zvěstí, s kterou později přišel Muhammad.¹⁶³ Totožnost zvěsti jednotlivých proroků potvrzuje například třináctý verš 42. súry Porada, kdy Alláh hovoří k proroku Muhammadovi a sděluje mu, že to, co vnukl jemu, bylo kdysi uloženo také Noemovi, Abrahamovi, Mojžíšovi a Ježíšovi. (Korán 42:13) Podobnost s Ježíšem zdůrazňuje také sám Prorok v jednom z hadíthů: „*Mezi lidmi mám nejbliže k Ježíšovi, synovi Marie v tomto i příštím světě. Proroci jsou jako bratři, ačkoliv mají rozdílné matky, jejich náboženství je jediné.*“¹⁶⁴ Autoři knihy o Ježíšovi Gregory A. Barker a Stephen A. Gregg uvádějí, že Korán neodhaluje detaily z Ježíšova učení. Podle jejich slov sdílí s ostatními proroky univerzální zprávu o odsouzení modlářství a potřebě podrobení se jedinému Bohu.¹⁶⁵

¹⁵⁹ H. Küng, J. v Ess, *Křesťanství a islám*, s. 140

¹⁶⁰ D. A. Carson, *Úvod do Nového zákona*, s. 59

¹⁶¹ T. Khalidí (ed.), *The Muslim Jesus*, s. 14 - 15

¹⁶² Zvláště v Janově evangeliu Ježíš také často nabádá své stoupence, aby ho poslouchali, a hovoří o své podřízenosti vůči Otci – poslouchat Ježíše však znamená zároveň poslouchat Boha, např. „*Já sám nehledám svou slávu. Jest, kdo ji pro mne hledá, a ten soudí. Amen, amen, pravím vám, kdo zachovává mé slovo, nezemře na věky.* (J 8, 50 – 51)

¹⁶³ N. Robinson, *Christ in Islam and Christianity*, s. 5, 13

¹⁶⁴ „*Among men I am the closest to Jesus Son of Mary in this world and the next. The prophets are brothers; although they have different mothers, their religion is one.*“ G. A. Barker, S. A. Gregg, *Jesus Beyond Christianity*, s. 98, svědectví Abú Hurajry

¹⁶⁵ Tamtéž, s. 83 - 84

Můžeme tedy z předchozích tvrzení říci, že Ježíš se ničím neliší od ostatních koránských proroků? Ne, tak docela. Každý prorok má kromě obecných rysů své zvěsti, které sdílí se svými předchůdci a následovníky rovněž něco, co ho odlišuje od zástupu poslů. U Ježíše je to například jeho zázračné zrození¹⁶⁶ a jeho schopnost hovořit s lidmi již v kolébce... Např. (Korán 3: 45 – 46) Rovněž je označován jako slovo Boží a Duch Boží. Dalším rozdílem oproti ostatním prorokům v Koránu je, jak tvrdí Taríf Khalidí, také skutečnost, že Ježíš se jako jediný prorok v Koránu distancuje od doktríny, kterou o něm hlásá jeho komunita. Odmítá, že by byl více než člověk a také odpovědnost za učení o Trojici.¹⁶⁷ To zdůrazňuje například ve výše připomenutém verši 116 v páté sůře.

Ježíš v Koránu hovoří k lidem, kdy jim říká, kdo ho poslal a jaké zázraky učiní např. (3: 49 – 50, 19: 30 – 33), vybírá si své následovníky (3: 52), hovoří s Bohem např. (5: 110 – 115, 116) a také, jak jsou muslimové přesvědčeni, předpovídá příchod Muhammada:

„A vzpomeň si, jak pravil Ježíš, syn Mariin: „Dítka Izraele, já jsem vskutku poslem Božím k vám, potvrzujícím pravdivost toho, co bylo přede mnou sesláno z Tóry, a oznamujícím vám radostnou zvěst o poslu, jenž přijde po mně a jehož jméno Ahmad bude.“ Avšak když předvedl jim jasně důkazy, řekli: „To je kouzelnictví zjevné.“ (Korán 61:6)

V souvislosti s tímto veršem se objevily spekulace o tom, že v Koránu zřejmě došlo k záměně mezi slovy paraklétos, což znamená přímlovce a periklýtos, které značí slavný či chválený a je jedním z přídomek, které dávají muslimové Muhammadovi.¹⁶⁸ Tato pasáž v Koránu se totiž podobá Ježíšově příslibu z Janova evangelia, v němž Ježíš hovoří o příchodu Přímlovce, který ukáže světu v čem je hřích, spravedlnost a soud. Nebude mluvit sám za sebe, ale bude mluvit, co uslyší, oslaví Ježíše a o známí Ježíšovým následovníkům, co má přijít. (J 16, 7 – 15). V takových charakteristikách skutečně mohou vidět muslimové Muhammada, který, jak jsou přesvědčeni, opakoval to, co prostřednictvím Gabriela obdržel od Boha.¹⁶⁹

¹⁶⁶ V Koránu existují jediní dva proroci, kteří nepřišli na svět „normálním“ způsobem – Ježíš a Adam. G. A. Barker, S. A. Gregg (ed.), *Jesus beyond christianity*, s. 87

¹⁶⁷ T. Khalidí (ed.), *The muslim Jesus*, s. 12 - 13

¹⁶⁸ H. Küng, J. v Ess, *Křesťanství a islám*, s. 142

¹⁶⁹ L. Kropáček, *Duchovní cesty islámu*, s. 14 - 15

Podobnosti mezi Ježíšovou řečí v Koránu a evangeliích bychom hledali jen s velkými obtížemi, avšak lze je nalézt například i v Novém zákoně podobně jako v Koránu zdůrazňuje Ježíš, že kráčí ve stopách svých předchůdců: „*Nedomnívejte se, že jsem přišel zrušit Zákon nebo proroky, nepřišel jsem je zrušit nýbrž naplnit.*“ Mt (5, 17) a objevují se také pasáže, kdy Ježíš zdůrazňuje, že vše co činí, koná jen z dovolení Božího: „*Sám od sebe nemohu dělat nic; jak mi Bůh přikazuje tak soudím, a můj soud je spravedlivý, neboť nehledám vůli svou, ale vůli toho, kdo mě poslal.*“ J (5, 30). Tento výrok však Ježíš říká zároveň s dalšími, kdy podle křesťanů odhaluje sám sebe jako Božího Syna, s čím by koránský Ježíš nesouhlasil.

Popsání rozdílů mezi těmito dvěma texty by zabralo stovky stran. Řekněme si tedy jen, že zatímco Ježíš v Koránu se vyjadřuje jasně: vykonám to a to, sděluje poměrně bez nejasností, kým je, Ježíš v evangeliích si libuje v obrazných vyjádřeních a jednoznačnou odpověď na otázku, jaká je jeho skutečná podstata, nedává. Když americký teolog Raymond Brown analyzuje Ježíšovy výroky v evangeliích a snaží se zjistit, zda on sám jednoznačně odpovídá na otázku, jestli je Mesiáš, Boží Syn, Syn člověka apod., dospívá k závěru, že „*Ani Ježíš, ani evangelisté zjevně neměli zájem poskytnout svým případným posluchačům či čtenářům nějaký povšechný obraz Ježíšových vědomostí, který by pomohl určit či vyjasnit, kým byl.*“¹⁷⁰

D. A. Carson autor knihy *Úvod do Nového zákona* si všímá rozdílů mezi synoptiky a Janovým evangeliem. Jan na jedné straně výslovně uvádí, že Ježíš je Bůh, na druhé straně však zdůrazňuje jeho podřízenost vůči otci. (J 5, 16 – 30). Naproti tomu u synoptiků vystupuje Ježíš většinou jako člověk, avšak odpouští hříchy, což by mělo náležet Bohu.¹⁷¹

Jasnost vyjádření vůči obraznosti – takový je tedy vztah mezi výroky Mariina syna v Koránu a v Bibli. Jiné je to v muslimské literatuře. V takzvaném „Muslimském evangeliu“, jak označuje Taríf Khalidí svou sbírku nekoránských vyprávění o Ježíšovi, najdeme dokonce i doslovné překlady Nového zákona nebo vyprávění, která se liší od těch evangelijských pouze v detailech. Například je zde zachycen příběh od Ahmada ibn Hanbala z knihy *Al – Zuhd*, kdy satan pokouší Ježíše v Jeruzalémě, aby dokázal svou

¹⁷⁰ R. E. Brown, *Ježíš v pohledu Nového zákona*, s. 125

¹⁷¹ D. A. Carson, *Úvod do Nového zákona*, s. 227

moc tím, že horu promění v chléb a skočí dolů, neboť andělé ho zachrání. To se velmi podobá například pasáži z Lukáše, kdy ďábel nejprve svádí Ježíše v poušti, aby kamení proměnil v chléb a potom, aby skočil z vrcholku jeruzalémského chrámu. (L 4, 1 – 12) V muslimském vyprávění však Ježíš navíc dodává, že neví, zda by ho Bůh zachránil či ne. To považuje Taríf Khalidí za příspěvek muslimského komentátora, který chtěl zdůraznit lidskou bezmocnost Ježíše.¹⁷²

¹⁷² T. Khalidi (ed.), *The Muslim Jesus*, s. 72

5.4 *Ježíšův odchod z pozemského světa*

Protože Korán se nezajímá o takové události jako je Poslední večeře, ačkoliv někteří autoři upozorňují na podobnost zázraku seslání prostřeného stolu v páté súře (Korán 5: 112 – 115) s tématem rozmluvy u Poslední večeře tak, jak je vylíčena v Janově evangeliu zvláště (J 14, 1),¹⁷³ a velkou pozornost nevěnuje ani Ježíšovým následovníkům, kteří jsou v ústředním textu islámu pojímání jako celek a neznáme jejich jména, rozhodla jsem se dojít až k ukončení Ježíšovy pozemské existence. Novozákonní evangelia nás nenechávají na pochybách, že Ježíš, jak sám předpověděl, př. (Mt 16, 21), trpěl, zemřel na kříži a třetího dne vstal z mrtvých (Mt 27, 32 – 50, 28, 1 – 20, M 15, 21 – 37, 16, 1 – 19, L 23, 26 – 46, 24, 1 – 53, J 19, 17 – 30, 20, 1 – 26...) Ježíšova smrt na kříži a jeho vzkříšení patří k základním obsahům křesťanské víry, nejstarší svědectví o Ježíšově životě se soustředí na vzkříšeného Krista.¹⁷⁴ Wolfgang Trilling, který vytvořil dílo zabývající snahou o vytvoření historických prací o Ježíšovi, považoval Ježíšovu smrt na kříži za jedinou nezpochybnitelnou událost z života Mariina syna.¹⁷⁵

Koránští exegeté mají však většinou na celou záležitost opačný názor a Ježíšovo ukřižování vehementně popírají. Odvolávají se zejména na verše ze čtvrté súry, kde se říká, že Bůh proklel židy za to, že prohlašovali, že zabili Ježíše. To však, jak se v Koránu tvrdí, bylo pouhým zdáním a ve skutečnosti Bůh pozdvihl Ježíše na nebesa. (Korán 4: 157 – 158) Podle tafsíru Al – Džalálajn seslal Bůh Ježíšovu podobu na někoho jiného, židé viděli jeho tvář a mysleli si, že to je on, ale tělo nebylo jeho.¹⁷⁶ Podobný výklad oba komentátoři uvádí také k verši ze třetí súry: „*I strojili mu úklady, avšak i Bůh strojil lest a Bůh nejlépe umí strojit lest.*“ (Korán 3:54)

Mnohem širší výklad podává k výše zmíněným veršům Kathír. K verši ze třetí súry sděluje, že děti Izraele se pokusili zabít Ježíše jeho očerněním a ukřižováním. Stěžovali si na něj králi, který byl nevěřící, a tvrdili mu, že Mariin syn zrazuje lidi od poslouchání krále. Král se rozzuřil a poslal lidi, aby Ježíše chytili, mučili ho a ukřižovali. Když

¹⁷³ N. Robinson, citované dílo, s. 18

¹⁷⁴ M. Eliade, *Dějiny náboženského myšlení II.*, s. 300

¹⁷⁵ W. Trilling, *Hledání historického Ježíše*, s. 49

¹⁷⁶ <http://www.altafsir.com/Tafasir.asp?tMadhNo=1&tTafsirNo=74&tSoraNo=4&tAyahNo=157&tDisplay=yes&UserProfile=0&LanguageId=2>, převzato 7. 10 2012

obklopili Ježíšův dům, Alláh zachránil svého proroka vyzdvižením na nebesa. Potom seslal Ježíšovu podobu na člověka, který byl v domě. Lidé si mysleli, že je to Ježíš, chytili ho, ukřižovali a na hlavu mu nasadili trnovou korunu. Alláh je tak oklamal a nechal je ve zmatku a temnotě a tak, jak říká Kathír, to bude až do dne Zmrtvýchvstání.¹⁷⁷

K veršům ze čtvrté súry pak Kathír vyprávění ještě rozšiřuje. V pátek večer prý Ježíš pobýval se svými dvanácti, třinácti či sedmnácti společníky a zeptal se jich, kdo se za něj bude vydávat. Tomu, kdo tak učiní, slíbil, že za to bude s Ježíšem v ráji. Třikrát se přihlásil mladý muž, na mladíka byla seslána Ježíšova podoba a Ježíš byl ve spánku vynesena na nebesa. Židé pak řekli, že zabili Ježíše a někteří křesťané akceptovali toto falešné tvrzení. Ti, co byli s Ježíšem, dosvědčili Ježíšovo nanebevstoupení, ostatní si mysleli, že Ježíš zemřel. Kathír dále uvádí, že k řesťané, kteří uvěřili v Ježíšovo ukřižování, dokonce prohlašovali, že Marie plakala pod křížem a mrtvý k ní mluvil.¹⁷⁸

Zde můžeme zjistit, že Kathír zde zřejmě celou dobu naráží na příběh o Ježíšovi tak, jak v něj věřila většina křesťanů, a jak je zachycen v evangeliích. Podle Nového zákona to byl právě pátek, kdy byl Ježíš ukřižován - např. (J 19, 31). V Janově evangeliu rovněž nalezneme informaci, že u Ježíšova kříže stála jeho matka společně s Marií Magdalskou (tu Korán nezná) a tetou Marií Kleofášovou, která je označována za sestru Ježíšovy matky. (J 19, 25) Zde bych podotkla, že Jan jako jediný z evangelistů zmiňuje přítomnost Ježíšovy matky pod křížem. Ráda bych také upozornila na kontrast Kathírova vyprávění a Nového zákona v souvislosti s tím, že třikrát se přihlásil Ježíšův učedník, který byl ochoten za něj zemřít. Povšimněme si, že zatímco v Kathírově podání, Ježíš unikne utrpení zásluhou jednoho ze svých stoupenců, Ježíš v Novém zákoně je zrazen Jidášem (Mt 26, 47 – 50) a třikrát zapřen Petrem. (Mt 26, 69 – 75) To souvisí s křesťanským obrazem Ježíšova utrpení, které je Koránu cizí.¹⁷⁹

¹⁷⁷ Kathír, *The Jews Plot to Kill `Isa*, http://www.qtafsir.com/index.php?option=com_content&task=view&id=536&Itemid=46. převzato 12. 10. 2012

¹⁷⁸ Kathír, *The Evil Accusation the Jews Uttered Against Maryam and Their Claim that They Killed `Isa*, http://www.qtafsir.com/index.php?option=com_content&task=view&id=585&Itemid=59, převzato 12. 10. 2012

¹⁷⁹ T. Khalidi (ed.), *The Muslim Jesus*, s. 14 - 15

Pojďme se nyní podívat na to, proč je pro křesťany důležitý obraz trpícího Ježíše a pro muslimy nemá význam. Celé křesťanské pojetí vychází z biblického podání vyhnání prvních lidí z ráje, interpretace této události a Ježíšova utrpení zejména apoštolem Pavlem. Připomeňme si příběh Genesis, kdy had navede Evu, aby pojedla ze zakázaného stromu. Rozdělila se o ovoce s Adamem. Když Bůh odhalil jejich čin, proklel hada i Evu s Adamem (mnohem větší vinna je zde dávána ženě) a byli vyhnáni z rajske zahrady. (Gn 3, 1 – 24) Křesťané věří, že hřích spáchaný Adamem a Evou zatížil celé lidské pokolení a nazývají ho prvotním či též dědičným hřichem.¹⁸⁰ K tomu např. (Ř 5, 12). (Koncepti prvotního hřichu chápaného ve většinovém křesťanství jako dědičný však odmítá například Apoštolská církev východu neboli nestoriáni.¹⁸¹) U apoštola Pavla se pak objevuje přesvědčení, že hříšní lidé byli vykoupeni skrz smrt a utrpení Ježíše Krista. Např. „*Nyní však je zjevena Boží spravedlnost bez zákona, dosvědčována zákonem i proroky, Boží spravedlnost skrze víru v Ježíše Krista pro všechny, kdo věří. Není totiž rozdílu: všichni zhřešili a jsou daleko od Boží slávy, jsou ospravedlňováni zadarmo jeho milostí vykoupením v Kristu Ježíši. Jeho ustanovil Bůh, aby svou vlastní smrtí se stal smírnou obětí pro ty, kdo věří. Tak prokázal, že byl spravedlivý, když již dříve trpělivě promíjel hříchy.*“ (Ř 3, 21 – 25) Smrtí Ježíše došlo podle Pavla ke smíření člověka s Bohem a všichni křesťané budou mít účast na Kristově zmrtvýchvstání. (Ř 5, 10; 6, 5)

Jiný význam než dominantní proud v křesťanství dávají Ježíšovu ukřižování některá apokryfní evangelia. Například v takzvaném evangeliu Spasitele se objevuje pojetí ukřižování jako obnovy původního stavu, návratu toho, co bylo poníženo do božské plnosti.¹⁸²

Korán však prvotní hřích nezná. Po té, co Adam zhřešil, je sice vyhnán i s Evou z ráje (zodpovědnost za tento čin nesou v Koránu oba stejně), avšak Bůh mu jeho čin vzápětí odpustil. (Korán 2:37, 20: 122) Prvotní hřích tedy v islámu není chápan jako dědičný.¹⁸³ Proto v Koránu není třeba, aby lidstvo bylo zachraňováno, a smrt Ježíše nepotřebuje. Josef van Ess k tomu říká, že Ježíšovo utrpení mělo smysl pouze jako vykoupení, které

¹⁸⁰ I. Štampach, *Přehled religionistiky*, s. 115

¹⁸¹ P. Filipi, *Křesťanstvo*, s.47 - 48

¹⁸² J. A. Dus, P. Pokorný (ed.), „Evangelium Spasitele“ v *Novozákonní apokryfy I*, s. 157

¹⁸³ L. Kropáček, *Islám a západ: Historická paměť a současná krize*, s. 137

islám nezná.¹⁸⁴ Skutečnost, že v Koránu chybí vykupitelský aspekt, podle Tarifa Khalidiho, vede k tomu, že smíření mezi křesťanstvím a islámem je přinejmenším problematické.¹⁸⁵

Nepřítomnost Ježíšova ukřižování v Koránu mnohé badatele a obzvláště křesťanské teology skutečně pálila. Neal Robinson uvádí dialog mezi chalífou Al – Mahdíem a vedoucím nestoriánské církve Katholikem Timoteem I. Vedoucí nestoriánské církve se zde snaží svého oponenta přesvědčit, že Ježíš v Koránu zemřel. Tvrdil, že to jasně vyplývá z veršů (Korán 19:33) a (Korán 3:55), kdy Ježíš hovoří o své smrti a probuzení k novému životu. Chalífa však oponuje, že se jedná o Ježíšovu smrt v budoucnosti.¹⁸⁶

Existuje mnoho pokusů o vysvětlení, proč Korán popírá Ježíšovo ukřižování. Hledá se možný vliv ze strany nestoriánství, které učí, že lidská přirozenost Ježíše zemřela, ale božská se vrátila k Bohu. Také se upozorňuje na možnou podobnost s gnózí, kdy Ireneus píše, že podle takzvaných baziliánů na sebe vzal Šimon Ježíšovu podobu a trpěl místo něj, zatímco Ježíš na sebe vzal podobu Šimona a smál se svým trýznitelům.¹⁸⁷

Michael Cook zase upozorňuje na podobnost koránského pojetí s doketismem.¹⁸⁸ Docketismus však Ježíšovu smrt popírá z toho důvodu, že Ježíše považuje za Boha, který na sebe přece nemohl vzít fyzickou podobu a zemřít.¹⁸⁹ Mezi Koránem a doketismem jsou ovšem zásadní rozpory, zatímco koránský Ježíš je člověk (viz. níže), doketismus považuje Ježíše za Boha. Tarif Khalidi rovněž poukazuje na skutečnost, že zatímco Ježíš v Koránu je člověk z masa a krve, v doketismu je pouhým stínem.¹⁹⁰

Také v apokryfním spisu takzvaných Skutcích Janových nalezneme popření Ježíšova ukřižování. Zde to popírá sám Ježíš, který o ukřižování Janovi tvrdí, že nic z toho se

¹⁸⁴ J. v. Ess, „Ježíš a Muhammad z pohledu muslimů a křesťanů“ v Souvislosti 3/4, s. 129, Podle Luboše Kropáčka by Ježíšova vykupitelská mise nedávala v Koránu žádný smysl rovněž z důvodu odlišného pojetí dějin. Islám chápe dějiny jako prostý sled prohlubujících se profecí a není zde místo pro učení o dramatu Boží lásky a spáse utrpením. L. Kropáček, *Duchovní cesty islámu*, s. 232

¹⁸⁵ T. Khalidí (ed.), *The Muslim Jesus*, s. 7 - 8

¹⁸⁶ N. Robinson, *Christ in islam and christianity*, s. 107

¹⁸⁷ Tamtéž, s. 111

¹⁸⁸ Docketismus – gnostická hereze, která popírá Ježíšovu smrt na kříži. Ježíš byl oděn pouze do zdání lidské podoby a smrt místo něj podstoupil někdo jiný. M. Eliade, *Dějiny náboženského myšlení II.* s. 359

¹⁸⁹ M. Cook, *Muhammad*, s. 83

¹⁹⁰ T. Khalidí (ed.), *The Muslim Jesus*, s. 12 – 13 Docketické učení by zřejmě bylo pro islámské myšlení nepochopitelné již z toho důvodu, že islámu je cizí tak přísné oddělování tělesného a duševního, tak jak to činí křesťanství. L. Kropáček, *Duchovní cesty islámu*, s. 232

nestalo.¹⁹¹ V židokřesťanském evangeliu Ebionitů chybí o ukřižování jakákoli zmínka, velmi zajímavým způsobem pojímá Ježíšovu smrt gnostické Filipovo evangelium, které tvrdí, že Ježíš byl nejprve vzkříšen (zřejmě ve smyslu duchovního znovuzrození) a potom teprve zemřel (odložil své tělo).¹⁹² V mnoha jiných apokryfech však Ježíš umírá na kříži a je oplakáván svou matkou.¹⁹³

Roelf S. Kuitse se domnívá, že hlavním důvodem odmítnutí Ježíšova ukřižování v Koránu je, že Bůh nemohl dovolit, aby jeden z jeho poslů zemřel tak potupnou smrtí jako byla smrt na kříži.¹⁹⁴

Ať už v Koránu zaznívá učení gnostické, křesťanské hereze nebo se jedná o autentické podání Muhammadovo, shodli jsme se na tom, že v Koránu Ježíš nebyl ukřižován. Co se s ním tedy stalo? Třetí a čtvrtá súra nám sdělují, že Ježíš byl pozvednut na nebesa. (Korán 3:55 a 4: 158). To by mohlo naznačovat, že Mariin syn sice nebyl ukřižován, avšak zemřel. Většina muslimů však věří, že Ježíš nezemřel, ale čeká na konec světa, kdy sestoupí na zem a svede boj s AntiKřistem, a teprve po té, co potvrdí pravdivost Muhammadovy zvěsti, zemře přirozenou smrtí. Ježíš jako eschatologická postava se objevuje zejména v hadítech,¹⁹⁵ v Koránu o tom najdeme pouze náznaky. viz např. (Korán 4:159)

Autoři knihy *Jesus beyond Christianity* uvádějí například hadíth opřený o svědectví Abú Hurajry o Ježíšově návratu: „*Přísahám při Tom, který drží můj život ve svých rukou, že Mariin syn se mezi vás velmi brzo vrátí jako soudce. Zničí kříže, zabije prasata a odstraní daň, kterou židé a křesťané platí na oplátku za svou náboženskou svobodu. Bohatství bude tak hojné, že nikdo se s tím nesmíří. Když se to stane, jedna prostrace bude pro tebe lepší než tento svět a vše, co zahrnuje.*“¹⁹⁶

¹⁹¹ J. A. Dus, „Skutky Janovy“ v *Novozákonní apokryfy II.*, s. 307

¹⁹² J. A. Dus, P. Pokorný (ed.), „Evangelium Ebionitů“, „Filipovo evangelium“ v *Novozákonní apokryfy I.*, s. 181, 209, 212

¹⁹³ Tamtéž, dodatky k Nikodemovu evangeliu, s. 355 - 356

¹⁹⁴ R. S. Kuitse, „Christology in the Qur'an“, s. 360

¹⁹⁵ G. A. Barker, S. A. Gregg, *Jesus Beyond Christianity*, s.84

¹⁹⁶ „*I swear by Him who holds my life between His hands, the son of Mary will come back down among you very soon as a just judge. He will break crosses, kill pigs and abolish the tax which Jews and Christians pay in return for their religious freedom. Wealth will be so abundant that nobody will accept it. When this happens, one prostration will be better for you than this world and all that it contains.*“ Tamtéž s. 99

Svou úlohu na konci světa má Ježíš také v Novém zákoně, hovoří o tom evangelia např. (Mt 24, 29 – 31) a ještě mnohem obsáhleji snad nejzáhadnější spis ústředního textu křesťanství takzvané Zjevení Janovo. Příchod Ježíše na konci světa jako soudce je zakotven také v nikajsko-cařihradském vyznání víry.¹⁹⁷ Kristův návrat na zem a představa konce světa však již nepatří do této kapitoly. Kdybychom se mu chtěli blíže věnovat, vydalo by to na další práci a zmiňujeme jej zde jen proto, abychom ukázali, jak smýšlejí muslimové (nebo lépe řečeno většina z nich) o Ježíšově odchodu z pozemského života a upozornili na to, že křesťané rovněž očekávají návrat Mariina syna.

Zjistili jsme, že představy Koránu a Nového zákona o Ježíšově odchodu ze světa se liší, avšak přece jen bychom zde mohli nalézt jistou podobnost. Jak Ježíš v Koránu tak v Novém zákoně svým způsobem zvítězili nad svými pronásledovateli. Mariin syn v Novém zákoně byl sice ukřižován, avšak vstal z mrtvých, a jeho koránský protějšek byl zachráněn před krutým údělem Alláhem. Oba se alespoň v některých verzích navrátí zpět na zem. Zatímco křesťané však očekávají druhý příchod Božího Syna, muslimové, pokud věří v Ježíšův návrat na zem, v něm očekávají návrat významného proroka. O odlišných chápáních Ježíšovy identity si však povíme v následující kapitole.

¹⁹⁷ Pavlincová H., Horyna B., *Judaismus, křesťanství, islám*, s. 391

6 Ježíšova identita v křesťanství a islámu

V této kapitole se pokusím představit různé názory a tvrzení o tom, kdo je Ježíš v Novém zákoně a Koránu a potažmo také v náboženstvích, které z těchto textů vycházejí. Budu se zabývat kontrastem mezi křesťanským pojetím Ježíšova božství a jeho popíráním v Koránu a islámské exegezi. (V této souvislosti se také budu zabývat některými výroky v evangeliích, z nichž bychom mohli usuzovat, že Ježíš zde vystupuje jako Bůh a prvními křesťanskými koncily.) Dále upozorním na Ježíšovo srovnávání s Adamem, které si objevuje, jak v Novém zákoně (List Římanům), tak v Koránu (súra Rod 'Imránův), a pokusím se ukázat, jak jsou tato pojetí již v samém základě odlišná. Rovněž se krátce budu zabývat problematikou Ježíšových titulů Mesiáš, Slovo Boží a Duch Boží v Koránu a tím, jak jsou interpretovány.

6.1 Bůh anebo člověk?

Jedním ze základních rozporů mezi křesťanstvím a islámem je chápání Ježíšovy podstaty. Avšak i v křesťanství samotném se již od samého počátku vyskytovaly různé názory na Ježíšovu identitu. První všeobecné křesťanské koncily doprovázely spory o přirozenost Kristovu. Na několikrát připomínaném prvním všeobecném křesťanském koncilu v Nikaii roku 325 našeho letopočtu vystoupili s opačnými názory Areios, který hlásal, že trojice není soupodstatná a věčný je pouze Otec nikoli Syn (míněno Ježíš), a Athanasios, který tvrdil, že Otec i Syn jsou si rovni. (dogma o soupodstatnosti)¹⁹⁸

Další koncily pak stanovily, že Ježíš není pouze Bůh, ale také člověk. Není bez zajímavosti, že Ježíšovo božství bylo vyhlášeno mnohem dříve než jeho lidství (Ježíšovo lidství v plném rozsahu kromě možnosti, že by Ježíš hřešil, bylo deklarováno až na čtvrtém koncilu v Chalcedonu roku 451n. l.) Od této chvíle většina křesťanů věří, ať už se to může zdát jakkoli protismyslné, že Ježíš je Bohem i člověkem zároveň.¹⁹⁹

Sporů kolem Ježíšovy osoby bylo samozřejmě v křesťanství mnohem více, první křesťanští teologové dumali nad oddělitelností či neoddělitelností Ježíšových

¹⁹⁸ R. E. Brown, *Ježíš v pohledu Nového zákona*, s. 169

¹⁹⁹ Tamtéž, s. 46

přirozeností a nad otázkou jejich rozlišitelnosti²⁰⁰, avšak pro tuto kapitolu je klíčový závěr výše zmíněného chalcedonského koncilu, který přijala většina křesťanů.

V samotném Novém zákoně totožnost Ježíše není jednoznačná. Zřejmě nejsilnější podklady pro Ježíšovo božství nalezneme v Janově evangeliu, kde četné narážky svědčí pro Ježíšovu preexistenci. Kromě samotného prologu, kde zároveň dochází ke ztotožnění Mariina syna s Božím Slovem (J 1, 1 – 16), takovou narážku spatříme v proslulém výroku: „*Amen, amen, pravím vám, dříve než se Abraham narodil, já jsem.*“ (J 8, 58) Ve sbírce Tarifa Khalidiho najdeme vyprávění, které možná v reakci na podobné výroky Ježíšovu preexistenci popírá. Ježíš zde říká: „*Svět existoval, a já nebyl u toho, bude existovat a já nebudu u toho.*“²⁰¹

Jak jsem již uvedla podle D. A. Carsona, Jan na jedné straně výslovně uvádí, že Ježíš je Bůh, na druhé straně však zdůrazňuje jeho podřízenost Otci. (J 5, 16 – 30). Naproti tomu u synoptiků podle Carsonových slov vystupuje Ježíš většinou jako člověk, avšak odpouští hříchy, což by mělo náležet jenom Bohu.²⁰²

Další argumenty z Nového zákona pro Ježíšovo božství nalezneme také například v některých epištolách, v Listu Filipským nalezneme tvrzení o tom, že Ježíš byl způsobem bytí roven Bohu (F 2, 6) nebo v Listu Koloským nalezneme chvalozpěv na Krista, který říká, že je obrazem neviditelného Boha, jenž měl podíl na tvoření všeho. (Ko 1, 15 – 20)

Korán souhlasí s křesťanským učením v tom, že Ježíš byl člověk, avšak je zásadně proti jakémukoli zbožšťování Mariina syna a též proti jeho nazývání Synem Božím. Rovněž uvádí argumentaci, proč Ježíš nemohl být Bohem. Například:

„*Věřu jsou nevěřící ti, kdož říkají: „Zajisté je Bohem Mesiáš, syn Mariin!“ Odpověz: „Kdo má u Boha takovou moc, aby Mu mohl zabránit, kdyby se mu zachtělo zahubit Mesiáše, syna Mariina, a matku jeho a vůbec všechny, kdož jsou na zemi?“ Bohu náleží království na nebesích i na zemi i vše, co je mezi nimi; On tvoří, co chce, a On nade všemi věcmi je mocný.*“ (Korán 5:17)

²⁰⁰ P. Filipi, *Křesťanstvo*, s. 47 - 48

²⁰¹ „*The World existed and I was not in it, and it shall exist and I shall not be in it.*“ T. Khalidi (ed), *The Muslim Jesus*, s. 114, vyprávění 111

²⁰² D. A. Carson, *Úvod do Nového zákona*, s. 227

Smysl tohoto verše je jasný. Džalálové k němu uvádějí, že Bůh by mohl, kdykoli zničit Ježíše a kdyby byl Ježíš sám Bohem, mohl by tomu zabránit.²⁰³

Další argumentace o tom, proč Ježíš nemůže být Bůh, je ve verši, který patří do stejné súry (Korán 5:75), který Džalálové interpretují tak, že Ježíš ani jeho matka nemohli být bozi, protože stejně jako ostatní lidé přijímali potravu.²⁰⁴ Zde by mohli být křesťané poněkud zaraženi, proč Korán má potřebu zdůrazňovat i lidství Marie, když přece žádná z nám dnes známých křesťanských církví netvrdí, že by Marie měla být božského původu. Toto pojetí celé souvisí s tím, jak muslimové chápou učení o křesťanské trojici, avšak o tom pojednáme v samostatné kapitole.

Korán se na mnoha místech vyjadřuje proti božství Ježíše a popírání božství i jeho chápání jako Syna Božího je jedním z nejdůležitějších témat, která se v ústředním textu islámu objevují v souvislosti s Ježíšovou osobou.²⁰⁵ Například verš (Korán 4: 171) popírá hned tři náhledy na Ježíše najednou. Zdůrazňuje, že Ježíš je pouze poslem Božím, křesťané mají přestat s prohlašováním o trojici a Alláh nemá žádné dítě. K tomu Džalálové doplňují, že Bůh přesahuje bytí hmoty, proto Ježíš nemůže být Bůh.²⁰⁶

Kdo je tedy Ježíš v Koránu? Je člověk, Boží služebník př. (Korán 43:59), jeden z proroků (nabí) (Korán 33:7), avšak ne jen tak ledajakých, patří mezi pět velkých poslů (rasúl) seslaných k lidem²⁰⁷ Božím znamením (ája) (Korán23: 50), taktéž označovaný za Mesiáše (Masíh) př. (4 :172), Slovo a Ducha Božího (3:45, 4: 171).²⁰⁸ O tom, co by tato tři poslední epiteta mohla znamenat však až později.

²⁰³

<http://www.altafsir.com/Tafasir.asp?tMadhNo=1&tTafsirNo=74&tSoraNo=5&tAyahNo=17&tDisplay=yes&UserProfile=0&LanguageId=2>, převzato 15. 10 2012

²⁰⁴

<http://www.altafsir.com/Tafasir.asp?tMadhNo=1&tTafsirNo=74&tSoraNo=5&tAyahNo=75&tDisplay=yes&UserProfile=0&LanguageId=2>, převzato 15. 10 2012

²⁰⁵ Například muslimský apologeta Ibrahim an – Nazám v 9. století sice odmítal Ježíšovo božství, avšak připouštěl, že Ježíš mohl být nazýván Synem Božím ve smyslu jeho duchovní adopce Bohem a tento titul by nebyl odlišný od Abrahamova nazývání přítelem Božím. N. Robinson, citované dílo, s. 48

²⁰⁶

<http://www.altafsir.com/Tafasir.asp?tMadhNo=1&tTafsirNo=74&tSoraNo=4&tAyahNo=171&tDisplay=yes&UserProfile=0&LanguageId=2>, převzato 15. 10 2012

²⁰⁷ Kathír, *The Story of Maryam and Al-Masih (Isa)*,

http://www.qtafsir.com/index.php?option=com_content&task=view&id=2687&Itemid=75, převzato 15. 10 2012

²⁰⁸ R. S. Kuitse, citované dílo, s. 361

6.2 Ježíšovo srovnání s Adamem

Srovnání Ježíše a Adama najdeme v Koránu i v Novém zákoně. Na první pohled bychom tedy mohli získat dojem, že v obou textech je obsažena stejná myšlenka, to také proklamovali někteří křesťanští teologové např. Charles J. Ledit, který interpretoval koránské verše ve smyslu Pavlovy zvěsti²⁰⁹, avšak, jak je toto zdání klamně a zavádějící nám ukáže následující srovnání.

Poprvé se objevuje srovnání prvního člověka s Mariiným synem u apoštola Pavla a to zejména v Listu Římanům. Zde staví Pavel Ježíše a Adama do kontrastu. Zatímco skrze Adama vešel do světa hřích a smrt, která zasáhla všechna následující pokolení (pojetí prvotního či též dědičného hříchu jsme si vysvětlili v předchozí kapitole), Ježíš přinesl světu milost a ospravedlnění společně s vyhlídkou věčného života. (Ř 5, 12 – 21) Ježíš pak bývá v křesťanství označován za druhého či též Nového Adama, který svou smrtí a vzkříšením otevřel nový věk.²¹⁰ Stručně řečeno, mohli bychom říci, že Adam je v křesťanství chápán jako ten, s kterým přišel do světa dědičný hřích, zatímco Ježíš jako ten, který přinesl vykoupení. Souhlasí však s tímto kontrastním pojetím Korán?

O podobnosti Ježíše a Adama se hovoří ve třetí sůře: „*A podobá se Ježíš před Bohem Adamovi: „On stvořil jej z prachu a potom mu řekl: „Budiž!“ a on byl!“* (Korán 3:59) Džalálové tento verš interpretují tak, že Adam i Ježíš vznikli jen z Boží vůle, Adam bez obou rodičů a Ježíš bez otce.²¹¹

Jaká je situace v apokryfech? Najdeme texty, které by hovořily o podobnosti popřípadě odlišnosti mezi prvním člověkem a Mariiným synem? V Ježíšovsko – Adamovské otázce je velice zajímavý apokryfní spis zvaný Závět' Adamova, kdy Adam prorokuje svému synovi Šétovi, že se Bůh zrodí v lidském těle z panny, bude konat zázraky, po třech dnech vstane z mrtvých a to vše učiní pro Adama. Protože Adam toužil znát to, co Bůh, jeho stvořitel mu jeho přání v budoucnosti splní – skrze Ježíše se člověk stane Bohem.²¹²

²⁰⁹ N. Robinson, *Christ in Islam and Christianity*, s. 11

²¹⁰ J. A. Dus., *Novozákonní apokryfy III.: Prorocství a apokalypsy*, s. 54

²¹¹

<http://www.altafsir.com/Tafasir.asp?tMadhNo=1&tTafasirNo=74&tSoraNo=3&tAyahNo=59&tDisplay=yes&UserProfile=0&LanguageId=2>, převzato 2. 11 2012

²¹² J. A. Dus (ed.), „Závět' Adamova“ v *Novozákonní apokryfy III*, s. 84

Vidíme tedy, že Nový zákon, Korán i apokryfy nabízejí odlišné interpretace Ježíšovsko – Adamovské otázky. Zatímco Nový zákon zdůrazňuje kontrasty mezi Ježíšem a Adamem a chápe Ježíše jako model nového hříchem neporušeného lidství²¹³, Korán upozorňuje na podobnost Mariina syna a Adama, kteří oba vděčí za svůj vznik Alláhovu slůvku „*Budiž.*“. Nic nenaznačuje kontrastní roli Adama a Ježíše v dějinách, jak je tomu v křesťanství. Ostatně, jak už jsme si vysvětlili, Bůh v Koránu Adamovi odpustí a není tedy důvod pro jeho zatracování a stavění do protikladu s Ježíšem. V některých apokryfech má potom celá záležitost ještě jiný význam. Bůh se zde nezrodí v člověku primárně proto, aby lidstvo zachránil, ani Ježíš není znamením Boží moci, avšak splní člověku dávný sen vyrovnat se Bohu.

²¹³ J. A. Dus, P. Pokorný (ed.), *Novozákonní apokryfy I*, s. 19 - 21

6.3 Ježíšovy přívlastky v Koránu

Mariin syn je na některých místech ústředního textu islámu nazýván Mesiáš, Slovo či Duch Boží. (Korán 5:17, 3:45, 4: 171 aj.) Někteří křesťanští teologové s oblibou na tyto tituly poukazovali, interpretovali je a v používání označení Slovo či Duch spatřovali důkaz, že ani Korán nechápe Ježíše jako obyčejného člověka. Takové argumentace používá například Jan Damašský, který tvrdí, že protože je Ježíš v Koránu označován jako Duch a Slovo a Bůh nemůže být oddělen od svého Ducha a Slova, znamená to, že i v Koránu je Ježíš chápán jako Bůh.²¹⁴ Jenže interpretace těchto pojmů není vůbec tak jednoznačná, jak by se na první pohled mohlo zdát.

Josef van Ess má však jasno, v tom, že označení Ježíše jako Slovo rozhodně nemá tytéž implikace jako v křesťanství a řecké filozofii.²¹⁵ Označení duch pak chápe jako nástroj Boží, který někdy bývá ztotožňován s Gabrielem, v případě Mariina početí pak zřejmě plní funkci životodárného dechu.²¹⁶ Jak si tyto Ježíšovi přívlastky vykládají sami muslimští učenci?

Tarif Khalidi přiznává, že interpretace těchto epitet je velice obtížná a není jasné, jak byla vlastně myšlena. Podle jeho názoru nelze jednoznačně říci, zda mají naznačovat specifickou úctu k osobě Ježíše, anebo jde pouze o rétorické obraty.²¹⁷

Pokud jde o slovo Duch například Džalálové v interpretaci verše (Korán 2:253), kde se hovoří o tom, že Bůh posílil Ježíše Duchem svatým, chápou toto označení ve shodě s Josefem van Essem jako jiný název pro Gabriela.²¹⁸ Označení Slovo pak například Kathír chápe v tom smyslu, že jde o syna, který začne existovat se slovem od Alláha: „*Bud!*“²¹⁹

²¹⁴ N. Robinson, *Christ in Islam and Christianity*, s. 11

²¹⁵ V křesťanství je Ježíš označen jako Slovo poprvé v prologu Janova evangelia (J 1, 1 – 18) Karen Armstrongová se však domnívá, že pisatel evangelia ho však zřejmě ještě nechápal ve smyslu řeckého logu pro popsání Božího působení ve světě. Ježíše jako logos v platónském smyslu (tedy vtělení božského rozumu) identifikoval apologeta Justin ve druhém století. K. Armstrongová, *Dějiny Boha*, s. 121

²¹⁶ J.v. Ess, H. Küng, „Ježíš a Muhammad z pohledu muslimů a křesťanů“ v *Souvislosti* 3/4, 1998 s. 130

²¹⁷ T. Khalidi (ed), *The Muslim Jesus*, s. 9 - 11

²¹⁸

<http://www.altafsir.com/Tafasir.asp?tMadhNo=1&tTafsirNo=74&tSoraNo=2&tAyahNo=253&tDisplay=yes&UserProfile=0&LanguageId=2>, převzato 2. 11 2012

²¹⁹ Kathír, *Delivering the Good News to Maryam of 'Isa's Birth*,

http://www.qtafsir.com/index.php?option=com_content&task=view&id=541&Itemid=46, převzato 2. 11 2012

A jak je to s označením Mesiáš? Víme, že křesťané věří, že Ježíš je mesiáš, což hebrejsky znamená pomazaný, dlouho očekávaný král z rodu Davidova.²²⁰ Co nám však tímto označením chce říci Korán?

Luboš Kropáček soudí, že toto označení je v Koránu pouze čestným titulem.²²¹ V Koránu samotném se někdy zdá, jako by Mesiáš bylo chápáno nikoli jako titul či čestný přívlastek ale spíše jako jméno. Připomeňme si koránský verš 3:45, kde se říká:

„A hle pravili andělé: „Marie, Bůh ti oznamuje zvěst radostnou o Slovu, jež od Něho přichází, jehož jméno je Mesiáš, Ježíš syn Mariin...“

Možná tak to chápali i Džalálové, protože na žádném místě tento pojem nevysvětlují. Sám Brown upozorňuje na skutečnost, že Christos (řecký překlad slova mesiáš) se stalo obdobou vlastního jména.²²²

Velice zvláštní výklad slova Mesiáš nabízí ibn Kathír. Ten tvrdí, že: *„Ježíš byl nazván Al – Masih (mesiáš), protože, když se dotknul (Mash) těch, kteří byli zasaženi nemocí, byli uzdraveni z Alláhova dovolení.“*²²³

²²⁰ R. E. Brown, *Ježíš v pohledu Nového zákona*, s. 25

²²¹ L. Kropáček, „Islám očima křesťanské teologie“ v *Souvislosti* 3/4, 1998

²²² R. E. Brown, *Ježíš v pohledu Nového zákona*, s. 25

²²³ „Isa was called "Al-Masih" (the Messiah) because when he touched (Mash) those afflicted with an illness, they would be healed by Allah's leave.“ *Delivering the Good News to Maryam of `Isa's Birth*, http://www.qtafsir.com/index.php?option=com_content&task=view&id=541&Itemid=46
převzato 4. 11 2012

7 Trojice – nedorozumění a spory

V této kapitole se budeme zabývat trojicí, jak ji chápe křesťanství (uvidíme, že ani samotní běžní křesťanští věřící nemají zcela jasno v tom, jak si trojiční koncept vykládat, ačkoliv je definován v nikajsko-cařihradském vyznání víry), v této souvislosti si také připomeneme Ježíšův titul Syn Boží a po té se zaměříme na verše v Koránu, které se ostře proti tomuto titulu ohrazují a odsuzují také křesťanské učení o trojici. Zde se pokusím ukázat, že křesťané a muslimové dávají tomuto konceptu odlišný význam a z toho také plynou také četná nedorozumění, která mezi oběma náboženstvími vznikají. Rovněž učiním pokus o vysvětlení muslimského odmítnutí trojice i Božího synovství Ježíše a také představím názory na to, z čeho by mohlo zvláštní chápání trojice v Koránu a potažmu Ježíšova synovství v islámu pramenit.

7.1 Otec, Syn a Duch svatý v křesťanství

Křesťané, jak známo vyznávají, že věří v Otce, Syna a Ducha svatého, kteří se objevují již v Novém zákoně. Například v závěru Matouše se říká: „*Jděte ke všem národům a získávejte mi učedníky, křtěte je ve jménu Otce i Syna i Ducha svatého...*“ (Mt 28, 19) Označení Otec používá Ježíš, když mluví o Bohu př. (Mt 18, 14) Boží Syn se vžilo jako označení pro Ježíše, označuje ho tak například Petr (Mt 16, 16), avšak mnohem častěji užívané označení pro Ježíše v evangeliích je Syn Člověka nikoli Syn Boží. Př. (Mt 16, 28) Z evangelií nejvíce používá označení Syn pro Ježíše Jan. Najdeme ho již v prologu k Janovu evangeliu (J 1, 16 – 18) O Ježíši jako Synovi Božím pak ještě více vypovídá např. List židům (Ž 1, 1- 14), kde se mimo jiné hovoří o Mariině synovi jako o výrazu Boží podstaty. Duch svatý je pak Ježíšovým následovníkům seslán po Kristově odchodu na nebesa. Př. (Sk 2, 1 – 13)

Co však titul Syn Boží znamená? Proč je tak Ježíš označován? Raymond Brown říká, že Ježíš je Božím synem skrz panenské početí a může také označovat Ježíšův zvláštní vztah k Bohu.²²⁴ V knize křesťanství a islám zase nabízí Hans Küng názor, že Ježíš byl označován za Syna Božího ve smyslu vyvolení a zplnomocnění.²²⁵

²²⁴ R. E. Brown, *Ježíš v pohledu Nového zákona*, s. 107

²²⁵ H. Küng, J. v. Ess, *Křesťanství a islám*, s. 165

K objasnění významu tohoto titulu v křesťanství by nám snad mohl napomoci vyložení křesťanské Trojice. Kde se vzala představa trojjediného Boha, jak tomu máme rozumět? Předně je nutné říci, že ani sami běžní křesťané často nevědí, jak toto pojetí chápat. Karen Armstrongová zpozorovala, že si často trojici vysvětlují jako učení o třech božských osobách, které existují vedle sebe, výjimkou ani není ztotožňování Boha s Otcem.²²⁶

Problematiku trojice nastolil již Nikajský koncil, kdy zvítězilo Athanasiovo pojetí rovnosti Syna Božího s Otcem. (viz. předchozí) Lidé se ptali, jak může být Ježíš také Bohem, a pokud byl Bůh, jak mohl být ukřižován? Trojiční problematiku se pokusili vyložit na východě takzvaní tři Kapadočané – tři teologové Basileios, Řehoř z Nyssy a Řehoř z Naziansu, na západě se o totéž pokusil Augustin. Podle Kapadočanů má Bůh jedinou podstatu a tři hypostaze. Hypostaze v jejich pojetí se v šak podobá spíše vnějšímu vyjádření podstaty vnímané pozorovatelem. To podle Kapadočanů znamená, že Bůh je jediný, avšak dává se poznat skrze tři hypostaze. Bůh není s těmito třemi hypostazemi totožný, tzn., že neplatí, že se Bůh rovná Otcovi, Synovi a Duchu svatému, ale tyto tři pojmy jsou používány jako označení pro uskutečnění (*energeiai*), skrze něž se ve světě projevuje. Dogma o Trojici podle Kapadočanů nelze pochopit rozumově a nemá být vykládáno doslovně. Augustin v traktátu *De Trinitate* z počátku pátého století vysvětluje dogma o trojici víceméně podobným způsobem, avšak místo označení hypostaze používá označení osoby, které do hromady taktéž představují jedinou podstatu.²²⁷

Víra v Trojici je také součástí nikajsko-cařihradského vyznání víry, které stanovuje, že Bůh Otec je původcem veškerého stvoření, Syn z Otce zrozený mimo čas, téže Božské podstaty jako Otec, vstoupil pro naši spásu do lidských dějin jako člověk zrozený působením Ducha svatého z panenské matky. V závěru vyznání se říká, že Duch svatý vycházející z Otce je v božství roven Otcovi a Synu. (Božství Ducha svatého bylo ustanoveno na prvním Konstantinopolském koncilu r. 381)²²⁸

Západní a východní křesťanská vysvětlení trojiční problematiky jsou dvě základní nikoli však jediná zaznamenaná pojetí křesťanské Trojice. Například ve třetím století

²²⁶ K. Armstrongová, *Dějiny Boha*, s. 162

²²⁷ Tamtéž, s. 137 - 152

²²⁸ H. Pavlincová, B. Horyna, *Judaismus, křesťanství a islám*, s. 391

našeho letopočtu si takzvaná alexandrijská škola pohrávala s pojmem Trojice a vykládala ho takovým způsobem, že se to blížilo triteismu.²²⁹ Aby se zabránilo takovým interpretacím, konaly se všeobecné křesťanské koncily. Nyní se podíváme, jak se k celé záležitosti s Ježíšovým synovstvím staví Korán a jeho komentátoři.

²²⁹ D. A. Carson, *Úvod do Nového zákona*, s. 23

7.2 Odmítnutí Ježíše jako Božího Syna v islámu a protitrojční verše v Koránu

Proti představě Ježíše jako Božího Syna stejně jako proti představě Trojice se staví již několikrát zmíněný verš ze čtvrté súry: „*Vlastníci Písma! Nepřehánějte v náboženství svém a mluvte o Bohu jedině pravdu! Vskutku Mesiáš Ježíš, syn Mariin, je pouze poslem Božím a slovem Jeho, které vložil do Marie, a duchem z Něho vycházejícím. A věřte v Boha a posly Jeho a neříkejte: „Trojice!“ Přestaňte, a bude to tak pro vás lepší. Bůh vskutku je jediným Bohem, On povznesen je nad to, aby měl dítě, vždyť náleží Mu vše, co na nebesích je i na zemi; a Bůh dostatečným je ochráncem.*“ (Korán 4:171)

Kathír k tomuto verši kromě vysvětlení, jak chápat pojem slovo (viz. předchozí kapitola) sděluje, že Duch Boží má být chápán podobně jako dům Boží tedy ve významu přivlastňovacím nikoli jako součást Boha, jak prohlašují křesťané. Neříkejte trojice, pak podle jeho slov znamená, aby křesťané nevyzdvihovali Ježíše a jeho matku, že jsou bohy vedle Alláha. Následně také chápe, jak se zdá, odděleně představu Ježíše jako Boha, Ježíše jako součásti Trojice a Ježíše jako Božího Syna, jako by se jednalo o různé koncepty. Kathír zde o křesťanech říká: „*Někteří z nich věří, že 'Ísa je Alláh, někteří věří, že je jeden z trojice a někteří se domnívají, že je Boží Syn. Jejich víry a přesvědčení jsou početné a ve vzájemném rozporu, že ponoukají některé lidi k tomu, aby říkali, že pokud se sejde deset křesťanů, dopadnou jako jedenáct sekt!*“²³⁰

Podobně odděleně chápou křesťanská předsvědčení také Džalálové, kteří sice k uvedenému verši neuvádějí tak rozsáhlou argumentaci jako Kathír, avšak říkají, že Ježíš není, jak křesťané podle nich prohlašují, syn Boží, další Bůh vedle Boha ani jeden z Trojice a bohové nejsou tři: Bůh, Ježíš a jeho matka.²³¹

Některé verše nejsou jednoznačně namířené proti některým bodům křesťanské věrouky, avšak komentátoři, se kterými se setkáváme v této práci, je jako takové chápou. Týká se

²³⁰ „*Some of them believe that `Isa is Allah, some believe that he is one in a trinity and some believe that he is the son of Allah. Their beliefs and creeds are numerous and contradict each other, prompting some people to say that if ten Christians meet, they would end up with eleven sects!*“ Kathir, *The Meaning of "His Word and a spirit from Him*, http://www.qtafsir.com/index.php?option=com_content&task=view&id=570&Itemid=59, převzato 2. 11 2012

²³¹ <http://www.altafsir.com/Tafasir.asp?tMadhNo=1&tTafsirNo=74&tSoraNo=4&tAyahNo=171&tDisplay=yes&UserProfile=0&LanguageId=2>, převzato 2. 11 2012

to například pasáže z devatenácté súry, kde se hovoří o nevěřících, kteří se mimo jiné provinili tím, že Alláhovi připsali děti. (Korán 19: 88) Džalálové tento verš interpretují tak, že je namířený proti židům, křesťanům a těm, kteří tvrdí o andělech, že jsou dcery Boží.²³² Kathír k tomuto verši říká, že po té, co Alláh seslal súru o tom, že Ježíš je uctívач a služebník Boží a zmínil jeho zrození z Marie, začal dokazovat nesprávnost tvrzení, která prohlašovala, že Ježíš je Boží Syn. Komentátor prohlašuje, že Boha není důstojno brát si syna, protože všechna stvoření jsou jeho otroky.²³³

Ze stejné súry vybírají Džalálové také verše (Korán 19: 34) a (Korán 19: 37), z nichž ten první sděluje, že Ježíš je takový, jak o něm hovoří Korán, a ne, jak v něj věří pochybovači (opět vztaženo na křesťany) a druhý, že se strany mezi sebou rozešly a komentátoři to opět chápou jako verše o křesťanech. V prvním případě pochybnosti o Ježíšově vykládají jako učení, že je Božím Synem a v druhém případě opět hovoří o třech rozdílných názorech na Ježíše, které jsme zmínili výše (Boží Syn, Bůh, jeden ze tří Bohů)²³⁴, takže vidíme, že tyto představy Džalálové skutečně chápou jako oddělené a ne jako součást jediného učení. Kathír navíc Ježíšovo prohlášení: „*Já služebníkem Božím jsem...*“ (Korán 19 : 30) chápe mimo jiné jako potvrzení toho, že Alláh je povznesen nad to mít dítě.²³⁵

²³²

<http://www.altafsir.com/Tafasir.asp?tMadhNo=1&tTafsirNo=74&tSoraNo=19&tAyahNo=88&tDisplay=yes&UserProfile=0&LanguageId=2>, převzato dne 28. 10 2012

²³³ Kathír, *The Stern Rejection of attributing a Son to Allah*,

http://www.qtafsir.com/index.php?option=com_content&task=view&id=2659&Itemid=75, převzato 2. 11 2012

²³⁴

<http://www.altafsir.com/Tafasir.asp?tMadhNo=1&tTafsirNo=74&tSoraNo=19&tAyahNo=34&tDisplay=yes&UserProfile=0&LanguageId=2>, převzato 2. 11 2012

<http://www.altafsir.com/Tafasir.asp?tMadhNo=1&tTafsirNo=74&tSoraNo=19&tAyahNo=37&tDisplay=yes&UserProfile=0&LanguageId=2>, převzato 2. 11 2012

²³⁵ Kathír, *Maryam with Al-Masih before the People, Their Rejection of Her and His Reply to Them*, http://www.qtafsir.com/index.php?option=com_content&task=view&id=2684&Itemid=75, převzato 2. 11 2012

7.3 Pojetí pojmů Syn Boží a Trojice v islámu

Na předchozích stranách jsme si ukázali, že v Koránu je odmítána představa Ježíše jako Božího Syna. Kathír sděluje, že křesťané prohlašují, že Ježíš je Syn Boží, protože neměl lidského otce a mluvil již v kolébce. Tento názor, jak jsme si již vyložili, Kathír odmítá s tím, že by to samé potom muselo platit i o Adamovi, který neměl matku ani otce.²³⁶

Někteří křesťanští apologeté se domnívali, že v Koránu je odmítnuta možnost, že by Alláh fyzicky zplodil Syna. Apologeté se zjevně domnívali, že muslimové jsou proti myšlence označování Ježíše jako Božího Syna zřejmě proto, že muslimové to chápali doslovně.²³⁷ Horst Bürckle se domnívá, že Muhammadovo silné odmítnutí Ježíše jako Božího Syna rovněž souvisí s monofyzitským²³⁸ obrazem Krista, který se vyskytoval ve východních církvích.²³⁹

Skutečně můžeme říci, že si muslimové tento titul vykládali ve fyzickém smyslu? Některé pasáže tomu nasvědčují. Připomeňme si prohlášení o tom, jak nevěřící přisuzují Alláhovi děti, kde křesťanská představa byla postavena na stejnou úroveň jako představa o andělech jako božích dcerách. (Korán 19:88, viz výklad tafsíru Al – Džalálajn) Ivan Hrbek se však domnívá, že Korán odmítá představu Ježíše jako Božího Syna především proto, že prorok (kterým Ježíš v Koránu je) v islámském pojetí nikdy nepřestává být smrtelným člověkem a od ostatních lidí se liší jen tím, že se mu dostalo přízně Boží. Z tohoto důvodu podle českého překladatele ústředního textu islámu bylo pro Muhammada nepochopitelné křesťanské učení o Ježíšovi jakožto o Božím Synovi.²⁴⁰

²³⁶Kathír, *The Similarities Between the Creation of Adam and the Creation of 'Isa*, http://www.qtafsir.com/index.php?option=com_content&task=view&id=532&Itemid=46, převzato 15. 11. 2012

²³⁷N. Robinson, *Christ in Islam and Christianity*, s. 11 – 12

R. S. Kuitze připomíná, že když je odmítán Ježíš jako Syn Boží je používáno slovo walad, který podle něj značí syna ve fyzickém smyslu slova. R. S. Kuitze, citované dílo, s. 363

Křesťanští apologeté také často prohlašovali, že výroky v Koránu, které odmítají možnost, že by Alláh měl děti, jsou namířeny spíše proti původnímu arabskému polyteismu než proti křesťanství. N. Robinson, citované dílo, s. 12

²³⁸ Monofyzitismus – nauka hlásaná mnichem Eutychem, která přiznává Ježíšovi pouze jedinou a to božskou přirozenost (lidská se v božské rozplynula), tuto nauku odsoudil Chalcedonský koncil v roce 451 n. l., který stanovil, že Ježíš má božskou i lidskou přirozenost. Monofyzitské se nazývají například církve koptská či etiopská. ... <http://www.iencyklopedie.cz/monofyzitismus/> převzato 5. 11 2012

²³⁹H. Bürckle, „Ježíš Kristus v kontextu jiných náboženství v Teologické texty“ 5/97, s.165

²⁴⁰ *Korán*, přel. Ivan Hrbek, s. 93

Nemůžeme jednoznačně rozhodnout, zda Korán skutečně chápe Ježíše jako Božího Syna ve fyzickém smyslu a proto se této představě brání. Domnívám se však, že důvodem tohoto odmítnutí bude mnohem spíše odlišné pojetí vztahu Boha a člověka v křesťanství a islámu. Kropáček uvádí, že islám zavrhuje označení Boha jako Otce jak vůči lidem, tak vůči Ježíšovi, protože nejenže nepřipouští metaforické užití tohoto významu, ale Bůh v islámu je ve vztahu k lidem vždy jenom Pánem.²⁴¹

Tolik tedy k muslimskému odmítání Ježíše jako Božího Syna a nyní se podíváme na koránské pojetí Trojice. Z na předchozích stranách uvedených komentářů poměrně jasně vyplývá na povrch, že někteří muslimové si křesťanskou trojici vysvětlovali jako víru ve tři bohy Boha, Ježíše a jeho matku. (viz. předchozí) Takový náznak najdeme i přímo v Koránu, kdy se Alláh ptá: „*Ježíši, synu Mariin, zdaž jsi to byl ty, kdo řekl lidem, Vezměte si mne a matku mou jako dvě božstva vedle Boha?*“ (Korán 5:116)

Je však zajímavé, že Kathír sice na většině míst ve svém tafsíru skutečně hovoří o Trojici jako o Alláhovi, Ježíšovi a Marii, avšak jinde uvádí, že křesťané věří v Otce, Syna a Ducha svatého.²⁴² Není tedy zcela jasné, jestli se například komentátor nasetkal se dvěma pojetími křesťanské Trojice a s jednou se obeznámil dříve, než s tou druhou, nebo zda mu jedno z učení připadalo dominantnější, a proto ho zmiňoval častěji.

Ovšem z toho, co jsme si uvedli z Koránu i z tafsíru Al – Džalálajn a z výkladu ibn Kathíra můžeme usuzovat, že muslimové mnohem častěji zahrnovali do trojice Marii, než ducha svatého. Také se zdá, že interpretují křesťanské trojiční božství ve smyslu triteismu²⁴³ a že nauku, která alespoň v dominantním proudu vycházejícím z hlavních křesťanských koncilů byla chápána jako jediná a vzájemně nerozdělitelná (tedy, že Ježíš je Bůh – respektive jeho inkarnace, Syn Boží a součást Trojice, jakožto názvu, který dávají křesťané třem projevům Boha ve světě) rozdělují na tři různé a podle jejich názoru dokonce protichůdné představy. Kathír rovněž přichází se zajímavou interpretací, jak podle něj křesťané k představě Trojice došli. Protože Bůh říkával:

²⁴¹ L. Kropáček, *Duchovní cesty islámu*, s. 229

²⁴² Kathír, *A Group of the Children of Israel believed in `Isa and a Group of Them disbelieved*, http://www.qtafsir.com/index.php?option=com_content&task=view&id=1364&Itemid=117, převzato 6. 11 2012

²⁴³ To se ovšem zdaleka netýká všech muslimů, zřejmě je to záležitost jen několika interpretací, protože Josef van Ess naopak tvrdí, že muslimové nechápou Trojici jako trojbožství, ale tato představa jim přijde nadbytečná. Islám nezná představu prostředníka. H. Küng, J. v. Ess, *Křesťanství a islám: Na cestě k dialogu*, s. 106

„Učinili jsme, nařídili jsme, stvořili jsme...“, křesťané tak prý došli k závěru, že Bůh nemůže být jeden, protože v takovém případě by říkal: „Já jsem učinil...“²⁴⁴

Nyní vidíme, že mezi křesťany a muslimy zřejmě došlo k nedorozumění a že chápou odlišně to, co nazývají totožnými jmény. Není také divu vždyť, jak jsme si ukázali v první části této kapitoly, pojem Trojice není zcela jasný ani běžným věřícím hlásícím se ke křesťanství. V dějinách bylo učiněno několik pokusů vysvětlit muslimům, proč křesťané věří v trojjediného Boha. Například Paul ar – Ráhib, který byl biskupem v Sidónu ve třináctém století v Listu muslimovi uvádí, že Bůh otec je bytí, má rozum – tedy Logos (Syn) a život, který představuje Duch. V odpověď na tuto argumentaci al – Quaráfi sděluje, že rozum a život jsou božské predikáty a není důvod z nich činit božské osoby.²⁴⁵

Současní křesťanští apologeté jsou však toho názoru, že křesťané i muslimové sdílejí myšlenku, že Bůh není třetí z Trojice a o dpor k tomu, že by Marie měla být Boží manželkou a Bůh fyzicky zplodil Syna.²⁴⁶

²⁴⁴ Kathír, *The Challenge to the Mubalahah*,
http://www.qtafsir.com/index.php?option=com_content&task=view&id=531&Itemid=46, převzato 6. 11. 2012

²⁴⁵ H. Küng, J. v. Ess, *Křesťanství a islám*, s. 160

²⁴⁶ N. Robinson, *Christ in Islam and Christianity*, s. 12

7.4 Možný původ koránských představ o Trojici

Odkud se vzala zvláštní koránská představa, respektive představa některých interpretů, že Trojice rovná se víře ve tři bohy? Šlo o nedorozumění – mohl se Muhammad setkat s křesťany, kteří takto trojici buď z neznalosti, nebo záměrně interpretovali?

Na území tehdejší Arábie se střetávalo velké množství židovských, křesťanských a gnostických učení.²⁴⁷ Mohl Muhammad přijmout neobvyklý trojiční koncept od některé z nich? Luboš Kropáček se domnívá, že ano. Podle jeho názoru se v zahrnutí Ježíšovy matky do trojice zračí vliv kollarydiánů - staroarabské ženské sekty, která chápala Trojici právě jako Boha, Ježíše a Marii. Rozhodující úlohu také mohla sehrát mariánská úcta.²⁴⁸ Podobný názor zastává také Ivan Hrbek, který uvádí, že Muhammad mohl získat dojem, že učení některých sekt je obecně křesťanské. Nepovažuje ovšem za vyloučené, že k názoru, že do Trojice patří Marie, ho také mohla přivést neobyčejná úcta, kterou Ježíšově matce projevovali východní křesťané.²⁴⁹ V té době již Efezský koncil přiřkl panně Marii titul Bohorodička²⁵⁰ a také už existovaly některé apokryfní spisy, z nichž Muhammad (pokud se k němu některé z nich dostaly) mohl získat dojem, že křesťané považují Ježíšovu matku za víc než obyčejnou ženu.

Dalším zdrojem zvláštních trojičních představ by mohla být právě výše zmíněná apokryfní evangelia. Například takzvané Tomášovo evangelium, které vzniklo zřejmě v kontextu syrského křesťanství, obsahuje náznaky, že třetí osobou v trojici je Matka a hovoří o mateřském aspektu Ducha svatého.²⁵¹

V protitrojičních verších pak spatřuje Kropáček možný vliv ariánství a židovství. Existuje také hypotéza, že za odmítnutím Vtělení původně stojí odsouzení křesťanské hereze adopcionismu.²⁵² Někteří badatelé také nově zdůrazňují možný vliv židokřesťanství na koránské představy (takového názoru je například Hans Küng, který

²⁴⁷ L. Kropáček, *Duchovní cesty islámu*, s.11

²⁴⁸ L. Kropáček, „Rané křesťanství a vznik islámu“ v *Teologické texty* 4/99, s. 110

²⁴⁹ *Korán*, přel. Ivan Hrbek, s. 779

²⁵⁰ J. Duquesne, *Marie*, s. 81

²⁵¹ J. A. Dus (ed.), „Tomášovo evangelium“ v *Novozákonní apokryfy II.*, s. 339 - 341

²⁵² Adopcionismus - nauka (ve 2. - 3. stol.) o Ježíši jako člověku, který byl Bohem přijat za syna (s odkazem na vzkříšení Sk 2,32.36, resp. na křest L 3,22); koncily vyznaly Ježíšovo božství, nicméně adopcionismus žil ještě v 8. stol. mezi španělskými teology. M. Salajka, *Slovník náboženských a teologických výrazů a pojmů*, s. 6, www.htf.cuni.cz/HTF-92-version1-Salajka_Slovník.doc, převzato 7. 11. 2012

S hypotézou, že Korán odsuzuje nikoli křesťanskou víru ve Vtělení, ale adopcionismus vystoupil například R. Zaehner. L. Kropáček, *Islám a západ: Historická paměť a současná krize*, s. 154 - 155

tvrdí, že Muhammad odkazuje na učení židokřesťanství, které označuje za původní křesťanství nezkažené koncily²⁵³) Židokřesťané viděli v Ježíšovi především velkého proroka nikoli Syna Božího.²⁵⁴

²⁵³ H. Küng, J. v. Ess, *Křesťanství a islám*, s. 174

²⁵⁴ L. Kropáček, „Rané křesťanství a vznik islámu“ v *Teologické texty* 4/99, s. 110 - 111

8 Shrnutí rozdílů mezi Ježíšem v Novém zákoně a Koránu

V případě Ježíše snad ještě mnohem zřetelněji než u jeho matky vyvstávají odlišnosti mezi jeho charakteristikou v Novém zákoně a v Koránu. Zatímco u Marie jsme konstatovali, že Korán jí, jakkoli to může být překvapující, věnuje více pozornosti než Bible, pokud jde o Ježíše, je situace opačná. To nás však zřejmě nepřekvapí, neboť zatímco v křesťanství představuje Mariin syn ústřední postavu, v Koránu je pouze jedním z řady proroků. Teolog Roelf S. Kuitse dokonce upozorňuje na skutečnost, že v ústředním textu islámu je více pozornosti dáváno Abrahamovi a Mojžíšovi než Ježíšovi.²⁵⁵

Ježíš v Koránu nepřináší nic nového, jeho zvěst je stejná jako to, co hlásali jeho předchůdci. Zřejmě z tohoto důvodu ústřední text islámu nepředstavuje žádné detaily z Ježíšova učení. (viz 5. 3) Rovněž se toho mnoho nedozvídáme ani o životě Mariina syna (zde je však nutno podotknout, že ani Nový zákon toho o životě Ježíše mnoho neříká). Také si troufám říci, že zatímco v centru zájmu Bible stojí Ježíšova totožnost, v Koránu je mnohem větší pozornost věnována Ježíšově zvěsti sdílené s ostatními proroky, otázka jeho totožnosti je zde uváděna zejména z hlediska polemiky s křesťanstvím.

Některé rozdíly mezi Koránem a Biblií přímo uhodí do očí. Týká se to především tématu Ježíšova odchodu z pozemské existence a samotné Ježíšovy identity. Připomeňme si, jak klíčovou roli hraje Ježíšovo utrpení na kříži v křesťanství, zatímco v islámu v podstatě postrádá smysl a mnou uvádění muslimští autoři se jednoznačně staví proti Ježíšovu ukřižování s odvoláním na Korán, ačkoli, jak jsme si ukázali, samotná posvátná kniha islámu se ke konci pozemského existence jednoho z Muhammadových předchůdců nevyjadřuje příliš srozumitelně. (viz kapitola 5. 4) Pokud jde o Ježíšovu identitu je mezi texty obou světových náboženství patrné velké napětí mezi křesťanským pojetím Mariina syna jakožto Boží inkarnace a islámským odmítáním Ježíšova božství spojené se zdůrazňováním Ježíšovi absolutní podřízenosti Alláhově vůli. (viz kap. 6)

²⁵⁵ R. S. Kuitse, citované dílo, s. 357

Další rozdíly již tak zřetelné nejsou, dokonce mnoho teologů, a nejen jich, je považovalo za podobnosti. Zde mám na mysli Ježíšovo přirovnávání k Adamovi či jeho tituly mesiáš či Slovo Boží. Doufám však, že jsem v této práci prokázala, že nemají v islámu a křesťanství stejné konotace, podobně jako Ježíšovo zrození z panny. Kladení rovnítka mezi křesťanský obraz Ježíše jako nového Adama a koránský verš: „A podobá se Ježíš před Bohem Adamovi“ je nemožné z důvodu odlišného chápání dějin a role člověka v nich. Z podobného důvodu nemůžeme vykládat po křesťanském způsobu v Koránu užitě označení mesiáš. Význam titulu Slovo Boží je v Koránu velmi nejasný, avšak například Josef van Ess se domnívá, že ho rovněž nemůže chápat ve stejném smyslu jako křesťané a Kathírova interpretace jeho názor potvrzuje. Rozdílné interpretace panenského početí v křesťanství a islámu jsme si již objasnili v kapitolách o Marii. (viz kapitola 3. 1 a 6)

Pokud jde o Ježíšovu matku Marii, v jejím případě jsme shledali větší podobnost mezi apokryfními vyprávěními s Koránem než mezi Koránem a Novým zákonem. Naopak u Ježíše bych si dovolila tvrdit, že Mariin syn v ústředním textu islámu je o něco podobnější svému protějšku z oficiálně schválených evangelií než obrazu, jaký podávají apokryfní evangelia. V apokryfech totiž mnohem více dochází k potlačování Ježíšovy lidské stránky.²⁵⁶

Po té, co jsme si rozebrali jednotlivé části Ježíšova obrazu v Koránu, Novém zákoně a apokryfech, se domnívám, že podobnosti mezi těmito charakteristikami budou snad ještě mnohem obtížněji dohledatelné než u Marie. Ježíš je v křesťanských spisech vyličen jako výjimečná osobnost, které se nikdo z lidí nemůže vyrovnat ve schopnostech ani významu, naopak Korán a potažmo s ním i většina mnou uváděných muslimských autorů stále opakují, že Ježíš je pouze jeden z řady proroků, ani horší ani lepší než řada ostatních poslů vystupujících ve jménu Alláhově, ačkoliv to však ani v nejmenším neznamená, že by se Ježíš v některých ohledech neodlišoval od zástupu zvěstovatelů víry v jediného Boha. Zde mám na mysli Ježíšovo zázračné zrození, jeho schopnost mluvit již v kolébce, konání velkého množství zázraků (samozřejmě všech z Alláhovy vůle) nebo skutečnost, na kterou poukazuje Tarif Khalidí, že Ježíš se jako jediný z proroků distancuje od zvěsti, kterou o něm hlásají jeho příznivci. (viz 5 a 6) A

²⁵⁶ J. A. Dus, P. Pokorný (ed.), *Novozákonní apokryfy I.*, s. 29

tak bych si snad ještě s větším důrazem než v případě Ježíšovy matky dovolila tvrdit, že jsme si na předchozích stranách představili tři odlišné obrazy Ježíše – novozákonní, apokryfů a koránský.

Závěr

Na předchozích stranách jsem představila Ježíše a jeho matku Marii v Novém zákoně a v Koránu. Uvědomuji si, že vzhledem k šíři tohoto tématu jsem zdaleka nepopsala všechny náhledy na tyto významné osobnosti křesťanství (které ani v islámu nehrají zanedbatelnou roli), jež se v obou náboženských tradicích vyskytují, pokud jde o výklad Koránu a Nového zákona. To však ani nebylo cílem této práce. Jak jsem předeslala v úvodu, chtěla jsem se soustředit především na obraz Ježíše a jeho matky v ústředním textu islámu ve výkladu sunnitského islámu, kde mi hlavní oporou byly dva velmi rozšířené komentáře Tafsír Al-Džalálajn a Tafsír Ibn Kathír. Z křesťanské strany mi pak za hlavní zdroj informací posloužila evropskému kulturnímu okruhu nejbližší katolická teologie. Z mého pohledu důležitým mezičlánkem mezi příběhy Marie a jejího syna v obou kanonických textech byla apokryfní evangelia, která, jak jsme si v práci ukázali, mnohdy vykazovala více podobností s Koránem a Novým zákonem, než tyto texty mezi sebou navzájem.

Téma mojí bakalářské práce bylo již několikrát zpracováno, zvláště pokud jde o Ježíšův obraz v Koránu či v celém islámu. Zatímco o Ježíšovi v křesťanství bylo vydáno nezměrné množství prací a to, jak teologických, tak religionistických, a o Ježíšovi v Koránu či v islámu se alespoň letmo zmiňuje téměř každá práce, která se zabývá rozbořením Koránu či muslimsko – křesťanskými vztahy, práce věnující se jeho matce Marii jsou skromnější a omezují se téměř výlučně na teologické statě. Zmiňují – li se o ní autoři sekundární literatury, věnují jí zpravidla jen velmi stručnou poznámku v souvislosti s jejím synem. Hlavními prameny mojí práce byly, jak jsem nastínila již v úvodu, samotný Korán a Nový zákon, série věnující se novozákonním apokryfním spisům shromážděná Janem Dusem a jeho spolupracovníky a dva několikrát zmiňované tafsíry v angličtině. Z textů českých autorů jsem čerpala především informace o křesťanském pohledu na Ježíše a Marii a základní údaje a fakta týkající se novozákonních témat přítomných v islámu. Podrobnější informace o Marii a jejím synovi v Koránu a potažmo v islámu jsem převzala hlavně z děl vyšlých v angličtině, což je důsledkem především toho, že literatura k tomuto tématu v češtině je mnohem skromnější.

Text práce jsem rozčlenila na několik kapitol, které se postupně věnovaly Mariině příběhu, její úloze v křesťanství a islámu, příběhu její syna, jeho identitě ve dvou hlavních světových náboženstvích a konečně s předmětem mého zkoumání těsně souvisejícím tématem Trojice. Pevně věřím, že rozdělení celé problematiky na několik dílčích problémů přispělo k lepší orientaci v Mario – Ježíšovské otázce v Koránu a Novém zákoně, která vždy byla předmětem velkých diskuzí mezi vyznavači islámu a křesťanství. Jemnější síto také snad pomohlo k tomu, abychom si uvědomili, že ačkoliv na první pohled mluví kanonické texty dvou největších světových náboženství o těch samých osobách, rozhodně tato pojetí nemůžeme ztotožnit.

Též doufám, že se mi podařilo poukázat na problematičnost některých velmi rozšířených tvrzení o Ježíšovi a Marii zejména ze strany západních badatelů. Jedná se především o snahu dohledat původ některých koránských představ (odmítání Ježíšova božství aj.) v křesťanských odnožích neschválených oficiálními koncily „nestoriánství“ a „monofyzitismu“. (viz 1. 2) Rovněž obtížně prokazatelné je rozšířené tvrzení západních teologů a vědců o vlivu gnóze, zejména doketismu na odmítání Ježíšova ukřížování. (viz 1. 2 a 5. 4) Také vyslovuji jisté pochybnosti nad tvrzením, že koránské oslovení Marie „Sestro Áronova“ je výsledkem Muhammadova ztotožnění Ježíšovy matky s prorokyní Marií, sestrou Mojžíšovou a Áronovou. (viz 2. 6) V práci se snažím ukázat i jiné možné náhledy na to, proč byla takto oslovena a neberu možnost tohoto ztotožnění jako nepopiratelný fakt. Dále poukazuji na skutečnost, že některé podobnosti mezi obrazy Marie a jejího syna v Koránu a v Novém zákoně, jsou pouze zdánlivé (např. Mariino panenství, užívání titulů pro Ježíše Mesiáš, Slovo Boží aj. viz 3. 1 a 6. 3), neboť při bližším prozkoumání se ukazuje, že muslimové a křesťané připisují těmto záležitostem odlišné významy. Zejména upozorňuji na problematičnost tvrzení, že Korán vidí podobnost Ježíše a Adama v duchu pavlovského pojetí, jak s oblibou prohlašovali křesťanští teologové, neboť postavy Adama a Ježíše jsou v islámu a křesťanství chápány odlišnými způsoby. V křesťanském výkladu hraje významnou roli koncept prvotního hříchu pojímaného jako dědičný, který je Koránu neznámý. (viz 5. 4 a 6. 2)

Také bych zde ráda uvedla svůj názor, že ačkoliv i Korán připisuje Ježíšovi mnohé charakteristiky, které jsou specifické pro jeho osobu (jeho zrození z panenské matky,

konání zázraků ve větším množství než je tomu u ostatních proroků v islámu nebo jeho schopnost hovořit již v kolébce viz kapitola 5), neměli bychom se nechat svést k prohlášení, že islám považuje Ježíše za něco více než ostatní Boží posly. Podle mého názoru má každý prorok v islámu nějaká specifika především z důvodu toho, aby byl rozlišen od zástupu svých bratří, neboť pokud by se v ničem neodlišoval od ostatních, bylo by zbytečné uvádět v Koránu víc jak jeho jméno. Dovoluji si tvrdit, že prohlášení o Ježíšově výjimečnosti v islámu, ke kterým bychom se mohli snadno nechat svést, spadají spíše do okruhu zbožných křesťanských nebo dokonce kryptokřesťanských přání než do oblasti seriózních vědeckých závěrů. K takovému soudu mě alespoň přivedlo důrazné odmítání Ježíšova nadřazeného postavení ze strany muslimských komentátorů a jejich vysvětlování některých tvrzení o Ježíšovi, z nichž dovozovali křesťanští teologové Ježíšovu výjimečnost. Proto bych své prohlášení ještě mohla přeformulovat v tom smyslu, že tvrzení o tom, že i muslimové vnímají Mariina syna jako osobu v mnohém převyšující ostatní proroky (kromě Muhamada), odráží spíše křesťanské či kryptokřesťanské touhy než skutečnost.

Pokud jde o na západě populární téma zabývající se pátráním po původu některých z křesťanského pohledu zvláštních představ o Ježíšovi a jeho matce v ústředním textu islámu, drtivá většina tvrzení se nalézá v rovině pouhých hypotéz, neboť z období před Muhammadovým vystoupením máme jenom velmi málo informací o náboženství na Arabském poloostrově. Například zmínku o staroarabské ženské sektě kollarydiánů, která údajně vyznávala víru v Trojici ve složení Bůh, Ježíš a Marie, jsem našla z českých autorů pouze u profesora Kropáčka. (viz 7.4) Vzhledem k malému množství pramenů z období předislámské Arábie jsou tato tvrzení dle mého názoru velmi obtížně prokazatelná.

Při zkoumání obrazů Ježíše a jeho matky v posvátných textech křesťanství a islámu je nutno mít na paměti, že text samotný a jeho interpretace představují dva odlišné světy. Korán i Nový zákon samy o sobě nabízejí nesčetné množství výkladů, které jsou vždy přizpůsobeny znalostem, obrazotvornosti a dalším zájmům autorů těchto interpretací, jež nelze oddělit od dobové a kulturní situace, v níž tyto exegeze přišly na svět. Proto v této práci vyplouvají na povrch spíše obrazy Marie a Ježíše v interpretaci těchto textů než v těchto dílech samotných. Je jisté, že verše a slova samotná můžeme interpretovat

mnoha různými způsoby, čehož dovedně využívali také křesťanští i muslimští znalci Písma ve vzájemných disputacích. Pro nejednoznačnost veršů Koránu mohli křesťanští teologové s čistým svědomím tvrdit, že Korán nepopírá Ježíšovo ukřižování (viz 5. 4) a naopak muslimové mohli vztáhnout Ježíšova slova o příchodu Přímluvce na Muhammada. (5. 3) Předmětem této práce však není a nebylo posuzovat legitimitu muslimských a křesťanských výkladů, kterými si vzájemně snaží dokázat pravost své zvěsti. Cílem bylo představení obrazů Marie a Ježíše v Koránu a Novém zákoně tak, jak jim rozumí křesťané a muslimové a poukázat na některá problematická tvrzení v této otázce. Doufám, že se mi to podařilo naplnit v rozsahu, jaký je žádoucí pro splnění tématu bakalářské práce.

Na základě mnou prostudované literatury jsem pak dospěla k závěru, který jsem uvedla v obou shrnutích v práci, že máme co do činění s třemi různými obrazy Marie a jejího syna – novozákonním, apokryfním a koránským, které ač navenek vykazují jisté podobnosti, nikdy nemůžeme zcela ztotožnit.

Bibliografie

Primární literatura:

Bible: Písmo svaté Starého a Nového zákona. ekumenický překlad, 2. vyd., Praha: Ekumenická rada církví v ČSR, 1984, 1004 s. ISBN není uvedeno

Korán. přel. Ivan Hrbek. v tomto překladu a nakladatelství 1. vydání., Praha: LEVNÉ KNIHY KMa, 2006, 802 s., ISBN 80 -7309 – 992- 6

Barker, Gregory, A., Gregg, Stephen, E. *Jesus beyond christianity.* New York, USA: Oxford University Press, 2010, 321 s. ISBN 978–0–19–955344–0

Brown, Raymond, E. *Ježíš v pohledu Nového zákona: úvod do c hristologie.* Praha: Vyšehrad, 1998. 260 s. ISBN 80-7021-228-4.

Carson, D. A. *Úvod do Nového zákona.* Praha: Návrat domů, 2008, 700 s. ISBN 978-80-7255-165-1

Dus, Jan, A., Pokorný Petr. (ed.) *Novozákonní apokryfy I.: Neznámá evangelia.* Praha: Vyšehrad, 2006, 461 s. ISBN 80-7021-839-8

Dus, Jan, A. (ed.) *Novozákonní apokryfy II.: Příběhy apoštolů.* Praha: Vyšehrad, 2003, 564 s. ISBN 80-7021-593-3

Dus, Jan, A. (ed.) *Novozákonní apokryfy III. : Proroctví a apo kalypsy.* Praha: Vyšehrad, 2007, 563. s. ISBN 978-80-7021-814-3

Filipi, Pavel. *Křesťanstvo: Historie, statistika, charakteristika křesťanských církví.* 3. upr. vydání, Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2001, 196 s. ISBN * 80-85959-35-2 (chyb.)

Pokorný, Petr. *Literární a teologický úvod do Nového zákona*. Praha: Vyšehrad, 1993, 333 s. ISBN 80-7021-052-4

Thurian, Max. *Maria, matka Pána*. Brno: Petrov, 1991, 168 s. ISBN 80-85247-21-6

Trilling, Wolfgang. *Hledání historického Ježíše*. Praha: Vyšehrad, 1993, 195 s. ISBN 80-7021-132-6

Sekundární literatura:

Armstrongová, Karen. *Dějiny Boha*. Praha: Argo, 1996, 500 s. ISBN 80-7203-050-7

Cook, M. A. *Muhammad*. Praha: Odeon: Argo, 1994, 96 s. ISBN 80-207-0498-1

Duquesne, Jacques. *Marie: pohledy na život matky Ježíše Krista*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2005, 152 s. ISBN 80-7106-758-X

Eliade, Mircea. *Dějiny náboženského myšlení II*. Praha: Oikoymenh, 1996, 463 s. ISBN 80-86005-19-4

Flusser, David. *Ježíš*. Praha: OIKOYMENH, 2002, 284 s. ISBN 80-7298-041-6

Keene, Michael. *Bible: kapesní průvodce*. Praha: Biblion, 2011, 160 s., ISBN 978-80-87282-08-3

Khalidi, Tarif (ed.). *The Muslim Jesus: sayings and stories in Islamic Literature*. Cambridge, Mass. : Harvard University Press, 2003, 245 s. ISBN 0-674-01115-5

Kropáček, Luboš. *Duchovní cesty islámu*. 4. vydání, Praha: Vyšehrad, 2006, 292 s. ISBN 80-7021-821-5 (váz.)

Kropáček, Luboš. *Islám a západ: historická paměť a současná krize*. Praha: Vyšehrad, 2002, 197 s. ISBN 80-7021-540-2

Kropáček, Luboš. *Súfismus: Dějiny islámské mystiky*. Praha: Vyšehrad, 2008, 341 s. ISBN 978-80-7021-817-4

Küng, Hans, Ess, Josef van. *Křesťanství a islám: na cestě k dialogu*, Praha: Vyšehrad, 1998, 191 s., ISBN 80-7021-262-4

Oliverius, Jaroslav. *Svět klasické arabské literatury*. Brno: Atlantis, 1995, 385 s., ISBN 80-7108-109-4

Pavlincová, Helena, Horyna, Břetislav. *Judaismus, křesťanství, islám*. 2. vydání, Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 2003, 661 s. ISBN 80-7182-165-9

Robinson, Neal. *Christ in Islam and Christianity*. Albany, U. S. A.: State University of New York Press, 1991, 235 s., ISBN 0-7914-0558-3

Štampach, Ivan: *Přehled religionistiky*. Praha: Portál, 2008, 237 s. ISBN 978-80-7367-384-0

Články v časopisech a sbornících:

Bürckle, Horst. „Ježíš Kristus v kontextu jiných náboženství“. *Teologické texty*, 1997, 8(5), s. 163-165. ISSN 0862-6944.

Ess, Josef van. „Ježíš a Muhammad z pohledu muslimů a křesťanů: islámský pohled“. Otištěno v *Souvislosti*. 1997, 8 (3/4), s. 127 – 132, ISSN 0862-6928.

Huber Jiří. „Panna Maria v Písmě svatém“. Otištěno v *Písmo svaté a Maria: Církev a svět: Teologicko-mírový seminář Hradec Králové 1987, Čes. kat. Charita Praha*. Gustav Čejka (ed.). Praha: Ústřední církevní nakladatelství, 1989, s. 34 – 40

Kropáček, Luboš. „Rané křesťanství a vznik islámu“ Teologické texty Vol. 10., 1999, No. 4., s. 110-113 ISBN 0862-6944

Machula, Tomáš. „Maria - přímělkyně, prostřednice a spoluvykupitelka ?“ . *Teologické texty*, 1997, **8**(5), s. 165-167. ISSN 0862-6944.

Schimmelová, Annemarie. „Obraz ženy v islámské mystice“ . *Souvislosti*, 1997, **8**(3/4), s. 139-146. ISSN 0862-6928.

Internetové zdroje:

Tafsir ibn Kathir – Quran tafsir. [online]. [citováno 2012 – (09 – 12)]. URL: <<http://www.qtafsir.com/>>.

Royal Aal al-Bayt Institute for Islamic Thought. „ Tafsir al – Jalalayn“ . *The Tafsirs*. [online]. [citováno 2012 –(09 –12)]. URL: <<http://www.altafsir.com/Al-Jalalayn.asp>>.

„Hans Küng - office [při] weltethos.org“ . *Glosy. Info* [online] [citováno 2012 – 12 -15]. URL: <<http://glosy.info/autori/hans-kung/>>

„Josef van Ess: Biography“ . *The Institute of Ismaili Studies* [online], 2012 [citováno 2012 – 12 -15]. URL: <http://www.iis.ac.uk/view_person.asp?ID=140&type=auth,>

„Professor Neal Robinson“ . *Centre for Arabic and Islamic studies in Australian National University, College of Arts and Social Sciences* [online], 2011 [citováno 2012 – 12 -15]. URL: <<http://cais.anu.edu.au/http%3A/%252Fcais.anu.edu.au/Robinson,>>

„Jacques Duquesne“ . *PlanetadeLibros. com* [online], 2012 [citováno 2012 – 12 -15]. URL: <<http://www.planetadelibros.com/jacques-duquesne-autor-000012508.html>>

„Raymond E. Brown, 70, Dies; A Leading Biblical Scholar“ . *The New York Times*. [online], 2012, [citováno 2012 – 12 -15].

URL: <<http://www.nytimes.com/1998/08/11/us/raymond-e-brown-70-dies-a-leading-biblical-scholar.html>>

„Monofyzitismus“. iEncyklopedie.cz [online]. 2011, [citováno 2012 – 11 - 05]. URL: <<http://www.iencyklopedie.cz/monofyzitismus/>>.

Kuitse, Roelf, S. „Christology in the Qur'an“. [online]. 2011, [citováno 2012 – 12 - 15]. URL: <<http://www.quranandinjil.org/pdfs/Christology-in-the-Quran-Kuitse.pdf>>. (R. S. Kuitse, *Christology in the Qur'an* in American Society of missiology, *Missiology: An international Review*, 10/ 3 1992)

Salajka, Milan. *Slovník náboženských a teologických výrazů a pojmů*. Praha: Církev československá husitská, 2000, ISBN 80-7000-504-1, část stažena z internetu: URL: <www.htf.cuni.cz/HTF-92-version1-Salajka_Slovník.doc>. převzato 7. 11. 2012

Werblowsky, Zwi, R. J. „Miracle“. *Encyklopedia Britannica*. [online]. 2012, [citováno 2012 – 12 – 15]. URL: <<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/384816/miracle/34101/Christianity>>.

Zbiral, David. „Náboženství předislámské Arábie“. *David Zbiral: Religionistika*[online], 2008, [citováno 2012 – 12 -04]. URL: < <http://www.david-zbiral.cz/Predislam.htm>>.